

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT EKONOMICKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

FINANCOVÁNÍ VYSOKÝCH ŠKOL

Vypracovala: Jana Segethová
Konzultant: ing. Tomáš Cahlík, CSc.
Akademický rok: 1999/2000

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 25. dubna 2000

.....

Děkuji svému konzultantovi, ing. Tomáši Cahlíkovi, CSc., za vedení, cenné rady a za připomínky, které mi v průběhu celé práce poskytoval. Děkuji také svému externímu konzultantovi, kvestorovi Univerzity Karlovy ing. Josefu Kubíčkoví, za pomoc při mé práci.

Obsah

1. Úvod	6
2. <u>Financování vysokých škol v zemích Evropské unie</u>	8
2.1. <u>Financování vysokých škol v Evropské unii podle formule</u>	10
2.2. <u>Velká Británie</u>	13
2.3. <u>Belgie</u>	15
2.4. <u>Nizozemí</u>	18
2.5. <u>Rakousko</u>	22
2.6. <u>Švédsko</u>	23
2.7. <u>Srovnání systémů financování vysokých škol</u>	26
2.7.1. <u>Rozdělení oborů podle nákladnosti</u>	27
2.7.2. <u>Poplatky a školné</u>	28
2.7.3. <u>Finanční pomoc studentům</u>	29
3. <u>Sektor terciárního vzdělávání v České republice</u>	31
3.1. <u>Vývoj českého vzdělávání</u>	31
3.1.1. <u>Politicko-hospodářské změny a kvantitativní vývoj</u>	31
3.1.2. <u>Legislativní a další významná opatření</u>	33
3.1.3. <u>Vládní pohled na stav a budoucnost českého školství</u>	36
3.2. <u>Financování veřejných vysokých škol v České republice</u>	37
3.2.1. <u>Základní principy stanovení státní dotace veřejným vysokým školám</u>	38
3.2.2. <u>Podrobná pravidla stanovení dotace</u>	39
3.2.2.1. <u>Neinvestiční základní dotace</u>	39
3.2.2.2. <u>Neinvestiční doplňková dotace</u>	43
3.2.2.3. <u>Investiční základní dotace</u>	43
3.2.2.4. <u>Investiční doplňková dotace</u>	44
3.2.2.5. <u>Prostředky na výzkum a vývoj</u>	44
3.2.2.6. <u>Shrnutí neinvestiční dotace</u>	45
3.3. <u>Hospodaření vysokých škol a vysokoškolský zákon</u>	46
3.3.1. <u>Základní informace o hospodaření vysokých škol</u>	46
3.3.2. <u>Podnikání veřejných vysokých škol</u>	47
4. <u>Financování Univerzity Karlovy</u>	52
4.1. <u>Hospodaření Univerzity Karlovy</u>	52
4.2. <u>Hospodaření Univerzity Karlovy a nový vysokoškolský zákon</u>	54
4.3. <u>Rozpis státní dotace pro Univerzitu Karlovu</u>	56
5. <u>Školné a poplatky spojené se studiem</u>	59
5.1. <u>Lidský kapitál</u>	59
5.1.1. <u>Investice do lidského kapitálu</u>	59
5.1.2. <u>Rizika investic do lidského kapitálu</u>	61
5.2. <u>Školné na vysokých školách</u>	62
5.2.1. <u>Stanovení výše školného</u>	63
5.2.2. <u>Důsledky školného</u>	66
5.2.3. <u>Školné a kauce</u>	67
5.3. <u>Poplatky spojené se studiem</u>	69
5.3.1. <u>Poplatky podle zákona o vysokých školách</u>	70
5.3.2. <u>Poplatky a cizinci</u>	71
5.3.3. <u>Názory rektora Univerzity Karlovy na poplatky a školné</u>	73
5.3.4. <u>Poplatky podle Statutu Univerzity Karlovy v Praze</u>	74
5.3.5. <u>Analýza poplatků</u>	77
6. <u>Závěr</u>	85
<u>Příloha</u>	88
<u>Seznam literatury</u>	96

1. Úvod

Cílem mé práce je popsat financování vysokých škol z různých hledisek a zaměřit se na analýzu jednoho konkrétního zdroje financování vysokých škol u nás, a to na poplatky spojené se studiem. Nejprve charakterizují jednotlivé systémy financování vysokých škol především v těch zemích Evropské unie, kde došlo k významným strukturálním změnám a poukážu na nevšední a zajímavé principy financování. Dále podrobně popíšu financování veřejných vysokých škol u nás a konkrétně financování Univerzity Karlovy v Praze. Poté se s využitím všech poznatků z předchozích rozborů, a to jak českého, tak i evropských systémů, a pomocí některých závěrů své bakalářské práce pokusím analyzovat poplatky spojené se studiem, které jsou vybírány na Univerzitě Karlově.

Na začátku práce, ve druhé kapitole, se budu věnovat evropským vysokoškolským systémům, a to jak jejich popisu, tak i hlavním problémům především s efektivností. V některých zemích Evropské unie se o větší efektivnost systému snaží pomocí formulového financování. Po obecné analýze formulového financování budu popisovat způsoby financování vysokých škol v některých zemích EU, konkrétně ve Velké Británii, Belgii, Nizozemí, Rakousku, Švédsku a Francii. V závěru této kapitoly provedu srovnání jednotlivých zemí z hlediska té složky financování škol, která se bezprostředně týká studenta, tedy z hlediska školného a finanční podpory studentů.

Ve třetí kapitole podrobně rozeberu sektor terciárního vzdělávání u nás. Nejprve popíšu vývoj českého vzdělávání, a to z hlediska politicko-hospodářského, legislativního i současného vládního pohledu. Poté provedu obecnou charakteristiku a rozbor principů stanovování státní dotace veřejným vysokým školám pro rok 1999. K této části mé práce se váže příloha, ve které detailně popisují prostřednictvím podrobných tabulek konkrétní data související s dotačními principy. S použitím této přílohy snáze vynikne význam jednotlivých zdánlivě složitých formulí. V závěru této kapitoly poukážu na možnosti hospodaření vysokých škol, a to na základě vysokoškolského zákona. Budu se zabývat i problémem v současnosti velmi diskutovaným, a to podnikáním vysokých škol.

Od čtvrté kapitoly se budu věnovat již jen jediné vysoké škole - Univerzitě Karlově, a to nejen proto, že mám k této škole nejbližší, ale i z důvodu jejího společenského významu, její historie i všeobecného věhlasu. Uvedu tedy nejdůležitější údaje týkající se oblasti hospodaření Univerzity Karlovy v souvislosti s novým vysokoškolským zákonem a se Statutem Univerzity Karlovy. Informace o hospodaření UK rozšířím dále v následující kapitole, kde budu mimo jiné popisovat poplatky spojené se studiem na této vysoké škole.

V páté kapitole se budu věnovat významu lidského kapitálu v souvislosti s placením školného nebo jiných poplatků na vysokých školách. Uvedu nejprve teoretický pohled na význam investic do vzdělání, a to s využitím myšlenek Gary S. Beckera, protože placení poplatků nebo školného lze považovat za přímý náklad investic do lidského kapitálu. Dále se pokusím rozvést obecné úvahy o školném a rozebrat problémy jeho stanovování. Na základě námětu pro stanovování výše školného se pokusím analyzovat poplatky spojené se studiem. Budu rozebírat aspekty, které mohou výši poplatků ovlivnit, především význam nákladnosti oboru a význam očekávané mzdy absolventa toho kterého oboru. Posoudím, jak vhodně jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy své poplatky stanovily s ohledem na tato dvě hlediska.

V závěru se pokusím zhodnotit, zda a jak se mi podařilo dosáhnout cíle mé práce, tedy charakterizovat financování vysokých škol z různých hledisek a analyzovat poplatky spojené se studiem na Univerzitě Karlově.

Doplněním práce je příloha, která blíže rozvádí údaje uvedené ve třetí kapitole. Ve své práci mám různé odkazy na literaturu nebo uvádím přímo citace z literatury. Odkazy na použitou literaturu jsou uvedeny v hranatých závorkách s číslem podle seznamu literatury. Všechny použité materiály jsou uvedeny v seznamu literatury.

2. Financování vysokých škol v zemích Evropské unie

Vysoké školy jsou v současnosti všeobecně ovládány představou vědění, které přispívá k ekonomickému růstu. Běžně se mluví o ekonomice znalostí, o informační společnosti. Univerzita už není pouze tvůrcem poznání, střediskem intelektuální aktivity, nositelem kultury. Vedle toho je ve stále větší míře důležitým faktorem ekonomického rozvoje. Na vysokých školách převládají obory přinášející praktické znalosti a dobré uplatnění na trhu práce svým absolventům.

Sektor vysokého školství je silně ovlivňován prudkým nárůstem počtu studentů. V posledních desetiletích se počet studujících v terciárním vzdělání několikanásobně zvýšil a poptávka stále roste, přestože v řadě vyspělých zemí se celkový podíl mládeže v populaci snižuje. Prudký nárůst počtu studentů v terciárním vzdělání přináší také problémy. Mezi ty nejdůležitější patří přetížení vzdělávacích institucí, zejména v zemích, které neomezují nebo málo omezují přístup studentů ze sekundárního sektoru ke vzdělání na vysoké škole (Francie, Německo a další) a které nevytvořily dostatečně velký a žádaný sektor neuniverzitního terciárního vzdělání. Paralelně s přetížením univerzit je kritika volného přístupu k univerzitnímu vzdělání zaměřena na snižování kvality absolventů, kteří se všichni pokoušejí dosáhnout stejného a nediverzifikovaného vzdělání i při značné rozdílnosti schopností a předpokladů.

Hlavním problémem rozšiřování terciárního vzdělání se však stává růst nároků na veřejné zdroje. Ve velké většině vyspělých zemí jsou vysokoškolské instituce financovány ve značné míře státem. Podíl jiných než veřejných zdrojů na terciárním vzdělání sice roste, avšak role státních zdrojů zůstává dominantní.

Při srovnávání různých způsobů financování školství je třeba si uvědomit, že jednotlivé systémy jsou ovlivněny různými faktory, které pak srovnávání znesnadňují. Těmito faktory jsou například podíl populace ve věku počátečního vzdělávání, podíly studujících z celkové populace v různých typech vzdělávání, hladina cen týkající se zabezpečení fungování školského systému a také ekonomická úroveň dané země. Záleží ale i na vyváženosti prostředků, které země věnuje přímo do školství, a kterými podporuje domácnosti studujících nebo přímo studující samotné, záleží na částce vynakládané v rámci školských rozpočtů na různé podpůrné služby - ubytování a stravování studentů,

pomůcky a učebnice. Podstatné jsou i výdaje ze soukromých zdrojů, a to od studentů (školné, poplatky), ale i výdaje soukromých zřizovatelů škol, příspěvky nadací aj. Podrobněji a konkrétněji se o těchto různorodých faktorech zmíním v dalších kapitolách.

Průměr výdajů zemí OECD na terciární vzdělávání činí 1.0% HDP. Nejvyšší výdaje na vysokoškolské vzdělávání mají severské země (Finsko 1.8% HDP). Vysokých výdajů na vzdělávání dosahují také Austrálie, Kanada, USA a Nový Zéland, a to také proto, že mají vysoké soukromé výdaje, především školné.¹

Mezinárodní srovnání ukazují, že přístupy jednotlivých zemí k řešení financování školství a v jeho rámci i školství vysokého či terciárního jsou velmi individuální a nejsou podloženy jednotným modelem ani jednotně stanovenými proporcemi. Ve většině zemí se snaží hledat i některé netradiční zdroje financování školství. S tím souvisí i možnost zavedení školného a jeho dopady, které popisují v páté kapitole této práce.

Pokud se stát rozhodne pro zavedení školného, určitě by se toto školné nemělo stát jedinou uvažovanou možností diverzifikace finančních zdrojů, zejména budou-li jeho zavedení provázet zvýšené sociální výdaje. Je třeba se zaměřit i na získávání a využívání dalších zdrojů financování - například formou smluvní spolupráce s podniky v aplikovaném výzkumu, cílenou podporou škol ekonomickými subjekty apod. K získávání těchto finančních zdrojů je ovšem nutné vytvořit vhodné právní prostředí, například pokud jde o postavení školských institucí a s ním související odvody z ekonomické činnosti a daňovou legislativu. K nekonvenčním zdrojům financování se vrátím ve třetí kapitole této práce.

Je nutné řešit financování vysokých škol co nejefektivněji, a o to se v některých zemích Evropské unie snaží pomocí formulového financování, kdy se prostřednictvím určitých algoritmů alokují veřejné zdroje do jednotlivých částí terciárního vzdělání. Tomuto financování podle formule se budu věnovat v

¹ Česká republika vydávala v roce 1993 na terciární vzdělávání (tj. univerzitní i neuniverzitní školství následující po ukončení střední školy) 0.8% hrubého domácího produktu, což je o jednu pětinu méně než průměr zemí OECD. Tím se potvrzuje i vazba na počty studentů, protože terciární sektor ČR v této době pojímal znatelně nižší počty studentů ve srovnání s celkovou populací v příslušném věku, než jak tomu bylo ve vyspělých zemích. Výše výdajů na vzdělávání v porovnání s hrubým domácím produktem ukazuje, že celkové výdaje na

následující podkapitole. Po analýze formulového financování budu popisovat způsoby financování vysokých škol v některých zemích EU, konkrétně ve Velké Británii, Belgii, Nizozemí, Rakousku, Švédsku a Francii. Bylo by samozřejmě lepší, kdybych mohla popsat více evropských systémů. Vybrala jsem ty země, jejichž systémy mi připadaly něčím zajímavé a samozřejmě z literatury, která byla dostupná. Popis jednotlivých systémů je různorodý a také nestejně důkladný. Snažila jsem se upozornit především na ty prvky toho kterého systému, které jsou netradiční nebo v nichž lze najít inspiraci pro český systém.²

2.1. Financování vysokých škol v Evropské unii podle formule

Snížení veřejných výdajů v terciárním sektoru vede mimo jiné k tomu, že vysokoškolské instituce jsou povzbuzovány k diverzifikaci zdrojů. Tím se obvykle rozumí hledání nových zdrojů jako jsou poplatky za vzdělání (školné), prodej vzdělávacích a jiných služeb vysokoškolskými institucemi, provádění vědeckého výzkumu na zakázku nebo hledání grantů na vědecký výzkum z jiných než veřejných zdrojů, pronájem budov nebo pozemků, hledání sponzorů a podobně. Snížené veřejné zdroje je tedy nutno rozdělovat velmi pečlivě a přitom spravedlivě.

Omezené veřejné zdroje pro financování institucí terciárního vzdělání jsou umisťovány podle priorit státu. Těchto záměrů je obvykle dosahováno využíváním určitých algoritmů při alokaci veřejných zdrojů do jednotlivých částí a segmentů terciárního vzdělání, často nazývaným formulové financování.

Financování vysokých škol s využitím různých formulí (algoritmů) umožňuje kontrolovat a zlepšovat efektivnost využití veřejných zdrojů v terciárním vzdělávacím sektoru, poskytuje kontrolu kvality vzdělávání a zprostředkovává financování rozmanitých vzdělávacích a vědeckovýzkumných aktivit v různých oborech. Hlavními znaky správně sestaveného formulového systému jsou otevřenost a průhlednost, předvídatost, flexibilita, spravedlnost a efektivnost.

Mezi hlavní výhody rozdělování státního příspěvku na jednotlivé instituce vysokoškolského systému podle formule patří to, že pomocí určitým

vzdělávání nejsou u nás v mezinárodním měřítku nijak podceněny, i když jde vlastně o mnohem menší částky, než v ekonomicky více rozvinutých zemích.

způsobem sestavené formule lze vyvolat chování vysoké školy v určitém směru. Uvedu nyní hlavní rysy formulového systému:

1. Zvýšená výkonnost vysoké školy: Pomocí formule lze vyslat silné podněty, které podporují výkonnost (např. formule obsahuje progresivní člen, který oceňuje zvýšené počty studentů).
2. Efektivnost vysoké školy: Signály vyslané pomocí formule mohou zdůrazňovat obecně stanovené parametry efektivnosti.
3. Zprůhlednění velikosti příspěvku vysoké škole.
4. Spravedlivé určení příspěvku institucím stejného nebo podobného typu (za stejného absolventa patří instituci stejná cena).
5. Vytvoření zodpovědnosti vůči financujícímu orgánu (který ví, za co platí, a může to požadovat).
6. Podpora všeobecného rozvoje vysoké školy.
7. Podpora speciálního rozvoje vysoké školy: člen obsažený v určité formuli vyvolá rozvoj určitého oboru, předmětů nebo jejich kombinací.
8. Podpora rychlého dokončování kursů studenty: Formule obsahuje členy, které omezují financování vysoké školy při překročení stanovené nebo dohodnuté doby studia.
9. Finanční samostatnost vysoké školy: Vysoká škola může sama rozhodovat, jak přidělené peníze použije.
10. Rozdělení fondů přidělených vysoké škole na výzkum a vývoj.

Formulové financování má samozřejmě nejen výhody, ale přináší i řadu problémů a nedostatků.

Hlavním nedostatkem, které financování podle formule přináší, je kvalita výstupu. Výstup je financován podle formule, ale financující orgán není ve formuli schopen zajistit příslušný podnět pro sledování kvality. Z tohoto důvodu musí být financování podle formule spojeno s hodnocením kvality výstupu, které může být prováděno buď financující organizací (případně pověřeným orgánem) nebo vysokými školami mezi sebou. Každý z těchto modelů přináší výhody i nevýhody, obecně lze říci, že problém kvality je řešen ve formulovém financování velmi obtížně.

² Informace k této kapitole jsem čerpala především z [3], [8], [15], jak jsou uvedeny v seznamu literatury.

Další nedokonalostí je měřítko výkonu. Vztah mezi financováním vysoké školy a jejím výkonem je zkreslen tím, že počty absolventů nebo studentů, které jsou ve formuli uváděny jako měřítko výstupu (výkonu), pocházejí z minulého období zcela nebo alespoň částečně. Tento nedostatek lze odstranit tzv. kontraktivním (smluvním) financováním vysoké školy. Vysoká škola uzavírá na každé finanční období s příslušným vládním orgánem smlouvu o počtu a složení absolventů, které v daném období vyprodukuje.

Kontraktivní (smluvní) financování navíc odstraňuje také další problém formule, a to možnost, že formulové financování bude hrou s otevřeným koncem. Při důsledném dodržování pravidel ze strany financujícího orgánu je formulové financování hrou s otevřeným koncem. Jestliže je totiž formule stanovena pevně tak, aby umožnila vysoké škole plánovat svůj rozvoj a reagovat na signály ve formuli obsažené, potom může nastat situace, kdy po expanzi vysoké školy je financující orgán nucen příslušně zvýšit objem finančních prostředků vysoké škole přidělených. Dojde-li k takové expanzi na všech vysokých školách v systému, pak jsou jejich společné požadavky obvykle nad možností financujícího orgánu (ministerstva školství), který je omezen částkou vyčleněnou ze státního rozpočtu. V tomto případě je pak kontraktivní (smluvní) financování jedním z východisek tohoto problému. Financující orgán pak uzavírá jednotlivé smlouvy s vysokými školami tak, aby souhrn vyplacených prostředků nepřekročil jeho možnosti.

Pro omezení přílišného nárůstu finančních požadavků při formulovém financování (který je důsledkem hry s otevřeným koncem) lze použít následující možnosti.

Expanze vysokých škol není předem omezena, ale po sečtení požadavků všech vysokých škol se cena absolventa (studenta) přizpůsobí možnostem financujícího orgánu. Jednotlivá vysoká škola dostane více prostředků, pokud má dostatečně vysoký nárůst počtu studentů na to, aby nahradila pokles ceny. Společné jednání vysokých škol je pak zajímavou variantou tzv. věžňova dilematu s více osobami, kdy volba vysokého nárůstu počtu studentů všemi vysokými školami vede ke značnému snížení ceny za absolventa (studenta) a všechny vysoké školy jsou na tom vlastně hůře.

Nadměrná expanze vysokých škol se předem omezuje tím, že jsou financovány pouze předem dohodnuté počty studentů na vysokých školách. Zde

je třeba centrální rozhodnutí o tom, které obory rozvíjet a které nikoliv, avšak s tím přichází známé problémy centrálního plánování a směrných čísel.

Financování podle formule vyvolává dále problém zodpovědnosti za cílené a efektivní využití fondů. Signály ve formuli mohou poskytnout škole více prostředků pro určité aktivity (např. rozvoj některého speciálního oboru), avšak motivace školy k realizaci takových aktivit závisí na tom, zda jiné podněty ve formuli nejsou silnější, a tedy zda škola rozvojem jiných činností nezíská více prostředků výhodněji. Tento problém lze překonat tím, že peníze pro rozvoj speciálního oboru se "označí", avšak tím se systém financování vysokých škol vrací do podoby centrálního plánování.

Přes uvedené problémy je formulové financování v zemích Evropské unie velmi rozšířené a je používáno právě pro možnosti, které přináší i při stále omezenějších veřejných zdrojích.

2.2. Velká Británie

Vysokoškolské vzdělání ve Velké Británii je poskytováno ve velké většině institucemi veřejného charakteru a je také převážně financováno z veřejných zdrojů. Státní rozpočet se na financování vysokého školství podílí zhruba dvěma třetinami a z toho podstatnou část tvoří grant od Rady pro financování vysokých škol (Higher education funding council for England - HEFCE), což je nevládní organizace, která má za úkol alokovat veřejné prostředky vysokým školám. Dalšími zdroji příjmů jsou školné, které zde za studenty z Velké Británie a ze zemí Evropské unie platí stát, příjmy z kolejí a menz, peníze z Rady pro výzkum a školné od cizinců z nečlenských zemí Evropské unie

Rada pro financování poskytuje vysokým školám blok peněz - grant na vyučování a výzkum a také samostatné peníze určené na kapitálové výdaje.

Dosavadní postup (do roku 1997/98) spočíval v tom, že přibližně 90 % grantu bylo přiděleno vysoké škole podle formule a kalkulováno pomocí buněk. Univerzity mohou být aktivní maximálně ve 44 buňkách. Počet 44 vyplývá z toho, že existuje 11 skupin oborů, dále podle rozsahu studia existují dvě skupiny (full-time, part-time) a podle úrovně studia také dvě skupiny (pregraduální, postgraduální), čili $11 * 2 * 2 = 44$. Počet buněk určí, kolik dostane univerzita peněz. Větší univerzity jsou aktivní ve většině buněk, menší, více specializované

vysoké školy jsou aktivní jen v několika z nich. Záleží na rozhodnutí univerzit, jak se rozhodne interně rozdělit peníze mezi jednotlivé buňky.

V minulých letech vláda vyžadovala od jednotlivých univerzit zvyšování hospodárnosti a snižovala jim granty na jednoho studenta. Do financování byl vnesen také soutěžní (tržní) prvek, kdy se pro každou instituci vypočetl výdaj na jednoho studenta v každé kategorii a levnější instituce měly možnost získat menší snížení příslušného grantu.

Částka na vyučování se tedy každoročně upravovala dvěma způsoby, zvýšením o vládní odhad inflace a snížením tak, aby byla ohodnocena nákladovost každé univerzity (levnějším univerzitám se sníží základní část méně než dražším univerzitám, vždy v rozmezí od nula do tří procent). Navíc byly poskytovány finanční prostředky na nárůst nově přijatých studentů, zdokonalení infrastruktury univerzit a podporu specifických iniciativ ve vyučování.

Veřejné zdroje na výzkum jsou financovány dvěma institucemi, Radou pro financování vysokých škol a Radou pro výzkum.

Ve Velké Británii je od roku 1998/99 zaváděna nová metoda financování výukových aktivit, která je nejnovější variantou formulového financování.

HEFCE každoročně konzultuje finanční potřeby vysokého školství s ministrem školství. Skutečná výše přidělených prostředků je určena vládou a schvalována parlamentem. V listopadu při vyhlášení státního rozpočtu zároveň oznamuje ministr školství výši finančních prostředků pro HEFCE na následující rok. HEFCE určuje grant pro každou vysokou školu mezi prosincem a únorem každého roku, po listopadovém vyhlášení rozpočtu. V prosinci oznámí vysoké školy HEFCE stavy studentů v jednotlivých studijních oborech a zároveň oznámí svoje výzkumné aktivity. Výsledkem je statistický souhrn sloužící HEFCE jako podklad pro další propočty jednotlivých grantů. Tyto granty jsou přiděleny vysokým školám v březnu.

Nový systém formulového financování, který zde platí od roku 1998/99, je založen na čtyřech skupinách oborů, pro něž jsou stanoveny standardní ceny (to je podobné našemu rozdělení fakult podle koeficientu náročnosti³). Zmíněné čtyři skupiny oborů jsou:

- disciplíny vyučované ve třídách.

³ Podrobně popisují tento koeficient náročnosti ve třetí kapitole, viz také tabulka 3.4.

- disciplíny vyučované částečně v laboratořích,
- disciplíny vyučované v laboratořích (přírodní vědy), technické disciplíny,
- klinické disciplíny,

Ceny se vypočtou z celkové částky, která bude pro financování vysokých škol k dispozici. Po důkladných jednáních a propočtech dat z minulých let byly ceny stanoveny tak, jak je uvedeno v tabulce 2.1, která je vlastně rozšířením předchozích čtyř skupin oborů. (Pro názornost uvádím v tabulce ještě koeficient, který ukazuje vzájemnou souvislost cen jednotlivých oborů a usnadňuje porovnatelnost podle nejméně nákladného oboru.)

Tabulka 2.1:

Standardní ceny pro jednotlivé skupiny oborů pro rok 1998/99.

Obory	Cena v librách	koeficient
ekonomie, management, sociál. vědy, humanit. obory	2 600	1.0
stavitelství, matematika, informatika	3 900	1.5
preklinická medicína, přírod. vědy, inženýrské obory	5 200	2.0
klinická medicína, veterinární vědy	11 700	4.5

Pramen: [3].

Podle cen a počtu jednotkových studentů (full-time student equivalent unit) se vypočte grant pro každou školu. Pro přechodové období školy nesmí překročit pásmo plus nebo minus 5% grantu.

Univerzity dostávají také určitou část peněz (9.3% z celkového objemu peněz od Rady pro financování), které nejsou vypočítány na základě vzorce, protože vzorec nezohledňuje úplně všechny aspekty finančních potřeb univerzit (například zvýšené náklady univerzit v londýnské oblasti apod.).

Rada posílá univerzitám zvlášť peníze na kapitálové výdaje, které se dělí na peníze vázané na vzorec, které jsou určeny na nákup investičního majetku a zařízení, a peníze na konkrétní stavby a projekty.

1.1.Belgie

V Belgii je nutno popsat financování terciárního sektoru odděleně u univerzit a u institucí neuniverzitního vyššího vzdělání. Oba typy vysokých škol mají společné to, že mají určitou autonomii při rozhodování o použití

přidělených zdrojů, jsou ale vázány legislativními omezeními upravujícími přijímání nových zaměstnanců apod. Kontrolu dodržování těchto omezení provádí komisař vlámské vlády a u univerzit ještě finanční inspektor.

Univerzity byly dříve financovány podle počtu zapsaných studentů s tím, že na určité kurzy (lékařské a inženýrské), které vyžadovaly pro svou činnost větší prostředky než ostatní kurzy, byly poskytovány vyšší příspěvky. Logickým důsledkem bylo, že čím více studentů univerzita přijala, tím vyšší prostředky požadovala.

Od roku 1991 platí nový model financování univerzit s částečně odlišnými principy, které nyní postupně popíšu.

Každá univerzita musí vytvořit návrh rozpočtu, který je založen na odhadu očekávaných příjmů a výdajů a musí být vyrovnaný. Tento návrh zahrnuje čtyři oblasti: běžné, provozní výdaje na vzdělání a management, výdaje na sociální zabezpečení studentů, investiční výdaje a výzkumné aktivity.

Rozdělování vládních příspěvků na financování vzdělání a výzkumu, a to jak investičních, tak i běžných provozních výdajů, se uskutečňuje ve dvou částech, kterými jsou sjednaná a variabilní část. Sjednaná část se mění podle mzdových nákladů a cen. Variabilní část se mění především podle rozsahu poskytovaného vzdělání a přizpůsobuje se také vývoji platů a cen. Variabilní část se vyvíjí podle nárůstu či poklesu jednotek vzdělání v daném roce oproti počtu těchto jednotek v loňském roce. Počet jednotek vzdělání se získá z celkového počtu pro financování žádoucích studentů v jednotlivých skupinách oborů. Studijní obory jsou rozřazeny podle nákladnosti do třech skupin, z nichž každé je přiřazen určitý počet bodů, jak je uvedeno v tabulce 2.2.

Tabulka 2.2:

Bodové ohodnocení nákladnosti jednotlivých oborů.

Skupiny oborů		
skupina A	humanitní obory (jazyky a literatura)	1 bod
skupina B	první cyklus základního kurzu aplikovaných a lékařských věd	2 body
skupina C	druhý cyklus základního kurzu aplikovaných a lékařských věd	3 body

Pramen: [3].

Počet jednotek oborů pak lze vypočítat takto: Počet jednotek vzdělání = $(1 * \text{počet studentů oborů skupiny A}) + (2 * \text{počet studentů oborů skupiny B}) + (3 * \text{počet studentů oborů skupiny C})$.

Financování sociálních potřeb univerzitních studentů je prováděno z vládní dotace poskytnuté za tímto účelem. Tato dotace je zákonem stanovena ve výši 9 000 BEF na studenta pro prvních 5 000 studentů a ve výši 6 000 BEF na studenta pro počet studentů nad 5 000. Univerzity mají autonomii ve správě nemovitostí prostřednictvím vnitřního investičního fondu a poměrně velkou volnost v oblasti výdajů prostředků.

Náklady na pokročilé kurzy jsou obsaženy ve sjednané části vládního příspěvku (studenti zapsaní v těchto kurzech se již nezapočítávají do finančního vzorce druhé části příspěvku).

Model stimuluje organizaci doktorandských kurzů zvláštním financováním udělených doktorátů a umožňuje univerzitám vybírat od studentů školné.

Nyní popíšu financování neuniverzitního sektoru. Od roku 1996 funguje pro financování institucí neuniverzitního vyššího vzdělání systém tzv. "obálkového financování", který spočívá v tom, že každá škola dostává jednu souhrnnou částku, se kterou může disponovat podle svého uvážení.

Výše celkové částky vkládané do neuniverzitního terciárního sektoru je determinována obecnými kritérii. Jde o rozsah, v jakém mohou být dané instituci financovány kurzy, a rozsah, v jakém mohou být financováni studenti.

Celková suma alokovaná do neuniverzitního sektoru je vždy dopředu známa. Dělení této částky mezi jednotlivé školy se provádí na základě těchto kritérií:

- pevná historická částka (náklady instituce v minulosti),
- počet studentů (průměr za 5 let),
- počet jednotek vzdělání

Počet jednotek vzdělání se spočte jako součet počtu studentů (průměr za tři roky) ovlivněných váhou bodů jednotlivých kurzů v závislosti na nákladové ceně pro jednotlivé obory. Při určování počtu jednotek vzdělání se vychází z počtu studentů ve čtyřech různých skupinách oborů, přičemž každé skupině je přidělen určitý počet bodů podle nákladnosti, jak ukazuje tabulka 2.3.

Počet jednotek vzdělání je tedy tato suma: 1 * (průměrný počet studentů za tři roky kurzů skupiny A) + 1.2 * (průměrný počet studentů za tři roky kurzů skupiny B) + 1.4 * (průměrný počet studentů za tři roky kurzů skupiny C) + 1.6 * (průměrný počet studentů za tři roky kurzů skupiny D).

Tabulka 2.3:

Skupiny oborů podle nákladnosti.

Skupiny oborů		
skupina A	obchodní a ekonomické kurzy	1 bod
skupina B	kurzy aplikované jazykovědy a jednocyklové kurzy průmysl. věd	1.2 bodu
skupina C	architektura, biotechnologie a dvoucyklové kurzy průmysl. věd	1.4 bodu
skupina D	zdravotnické a pedagogické kurzy	1.6 bodu

Pramen: [3].

Investiční výdaje institucí neuniverzitního vyššího vzdělání jsou financovány zvláště, nejsou obsaženy v “obálkové” částce. Vláda přispívá na financování sociálních potřeb studentů a neuniverzitní vysoké školy musí ze zákona vybírat od studentů školné.

1.1.Nizozemí

Stejně jako ve většině evropských zemí i v Nizozemí pochází většina příjmů vysokých škol a univerzit z veřejných prostředků. Jen asi 5 - 15% příjmů jednotlivých institucí přichází z jiných zdrojů. Nejvýznamnějším finančním zdrojem vysokých škol a univerzit je tedy státní dotace. Způsob jejího přidělování se řídí příslušným zákonem a finančními vyhláškami.

Při sestavování státního rozpočtu se stanoví celková výše veřejných výdajů určených pro univerzity, vysoké školy a na finanční podporu studentů. Výše těchto výdajů se odvíjí od jejich objemu v minulém roce, od vývoje cenové hladiny a od úrovně mezd.

Mezi jednotlivé instituce se celková státní dotace rozděluje podle výkonových kritérií (počet studentů a absolventů magisterského a doktorského studia). Konkrétní výše dotace vysokoškolské instituci se stanoví na základě Modelu financování vysokého školství, uplatňuje se zde model lump-sum

financování (jednotné částky), které dává příslušné instituci volnost při sestavování vlastního rozpočtu.

Kromě státních dotací vysokoškolským institucím jsou z veřejných prostředků poskytovány přímé dotace studentům, tzv. finanční podpora studentů. Jejím hlavním cílem je stimulovat studenty k serióznímu studiu, zajistit jim určitou nezávislost na rodičích, umožnit jim studium v zahraničí, omezit finanční rizika a rozložit finanční zodpovědnost mezi vládu a občany vzhledem k přínosu, který občané ze svého dalšího studia mají. Finanční podpora studentů má čtyři formy: základní a doplňkové stipendium, úročenou půjčku a dotaci na cestovné.

Příjmy univerzit a vysokých škol jsou tvořeny třemi základními toky zdrojů, kromě těchto základních toků platí studenti vysoké škole školné a dále existují ještě poplatky za zápis a poplatky za zkoušky, které také platí sami studenti.

První tok zahrnuje základní část grantů určených na výuku, výzkum a další související aktivity. U vysokých škol, které neprovádějí výzkum, zahrnuje tento balík pouze prostředky na výuku. Tento první zdroj obsahuje rovněž i některé specifické příjmy, z nichž nejdůležitější je náhrada podpory v nezaměstnanosti, kterou platí sama instituce personálu dočasně propuštěnému ze zaměstnání. Tento zdroj příjmů je financován Ministerstvem školství, vědy a kultury, zemědělské vysokoškolské instituce obdrží tento grant od Ministerstva zemědělství. Předpokládá se, že 36% univerzitních zdrojů pokrývá náklady na výuku a 64% je určeno na výzkum. V praxi mohou ale univerzity samy rozhodnout o rozdělení zdrojů mezi výuku a výzkum. Samy si také rozhodují, jak budou zdroje rozděleny mezi jednotlivé fakulty, katedry a jiné instituce.

Druhým zdrojem jsou příjmy na výzkum, které jsou přiděleny od Nizozemské rady pro výzkum (NWO).

Třetím zdrojem financování jsou zdroje na výzkum financované vládou, neziskovými organizacemi, soukromými institucemi, dobročinnými organizacemi a Evropskou unií. Od roku 1980 tento doplňkový zdroj příjmů stále roste. Přehled o jednotlivých zdrojích příjmů podává tabulka 2.4.

Tabulka 2.4:

Zdroje příjmů vysokoškolských institucí.

	Univerzity	Vysoké školy
Státní dotace	73%	74%
Granty od NWO	5%	-
Výzkumné kontrakty	15%	8%
Zápisné a ostatní popl.	7%	18%
Celkem	100%	100%

Pramen: [3].

Za nejdůležitější znaky současného způsobu financování podle Modelu financování vysokého školství jsou považovány:

- Volnost nakládání s prostředky v mezích Zákona o vysokoškolském vzdělávání a výzkumu. (Instituce si mohou samy zvolit, jak získané prostředky použijí.)
- Decentralizovaná zodpovědnost při financování budov. (Instituce si musí v celkovém rozpočtu vytvořit prostředky na údržbu budov a infrastruktury.)
- Decentralizované vyplácení finanční podpory dočasně propuštěným pracovníkům bez možnosti přesunu těchto závazků na vládu nebo podnikatelské svazy.
- Financování výuky mediků - část dotace je určena pro nemocnice s výukou mediků, jejichž financování tedy příslušné univerzity nezatěžuje.

Vzhledem k rozdílnému poslání a zaměření univerzit a vysokých škol se liší způsob stanovení konkrétní výše státní dotace u obou typů vysokoškolských institucí a finanční toky v těchto sektorech. Rozdělím tedy nyní popis způsobu financování univerzitního a vysokoškolského sektoru.

Nizozemské univerzity jsou jednak státní, jednak soukromé. Státní univerzity jsou právnickými osobami, odpovídají za poskytování vzdělání a provádění výzkumu, připravují studenty na samostatnou vědeckou práci na akademické či profesionální úrovni nebo umožňují vzdělávání těm, kteří chtějí získat průpravu pro povolání, ve kterých je akademické vzdělání nutné nebo vhodné.

Základním posláním univerzit je poskytování vysokoškolského vzdělání, provádění vědeckého výzkumu a šíření vzdělanosti ve společnosti. Výuka a výzkum, na rozdíl od některých jiných zemí, nejsou financovány odděleně.

Podle Modelu financování vysokého školství je pak státní dotace pro univerzity tvořena následujícími složkami:

- základní dotace na výuku,
- příplatek na pedagogický výzkum a interdisciplinární oblast,
- dotace na postgraduální studium,
- dotace na univerzitní výzkum.

Obory univerzitního studia jsou pro účely financování rozděleny podle finanční náročnosti do dvou oblastí:

- obory umělecké, humanitní, sociální, práva a studium jazyků,
- přírodní vědy, technické a zemědělské obory, medicína.

Normativ na jednoho studenta je pro první skupinu oborů stanoven na NLG 5 000,-, pro druhou skupinu je normativ o 50% vyšší, tedy NLG 7 500,-. Dotace na vzdělání na zapsaného studenta je částka ve výši stanoveného normativu za každý rok studia (maximálně však po standardní dobu studia) plus normativní částka po absolvování studia. Tato základní částka se zvyšuje o příplatek 14.3% na interdisciplinární oblast a příplatek 40% na pedagogický výzkum. Dotace na postgraduální studium se přiděluje za každého absolventa, a to ve výši NLG 60 000,- pro první a NLG 120 000,- pro druhou skupinu oborů. Základem pro určení počtu studentů a absolventů, a tedy i pro určení definitivní výše dotace, jsou údaje z předminulého roku.⁴

Normativním způsobem je rozděleno asi 46% celkové částky přidělované univerzitám podle Modelu financování vysokého školství. Zbývající část je určena pro univerzitní výzkum. Výše dotace na výzkum záleží především na její výši v minulých letech. Jen asi jedna čtvrtina je vázána na kvantitativní faktory.

Vysoké školy v Nizozemí mohou být státní, místní, soukromé závislé i soukromé nezávislé. Na rozdíl od univerzit jsou zaměřeny daleko praktičtěji a odpovídají za poskytování vysokoškolského profesního vzdělávání. Studenti zde

⁴ Státní dotace univerzitám se tedy snadno spočítá z následujícího vzorce: $S * Nmgr * 1.143 * 1.4 + D * Ndr + V$, kde **S** je počet studentů a absolventů magisterského studia, **Nmgr** je normativ (NLG 5 000 / 7 500), **1.143** je příplatek na interdisciplinární činnost, **1.4** je příplatek na pedagogický výzkum, **D** je počet absolventů doktorského studia, **Ndr** je normativ (NLG 60 000 / 120 000), **V** je dotace na vědecký výzkum.

získají teoretickou i praktickou přípravu pro povolání, k jejichž výkonu je vysokoškolské vzdělání nezbytné.

Pro financování vysokých škol se používá jiná formule než pro univerzity, a to jednak z důvodu rozdílného poslání těchto dvou typů vysokoškolských institucí a jednak z důvodu vládního zájmu financovat vysoké školy co nejvíce podle výkonových kritérií.

Studijní obory jsou opět rozděleny do dvou skupin, kde do jedné spadá v podstatě většina oborů a do druhé pak silně prakticky orientované obory. Umělecké, hudební a divadelní obory jsou financovány podle zvláštní vyhlášky, která zohledňuje specifické potřeby tohoto studia. Výše dotace instituci je pak dána součinem částky normativu, počtu studentů dané instituce a koeficientu, který zohledňuje rozdíl mezi skutečným a zaregistrovaným počtem studentů, protože řada studentů ukončí studium v polovině školního roku, aniž by studium úspěšně absolvovala.⁵

1.1. Rakousko

Sektor vysokého školství v Rakousku je reprezentován třemi prvky, univerzitami, vysokými uměleckými školami a vysokými odbornými školami. Vysoké odborné školy stojí v hierarchii vysokoškolského sektoru nejnižší, poskytují prakticky orientované vzdělání. Univerzity jsou dominantním prvkem v rakouském vysokoškolském sektoru, studenti univerzit představují 95.5% všech studentů vysokých škol. Univerzity a vysoké umělecké školy jsou zařízení spolku.

V sektoru rakouských vysokých škol jsou použity různé modely financování. U vysokých odborných škol je to model smíšeného financování, tj. jejich finančními zdroji jsou prostředky spolkového rozpočtu a prostředky provozovatele. Univerzity a vysoké umělecké školy jsou jako státní zařízení téměř výhradně financovány ze státního rozpočtu.

Hlavním finančním zdrojem univerzit a vysokých uměleckých škol jsou prostředky plynoucí ze spolkového rozpočtu přes tzv. vysokoškolský rozpočet. Stát poskytuje studentům také dotace na jejich životní náklady.

⁵ Státní dotaci lze vypočítat ze vzorce: $S \cdot N \cdot \text{koef}$, kde S je počet studentů, N je normativ (NLG 6 900 / 8 790), koef je koeficient, který zohledňuje rozdíl mezi skutečným a zapsaným počtem studentů.

Univerzity a vysoké umělecké školy dále disponují ještě dalšími dodatečnými finančními zdroji, a to příjmy ze studijních poplatků a příjmy z částečné právní způsobilosti. To jsou například prostředky ze zakázek na provedení vědecké práce, které jsou pak použity na provedení těchto zakázek a dále umožňují provádět i vlastní výzkum na univerzitách a modernizovat přístrojové vybavení. K těmto netradičním zdrojům financování se vrátím ještě v následující kapitole. Školné se od roku 1972 na rakouských univerzitách a vysokých uměleckých školách neplatí.

Vysokoškolský rozpočet je jako spolkový rozpočet schvalován parlamentem na návrh spolkového ministra financí. Rozpočtovány nejsou jednotlivé vysoké školy, ale celkové výdaje. Sestavování rozpočtu univerzit a vysokých uměleckých škol je prováděno spolkovým ministrem financí a je přitom brán zřetel na rozpočtové přihlášky. Rozpočtová přihláška je rektorem univerzity nebo vysoké umělecké školy každoročně předkládána spolkovému ministru vědy a vyjadřuje potřebu personálu, prostor, zařízení a zdrojů daných školou.

Efektivita tohoto způsobu financování vysokých škol je garantována přesným vymezením pravidel pro postupy rozpočtu potřeb, sestavování rozpočtové přihlášky a důkladným přezkoušením jejich oprávněnosti prostřednictvím spolkového ministerstva vědy, pravidly pro výkon rozpočtu a institutem dohledu a kontroly.

1.2.Švédsko

Švédský systém terciárního vzdělávání je celý pokládán za univerzitní, není zde tedy žádná neuniverzitní složka. Tento univerzitní systém je rozdělen na vysokoškolské studium a na postgraduální studium a výzkum.

Mezi nejvýznamnější zdroje financování vysokoškolského studia patří vládní dotace, dalšími zdroji jsou příjmy z jiných vládních organizací, příjmy z výzkumných rad a příjmy od soukromých subjektů.

Státní dotace jsou založeny na návrhu vlády a jsou placeny jako celková částka přímo z parlamentu každé instituci, s výjimkou institucí zřizovaných místními úřady, které jsou financovány místními úřady, které dostávají od státu dotace. Výzkum a postgraduální studium jsou financovány odděleně od financování vysokoškolského studia. Dotace mohou být užity takovým

způsobem, který daná instituce shledá jako nejvýhodnější. Přebytek prostředků může daná instituce převést do příštího období, případný deficit také. Vzdělání je bezplatné, není vybíráno žádné školné. Studentům je poskytována finanční pomoc, která se skládá z nevratného grantu a rozsáhlejší půjčky.

Od července 1993 byl ve Švédsku zaveden nový systém alokace zdrojů pro vysokoškolské instituce, který přináší mnohem větší autonomii univerzit. Reforma znamená přechod od systému založeného na nákladech k systému, který je založen na cílech a výsledcích školy. Financování je určeno podle předpokládaného počtu studentů, ale instituce mohou přijmout i více studentů, než se plánovalo.

V době před reformou byly finance ve Švédsku přidělovány podle počtu studentů v prvních ročnících. Od července 1993 je základním principem systému financování to, že jsou prostředky institucím přidělovány na základě odměňování za dosažené výsledky. Tyto výsledky jsou definovány jako počet kreditních bodů dosažených studenty a přepočtený počet studentů (přibližně 60% celkové dotace je odvozeno od kreditních bodů a 40% od počtu studentů). Později se do částky odvozené od počtu studentů začaly zahrnovat také náklady připadající na nemovitosti, nábytek a jiné vybavení.⁶

Za účelem alokace zdrojů byly kursy rozděleny do dvanácti studijních oborů, doplňkovými studijními obory jsou pedagogika, zdravotnictví a různé druhy umění. Pro každý studijní obor nebo skupinu oborů je stanovena dotace na každého přepočteného studenta a na každý dosažený přepočtený výsledek, což je 40 bodů⁷. Tyto dotace jsou stejné pro všechny instituce a jsou vypočteny na základě speciální studie, která určila cenovou úroveň, která by měla pokrýt asi 480 odučených hodin třicetiletých skupin v kursech jako jsou humanitní vědy, právo a sociální vědy. Cena ostatních studijních oborů byla odvozena jako násobek této ceny. Následující tabulka 2.5 shrnuje příslušné dotace.

Tabulka 2.5:

⁶ Zajímavá je i tzv. prémie za kvalitu, což by byla částka asi 5% z celkové dotace, kterou by instituce také mohla získávat. Avšak od tohoto návrhu se upustilo, protože finanční ohodnocení kvality se zdálo být administrativně příliš složité.

⁷ Organizace studia je ve Švédsku koncipována tak, že celé vysokoškolské studium je praktikováno formou kursů, jejichž velikost se odvozuje od počtu kreditních bodů obdržených po úspěšném dokončení kursu. Obvykle jeden týden studia odpovídá jednomu bodu. Školní

Dotace na každého přepočteného studenta a na každý přepočtený dosažený studijní výsledek pro jednotlivé studijní obory (v SEK).

Studijní obor	částka na přepočt. studenta	koeficient	částka na přepočt. dosažený studijní výsledek	koeficient
humanit. a soc. vědy, teologie, právo	13 343	1.0	13 968	1.0
přírodovědné a technologické obory	36 037	2.7	32 953	2.4
stomatologie	32 724	2.5	40 921	2.9
medicína	44 025	3.3	57 740	4.1
pedagogika	25 781	1.9	32 658	2.3
průměr pro různé umělecké obory	156 244	11.7	89 766	6.4
tělesná výchova	78 563	5.9	38 178	2.7
ostatní	30 274	2.3	26 067	1.9

Pramen: [3].

Výpočet ukazatelů vypadá následovně: přepočtený počet studentů = (součet zapsaných kreditních bodů všech studentů) / 40; přepočtený počet dosažených výsledků = (součet dosažených kreditních bodů všemi studenty) / 40. Konkrétní hodnoty pro jednotlivé skupiny oborů ukazuje tabulka 2.5. (Pro názornost uvádím v tabulce ještě koeficient, který ukazuje vzájemnou souvislost částky na přepočteného studenta, respektive přepočtený dosažený studijní výsledek, u jednotlivých oborů a usnadňuje porovnatelnost podle nejnižší částky.)

Pro každou instituci je stanoven maximální počet obou ukazatelů a od těchto stropů je odvozena limitní částka pro vysokoškolskou instituci. Škola může vykázat vyšší výsledky, celková dotace se jí však nezvyšuje.

Postgraduální studium a výzkum je financován odlišně. Státní prostředky jsou určeny jednotlivým fakultám vysokých škol, je zde zvláštní rozpočet na nájemné studijních prostor. Státní dotace se neodvozují od počtu postgraduálních studentů, ale záleží čistě na výši státních dotací v minulých obdobích. Uvažuje se však, že v budoucnu se postgraduální studium a výzkum budou financovat stejně jako vysokoškolské studium podle dosažených výsledků.

rok se většinou skládá ze 40 týdnů a tedy úspěšný celý rok studia může vést k dosažení 40 kreditních bodů.

Vzhledem k tomu, že většina institucí dosahuje vyšších výsledků (například přijímá více studentů), než ke kterým je zavázána, dal by se tento systém označit za efektivní.

1.1.Srovnání systémů financování vysokých škol

V této podkapitole shrnu to nejdůležitější a nejzajímavější z financování vysokých škol ve výše uvedených evropských zemích a porovnáám jednotlivé země v určitých základních rysech. Zaměřím se na srovnávání rozdělení oborů podle nákladnosti, dále srovnám placení školného a poplatků na těchto evropských vysokých školách a porovnáám jednotlivé způsoby finanční podpory studentů. Nejprve ale ve zkratce shrnu nejdůležitější rysy financování jednotlivých evropských vysokých škol.

Ve Velké Británii platí od roku 1998/99 nový systém formulového financování, který za hlavní kritérium stanovení výše dotace považuje různé formule, algoritmy. Výkon vysoké školy se měří mimo jiné pomocí počtu studentů nebo absolventů, je zde však problém s měřením kvality výstupu. Z celkové částky, která je pro financování v tom kterém roce k dispozici, se podle nákladnosti jednotlivých oborů a počtu studentů vypočte množství peněz určených jednotlivým školám. V Belgii platí od roku 1991 nový model financování univerzit, který již neposkytuje škole finance podle počtu zapsaných studentů (neplatí již čím více přijatých studentů, tím více peněz), ale podle počtu jednotek ve studijních cyklech, které se liší podle nákladnosti. Na neuniverzitních vysokých školách závisí financování na nákladech v minulosti, na počtu studentů a na počtu jednotek vzdělání s tím, že se navíc ohodnotí nákladnost těchto oborů. Škola dostává souhrnnou částku, se kterou disponuje podle svých potřeb. Výdaje na vysoké školy se v Nizozemí odvíjí od objemu financí v minulém roce, od cenové hladiny a od úrovně mezd. Jednotlivým školám se finance rozdělují podle výkonových kritérií (počet studentů a absolventů) a podle finanční náročnosti oborů. Instituce mají volnost při sestavování vlastního rozpočtu. Rakouské univerzity a vysoké umělecké školy disponují jednak zdroji ze spolkového rozpočtu a také dodatečnými zdroji ze studijních poplatků a příjmy z částečné právní způsobilosti. Rakouský systém financování je charakteristický přesným vymezením pravidel pro postupy propočtu potřeb školy a následně důkladným přezkoušením oprávněnosti

potřeb. Ve Švédsku platí od roku 1993 nový systém financování vysokoškolských institucí, který přináší univerzitám mnohem větší autonomii. Tento systém je založen na cílech a výsledcích školy, nikoli na nákladech, jak tomu bylo dříve.

1.1.1. Rozdělení oborů podle nákladnosti

Při popisu financování vysokých škol v různých evropských zemích jsem u většiny zemí uvedla způsob, jak ta která země rozděluje obory vysokoškolského vzdělávání pro potřebu ohodnocení jejich nákladnosti. Pokusím se shrnout tyto skupiny oborů a uvést vše do jedné tabulky (tabulka 2.6), abych mohla jednotlivá ohodnocení porovnat.

Všechny evropské země se v podstatě shodnou na pořadí, v jakém se stupňuje nákladnost oborů. Zcela jednoznačně jsou za nejlevnější pokládány ekonomie, sociální vědy a humanitní obory. Ve skupině mírně nákladnějších oborů jsou technické obory (matematika, stavitelství a informatika) a také jednocyklové kurzy průmyslových věd. Průměrně dvakrát nákladnější jsou přírodní vědy, inženýrské obory a preklinická medicína. Jako nejdražší obory jsou hodnoceny zdravotnické obory (medicína) a veterinární obory, avšak míra nákladnosti těchto oborů vzhledem k nejlevnějším oborům je u různých zemí velmi rozdílná (koeficient je v rozmezí od 1.6 do 4.5). V následující tabulce 2.6 uvádím rozdělení oborů podle nákladnosti a poměr nákladnosti toho kterého oboru vzhledem k nejlevnějšímu oboru⁸.

Tabulka 2.6:

Rozdělení oborů podle nákladnosti.

Skupiny oborů	Velká Británie	Belgie (univerzity)	Belgie (neuniver. šk.)	Nizozemí	Švédsko
ekonomie, management, sociální vědy, humanitní obory	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
stavitelství, matematika, informatika, kurzy aplikované jazykovědy a jednocyklové kurzy průmyslových věd	1.5	2.0	1.2	1.5	2.4
preklinická medicína, přírodní vědy, inženýrské obory, dvoucyklové kurzy průmyslových věd	2.0	3.0	1.4	1.5	2.4
klinická medicína, veterinární vědy, zdravotnické obory	4.5	3.0	1.6	1.5	4.1
umělecké obory	-	-	-	1.0	6.4

⁸ U Švédska uvádím koeficient porovnávající částky na přepočtený dosažený studijní výsledek.

Pramen: [3].

Úplně odlišnou skupinou jsou umělecké obory, kde je porovnatelnost velmi obtížná. Nizozemí přiřazuje umělecké obory na univerzitách k nejméně nákladným, Švédsko naopak k nejnákladnějším. Na některých vysokých školách jsou umělecké obory financovány úplně zvlášť (nizozemské vysoké školy, rakouské vysoké umělecké školy).

K této tabulce se ještě vrátím v páté kapitole a k porovnání přidám i rozdělení oborů na vysokých školách v České republice.

1.1.1. Poplatky a školné

Ve Velké Británii se na vysokých školách platí školné, avšak za studenty z Velké Británie a zemí Evropské unie je platí stát. Podrobně dokumentuje výši školného následující tabulka 2.7 (pro přehlednost jsem do tabulky přidala koeficient, který usnadňuje porovnávání podle nejnižší částky). Kromě školného se na britských vysokých školách platí i řada poplatků – například za některé zkoušky nebo za registraci.

Tabulka 2.7:

Školné ve Velké Británii v roce 1996/97 v librách.

Skupina předmětů	Školné britských a EU studentů	koeficient	Školné ostatních studentů	koeficient
Sociální vědy, právo, filosofie (bachelors)	750	1.00	6060	1.00
Sociální vědy, právo, filosofie (masters)	2490	3.32	6060	1.00
Přírodní vědy, inženýrství, učitelství (bachelors)	1600	2.13	8040	1.33
Přírodní vědy, inženýrství, učitelství (masters)	2490	3.32	8040	1.33
Medicína (MD)	2800	3.73	14 810	2.44

Pramen: [3].

Na univerzitách v Belgii je možné vybírat školné, neuniverzitní vysoké školy školné ze zákona vybírat musí.

V Nizozemí se platí školné a dále poplatky za zápis a poplatky za zkoušky. Poplatky za zápis jsou nejvyšší pro mimořádné posluchače, nižší pro řádné studenty a nejnižší pro studenty s částečnou prezencí.

Na rakouských univerzitách a vysokých uměleckých školách se školné neplatí. Studenti však platí studijní poplatky, například poplatky za provedení zkoušky, udělení akademického titulu, vystavení vysvědčení, použití laboratoří a knihoven.

Ve Švédsku se školné na vysokých školách neplatí.

1.1.1.Finanční pomoc studentům

O finanční pomoci studentům ve Velké Británii nemám konkrétní informace, avšak, jak jsem se již zmínila, stát hradí školné za britské studenty (i za studenty z EU).

V Belgii jsou sociální potřeby univerzitních studentů financovány dotací ve výši 9 000 BEF na studenta, vláda přispívá na sociální potřeby i neuniverzitních studentů.

V Nizozemí poskytuje stát studentům rozsáhlou finanční podporu, a to základní a doplňkové stipendium, úročenou půjčku a dotaci na cestovné. Základní stipendium je poskytováno všem studentům bez ohledu na příjem rodičů. Vzhledem k rostoucímu počtu studentů a prodlužování doby studia vznikly v Nizozemí programy, jejichž cílem je dobu studia zkrátit. Doplňkové stipendium závisí na příjmu rodičů studenta. Stát také nabízí studentům úročenou půjčku, která má pokrýt jejich potřeby, které nejsou kryty základním nebo doplňkovým stipendiem. Všem, kdo ukončili studium, je umožněno splácet případnou půjčku po dobu patnácti let a navíc s odkladem dva roky těsně po skončení studií. Podrobněji se o možnostech finanční podpory studentů v Nizozemí zmiňuji ještě v páté kapitole.

V Rakousku dává stát dotace na životní náklady studentů. Studentům ve Švédsku je poskytována finanční pomoc, která se skládá z nevratného grantu a vratné půjčky. Přesahuje-li vlastní příjem studenta určitou výší, studentská

pomoc mu může být redukována. Dále student musí vykazovat určité studijní výsledky, aby měl nárok na studentskou pomoc od státu.⁹

⁹ Zajímavý systém finanční podpory studentů funguje ve Francii. Finanční podpora vysokoškolských studentů zahrnuje podporu přímou a nepřímou. Přímá podpora představuje sociální stipendia, bezúročné půjčky, stipendia prospěchová, výzkumná a pro zahraniční studium. Tuto podporu mohou obdržet občané Francie, Andory, zemí Evropské unie, pokud jejich rodiče nebo oni sami delší dobu ve Francii pracují, dále osoby, jejichž rodina žije nejméně dva roky ve Francii a političtí emigranti. Sociální stipendium je vypláceno jako nenávratný finanční příspěvek, přidělení tohoto stipendia je závislé na výši rodinného příjmu. O bezúročné půjčky mohou žádat studenti, kteří nepobírají sociální stipendium. Půjčka je splatná do deseti let po ukončení studia. Nepřímá podpora se uskutečňuje prostřednictvím kolejí, studentských menz, kulturních a sportovních zařízení a prostřednictvím sociálního a psychologického poradenství.

2.Sektor terciárního vzdělávání v České republice

V této poměrně rozsáhlé kapitole rozeberu nejprve stav a vývoj českého vzdělávání, nejen vysokoškolského. Uvedu nejdůležitější změny, které v minulosti nastaly, a také změny, které lze do budoucna očekávat. Pak konkrétně popíšu principy financování vysokých škol v České republice. Také rozeberu hospodaření vysokých škol a jeho problémy – například nelegální podnikání některých veřejných vysokých škol.¹⁰

2.1.Vývoj českého vzdělávání

V této podkapitole rozeberu vývoj českého vzdělávání. Pokusím se popsat a analyzovat kvantitativní vývoj vzdělávací soustavy a její struktury za poslední tři roky, od jara 1996, především s ohledem na rozdíly mezi obdobími 1989 až 1995 a obdobími od roku 1996, a dále poukážu na nejdůležitější opatření v oblasti legislativní a na události, k nimž došlo ve spojitosti s reformními snahami posledních tří let. Budu se zabývat především vývojem v terciárním sektoru.¹¹

2.1.1.Politicko-hospodářské změny a kvantitativní vývoj

Vývoj vzdělávacího systému byl v České republice zásadním způsobem ovlivněn hospodářskou situací země. Tabulka 3.1 znázorňuje vývoj veřejných výdajů na školství.¹²

Mezi rokem 1989 a 1995 celkové výdaje na školství (ve stálých cenách) stouply téměř o 20%. Za další 2 roky klesly asi o 8%. Toto není příliš dramatický pokles, důležité však je, že výdaje na vysoké školství, které až do roku 1995 rostly mnohem pomaleji než výdaje na většinu ostatních sektorů, zaznamenaly později určité relativní zlepšení. Zatímco počet vysokoškolských studentů vzrostl během období 1995 až 1997 o více než 18%, výdaje na vysoké

¹⁰ Informace k této kapitole jsem čerpala především z [7], [8], [13], [15], [23], jak jsou uvedeny v seznamu literatury, a z dalších pramenů, které jsou v dalším uvedeny v poznámkách pod čarou.

¹¹ Podrobněji viz [15].

¹² Podíl veřejných výdajů na veškeré vzdělání činí za země OECD 4.9% hrubého domácího produktu, přičemž nejvyšších hodnot dosahují severské země (Dánsko, Švédsko, Norsko, Finsko - od 6.7% do 7.6% HDP), naopak nejnižší podíl vykazuje Turecko (3.3%) nebo Japonsko (3.7%). Tato data jsou podle [8], kde jsou zahrnuty údaje za rok 1993.

školství ve stálých cenách stouply o pouhých 3%. Nutně tak klesly, stejně jako během uplynulých let, průměrné výdaje na vysokoškolského studenta.

Tabulka 3.1:

Vývoj veřejných výdajů na školství (v mld. Kč).

Celkové výdaje	1989	1995	1997
v běžných cenách	21.7	71.9	78.1
<i>index</i>	100	331	360
ve stálých cenách	21.7	25.9	23.9
<i>index</i>	100	119	110
<i>index</i>		100	92
Z toho ve stálých cenách:			
mateřské školy	1.9	2.3	2.3
základní školy	6.1	7.5	7.4
gymnázia	0.7	1.4	1.1
SOŠ	1.2	2.4	2.2
SOU	0.9	3.1	2.2
vysoké školy	2.4	3.2	3.3

Pramen: Středisko vzdělávací politiky při Ústavu výzkumu a rozvoje školství PedF UK.

Ve vztahu k HDP se výdaje na naše školství jeví takto: zatímco v roce 1995 celkové veřejné náklady na školství představovaly 5.3% HDP, toto procento kleslo již v roce 1997 na 4.7% a v roce 1998, podle odhadu, dokonce na pouhých 4.4% (viz tabulka 3.2).

Tabulka 3.2:

Vývoj podílu veřejných výdajů na školství k HDP.

Veřejné výdaje na školství	
rok	podíl %
1989	4.1%
1990	4.2%
1991	4.3%
1992	4.6%
1993	5.3%
1994	5.5%
1995	5.3%
1996	5.3%
1997	4.7%
1998	4.4%

Pramen: Středisko vzdělávací politiky při Ústavu výzkumu a rozvoje školství PedF UK.

Nyní krátce shrnu hlavní rysy vývoje českého školství do roku 1996. U vysokého školství to představuje velký nárůst počtu studentů na vysokých školách, jak o tom svědčí tabulka 3.3.

Tabulka 3.3:

Počet zapsaných studentů do prvních ročníků vysokých škol (denní studium a studium při zaměstnání, občané ČR).

	1989/90	1995/96	1998/99
Počet zapsaných studentů	26 786	40 497	45 901
<i>index</i>	100	151	171
<i>index</i>		100	113

Pramen: Středisko vzdělávací politiky při Ústavu výzkumu a rozvoje školství PedF UK.

Za prvních 6 let po změně režimu se počet studentů vstupujících na vysoké školy zvýšil o víc než 50% a za 9 let o víc než 70%. To ukazuje, že někdejší poměrně nízký podíl českých studentů v terciárním vzdělávání (v mezinárodním srovnání) rychle narůstá a že se přibližuje podílu v rozvinutých západních zemích. Přispěl k tomu určitě i vznik a rozvoj vyšších odborných škol, které se stávají důležitým nástrojem nezbytné diverzifikace terciárního vzdělávání v ČR. Stále však platí, že podíl vysokoškolsky vzdělaných občanů v celé dospělé populaci zůstává v ČR v mezinárodním srovnání velmi nízký a od roku 1991 narostl jen velmi mírně.¹³ Univerzitní diplom vykazovalo v roce 1997 v ČR 11% dospělých obyvatel. Dále je v dospělé populaci asi 4% osob, které absolvovaly různé formy pomaturitního studia. I tak však jde o jistý deficit celkové úrovně vzdělání v populaci, jehož překonání bude dlouhodobější záležitostí.

1.1.1. Legislativní a další významná opatření

Vývoj českého vzdělávání je ovlivněn také právním prostředím a jeho změnami. V následující části své práce poukážu na dvě legislativní změny, a to na nový vysokoškolský zákon a na vznik vyšších odborných škol.

¹³ V průměru zemí OECD dosahoval podíl vysokoškolsky vzdělaných občanů 15%, pokud jde o osoby s univerzitním diplomem, a 11% u osob, které absolvovaly neuniverzitní studium.

Nejdůležitějším legislativním aktem v oblasti vzdělávání v období 1996-1998 bylo schválení nového zákona o vysokých školách č. 111/1998 Sb. v dubnu 1998. V této kapitole zmíním to nejdůležitější, co nový zákon přinesl, a v dalších kapitolách se k zákonu budu ještě dále podrobněji vracet.

Úvodní část zákona nově definuje hlavní úkoly a poslání vysokých škol, včetně jejich role v celoživotním vzdělávání, místním a regionálním rozvoji a evropské spolupráci. Vysoké školy přestávají být tzv. příspěvkovými státními organizacemi a stávají se veřejnoprávními institucemi se specifickým právním postavením, které jim za určitých podmínek umožňuje vlastnictví nemovitého majetku a disponování s ním.

Nový zákon vytváří prostor pro vznik tzv. neuniverzitního typu vysokých škol, s kratším a prakticky zaměřeným bakalářským studiem, ale nepřináší jejich přesnější institucionální definici. Zároveň umožňuje vznik soukromých vysokých škol. Mezi orgány vysoké školy zařazuje správní radu veřejné vysoké školy složenou z představitelů veřejného života, územní samosprávy a státní správy.

Nový zákon přispívá k dosud velmi omezené diverzifikaci vysokoškolského systému a otevírá ho do určité míry zájmům a požadavkům širší společnosti.¹⁴ Formulace týkající se diverzifikace vysokých škol neuniverzitního typu je bohužel velmi nepřesná a až příliš strohá a je možné, že vývoj tohoto nového a specifického typu vysokého školství tím bude negativně ovlivněn. Diverzifikace se však týká pouze jeho nižší úrovně, tj. ve vztahu k prvním třem až čtyřem roků vysokoškolského vzdělávání a jen nepřímo posiluje diverzifikaci na nejvyšší, tedy postgraduální rovině (např. novým uspořádáním vztahů mezi univerzitami a Akademií věd).

¹⁴ Členské země Evropské unie se snaží harmonizovat vysokoškolský systém jednotlivých zemí, aby se tak usnadnila mobilita i zaměstnatelnost studentů a zahraniční uznávání vysokoškolského vzdělání. Pro mezinárodní srovnání a ekvivalenci by se měly uznávat dva studijní cykly, pregraduální a graduovaný. Co největší míru pružnosti se snaží v tomto systému dosáhnout užíváním kreditů a semestrů. To dovoluje uznávat získané kredity těm, kdo začali nebo pokračují ve svém vzdělávání na různých evropských univerzitách a chtějí mít možnost získávat tituly kdykoli v průběhu svých profesních kariér a z různých výchozích oblastí (backgrounds). Pro zpřístupnění jednotlivých vysokoškolských soustav pro všechny studenty je důležité mezinárodní uznávání titulů prvního cyklu jako přiměřené úrovně kvalifikace. Ve druhém cyklu vysokoškolského studia by mělo být na vybranou mezi kratším studiem magisterským a delším doktorským s možností přechodu z jednoho na druhý. V obou typech studia je třeba klást patřičný důraz na vlastní výzkum a samostatnou práci. Na těchto harmonizačních krocích se v květnu 1998 domluvili ministři Francie, Německa, Itálie a

K očekávanému zavedení školného nedošlo. Byly zavedeny poplatky spojené se studiem, které se vybírají například od těch studentů, kteří nedokončí studium v předepsané lhůtě.

I když nový zákon otevírá vysoké školy do určité míry vlivům a zájmům širší společnosti, zůstává v několika aspektech uzavřeným a rigidním, protože mimo jiné nepřipouští určité výjimky v otázkách, jakými je přístup na vysoké školy bez získání maturitní zkoušky nebo jmenování docentem či profesorem u osob, které svou tvůrčí činností prokázaly svoji kvalifikaci. Rovněž příliš složitá a mezinárodně těžko srovnatelná struktura diplomů a titulů zůstala zachována. Nedostatečný zřetel je věnován evropské dimenzi a možnostem rozvoje dalšího vzdělávání na vysokých školách.

Přes všechny uvedené nedostatky je nový zákon jistě změnou, která může vývoj českého vysokého školství ovlivnit velmi pozitivně.

Další důležitou událostí posledních let je vznik vyšších odborných škol. Vyšší odborné školy vznikly v roce 1996 (jako experiment již v roce 1992, v počtu 25) a představují nový sektor české vzdělávací soustavy na rozhraní středního a vysokého školství. I když jsou považovány za součást terciárního školství, jsou legislativně, organizačně i podmínkami výuky úzce spjaty se středními školami.

Do roku 1997/98 vzniklo celkem 158 vyšších odborných škol s přibližně 23 500 studenty (včetně studia při zaměstnání, z nich asi 14 tisíc v 1. ročníku). Jejich hlavním posláním je poskytovat ucelené, prakticky zaměřené vzdělání, lišící se jak od někdejších pomaturitních kurzů, tak od delšího tradičního vysokoškolského studia. Velká část jednotlivých VOŠ má však příliš malý počet studentů (v roce 1997/98 v průměru 130 studentů na školu). Jen 5 z nich má více než 400 studentů, tj. počet, který je často považován za minimum, aby škola jak z ekonomického, tak obsahového hlediska a z hlediska kvality učitelského sboru mohla efektivně fungovat.

Existující vyšší odborné školy je možné členit do tří kategorií: 1. školy, které svou kvalitou i velikostí aspirují stát se po splnění předepsaných podmínek součástí neuniverzitního sektoru vysokých škol (pravděpodobně ne víc než 10

Spojeného království a podepsali Společnou deklaraci o harmonizaci architektury evropského vysokoškolského systému. Viz [16].

z existujících VOŠ); 2. větší skupina škol, které tuto aspiraci nemají anebo nutné podmínky zatím neplní, ale které jinak odpovídají hlavním cílům tohoto nového sektoru české vzdělávací soustavy; 3. všechny ostatní, jejichž charakter činnosti více méně odpovídá dřívějším pomaturitním kurzům.

Různorodost sektoru vyšších odborných škol by bylo možno řešit prostřednictvím zvláštního zákona o vyšších odborných školách, který by definoval různé kategorie VOŠ, jejich zaměření, studijní podmínky, vztahy k vysokým školám atp. MŠMT však zatím o této možnosti zřejmě neuvažuje, protože problematika VOŠ se nestala součástí schváleného zákona o vysokých školách, ale je projednávána v rámci návrhu nového školského zákona.

1.1.2. Vládní pohled na stav a budoucnost českého školství

V této části kapitoly uvedu několik poznámek o stavu a budoucím vývoji školství, jak je vláda ČR uvádí ve svých dokumentech:

Ve Zprávě vlády o stavu české společnosti¹⁵ se poukazuje na to, že se po roce 1989 na vysokých školách zvyšuje podíl studentů humanitních, společenských a přírodních věd a klesá podíl studentů lékařských, zemědělských a technických věd, navíc návrhy kroků na řešení budoucího nedostatku absolventů technických oborů, či naopak očekávaného nadbytku ekonomů a právníků zaznívají z vysokých škol zatím jen ojediněle.

Vláda se také vyjadřuje k ekonomickému zabezpečení vzdělávací soustavy, ke kvalitativnímu a kvantitativnímu vývoji ekonomického zabezpečení vzdělávací soustavy a k metodice financování vzdělávací soustavy.

Metodika financování vzdělávací soustavy tedy prodělala v posledních letech značný vývoj od institucionálního (nákladového) financování škol a zařízení k financování výkonovému, tj. normativnímu. Pozitivním faktorem financování školství je jeho vícezdrojovost, kdy se na financování škol a zařízení podílí kromě státu i obce, zřizovatelé, rodiče a školy se zapojují do mezinárodních programů a grantů.

Podle Koncepce resortu MŠMT do roku 2002 vláda, mimo jiné, hodlá zajistit do roku 2005 polovině populačního ročníku možnost nastoupit do některé z forem terciárního vzdělávání, prodloužit průměrnou délku vzdělávání

¹⁵ Podrobněji viz [14].

do roku 2005 ze současných 14.7 na 16.7 let, a tak se vyrovnat dnešnímu průměru zemí Evropské unie, podpořit rozvoj diverzifikovaného terciárního vzdělávání srovnatelného se zeměmi Evropské unie a také zvýšit veřejné výdaje na vzdělávání z necelých 4.5 % HDP na 6 % v roce 2002.

Zákon o vysokých školách nově stanovuje povinnost Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zpracovat, každoročně aktualizovat a zveřejňovat koncepční dokument Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol. Podle aktualizace tohoto dlouhodobého záměru ministerstva pro rok 2000 ministerstvo zavede financování vysokých škol podle náročnosti akreditovaných studijních programů místo dosavadních kritérií daných finanční náročností fakult. Ministerstvo chce ověřit jeho funkčnost a s pomocí vyčleněné rezervy provést eventuální úpravy. Pravidla rozdělování finanční dotace veřejným vysokým školám budou pak podle těchto návrhů formulována tak, aby stimulovala snahy managementu vysokých škol zvyšovat poměr student/zaměstnanec a zlepšovat kvalifikační strukturu akademických pracovníků.

Tento návrh na zavedení financování vysokých škol podle náročnosti studijních programů by zcela změnil způsob financování vysokých škol, jak se v současnosti provádí a jak ho také popisují v následujících kapitolách. Podobným způsobem se financují vysoké školy například ve Švédsku.

1.2. Financování veřejných vysokých škol v České republice

Nejdůležitější součástí financování veřejných vysokých škol v České republice je rozpočet veřejné vysoké školy. Stát poskytuje veřejným vysokým školám dotace, a to na základě velmi podrobných formulí. Tyto formule pracují například s počtem studentů v různých typech studia, nákladností jednotlivých oborů, s počtem studentů-cizinců, s počtem grantů přidělených škole v minulém roce, s podílem habilitovaných pedagogů a s mnoha dalšími ukazateli. Postup při stanovování státní dotace je tedy velmi důkladný a složitý. Pokusím se tedy v následující kapitole popsat to nejdůležitější. Veškeré další podrobnosti, které se k sestavování výše státní dotace vážou, uvedu v příloze, ve které budu jednotlivé formule podrobně rozepisovat a také je budu ilustrovat konkrétními

číslly, a to buď pro všechny vysoké školy u nás nebo pro Univerzitu Karlovu a její fakulty, abych dokumentovala také rozpis dotace i pro jednotlivé fakulty.

1.2.1. Základní principy stanovení státní dotace veřejným vysokým školám

V této kapitole podrobně popíšu principy stanovování výše státní dotace. Pro doplnění některých dat a formulí bude sloužit příloha mé práce.

Tvorba rozpočtů veřejných vysokých škol na rok 1999 reaguje na nový zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (tzv. zákon o vysokých školách) a na situace vyvolané jeho implementací i na další faktory. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydává podle rozpočtových pravidel republiky Zásady pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 1999, které uplatňuje při aplikaci § 87 písm. d) zákona o vysokých školách.¹⁶

Ministerstvo poskytuje veřejným vysokým školám s ohledem na politickou a ekonomickou strategii státu dotace neinvestiční a investiční. Veřejné vysoké škole může být poskytnuta základní a doplňková dotace. Dotace, které se veřejné vysoké škole poskytují na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání a na s nimi spojenou vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost a dále na rozvoj vysoké školy, se označují jako základní dotace. Dotace se veřejné vysoké škole může poskytnout také na ubytování a stravování studentů, ta se označuje jako doplňková dotace.

Na základní dotaci má veřejná vysoká škola právní nárok, na doplňkovou dotaci právní nárok není.

Rok 1999 přináší s ohledem na nový zákon o vysokých školách některé změny. Pravidla stanovení výše dotací veřejným vysokým školám na rok 1999 navazují na pravidla normativního rozdělování (finanční částka je úměrná počtu studentů, počtu studentů doktorského studijního programu apod.), která byla používána v minulých letech. Ty činnosti vysokých škol, u nichž nelze toto pravidlo použít, budou dotovány nenormativně.

¹⁶ Zákon č. 111/1998 Sb., § 87 (Působnost ministerstva), písm. d): Ministerstvo rozděluje finanční prostředky ze státního rozpočtu z kapitoly školství vysokým školám a kontroluje jejich využití. Podrobněji viz [13].

Státní dotace počítá také s nárůstem počtu studentů na vysoké škole. Při financování tohoto nárůstu studentů se ministerstvo řídí pravidlem, že do rozpočtového počtu studentů bude zahrnut nejvýše nárůst přepočteného počtu studentů¹⁷, který nepřekročí hranici tří procent vůči údaji za finanční rok 1998 (akademický rok 1997/98). Toto pravidlo neznamena omezení práva vysokých škol rozhodovat o počtu přijatých studentů ani nepředstavuje nějakou penalizaci za překročení stanoveného počtu. Do tohoto tříprocentního nárůstu nejsou započtení studenti (jiného státního občanství než ČR), kteří si hradili náklady na studium (tzv. samoplátci) a v roce 1999 již od nich nebudou vybírány poplatky za studium.

Další novinkou je to, že v roce 1999 již nebude samostatnou položkou přidělován příspěvek na odpisy investičního majetku, který již bude součástí základní dotace na vzdělávací činnost.

1.2.2.Podrobná pravidla stanovení dotace

Jak jsem již uvedla dříve, vysoká škola dostává na svoji činnost státní dotace. V dalším se budu podrobně zabývat přidělením pouze neinvestiční dotace, protože tu lze poměrně snadno popsat pomocí formulí. Tato dotace se člení na základní neinvestiční dotaci na uskutečňování akreditovaných studijních programů, doplňkovou neinvestiční dotaci na činnost kolejí a menz, investiční dotaci a dotaci na institucionální podporu výzkumu a vývoje. V příloze je uveden základní přehled jednotlivých ukazatelů a jednotlivých položek normativní a nenormativní části rozpočtu na rok 1999. Nyní tedy rozeberu jednotlivé části neinvestiční státní dotace a podrobně jejich výpočet popíšu v příloze.

1.2.2.1.Neinvestiční základní dotace

Částka vyčleněná pro neinvestiční základní dotace je rozdělena podle několika ukazatelů, které ošetřují vzdělávací činnost, výzkum a vývoj, stipendia studentů doktorských studijních programů a cizinců, neinvestiční výdaje spojené s investiční výstavbou a další projekty.

Ukazatel A (vzdělávací činnost)

¹⁷ Tzv. přepočtený počet studentů podrobně popisují v příloze.

Tato část neinvestiční základní dotace se odvozuje od rozsahu vzdělávací činnosti vysoké školy. Při výpočtu celkové dotace na vzdělávací činnost se postupuje tak, že se nejprve standardním způsobem stanoví částka, která by připadala na celkový přepočtený počet studentů, a od této částky se odečte částka, která připadla na studenty, jejichž přepočtený počet překračuje referenční počet studentů.

Při stanovování dotace se pracuje s tzv. přepočteným počtem studentů, který zohledňuje pomocí koeficientů váhu jednotlivých typů studentů, jako jsou nově přijatí studenti, studenti studující déle než je standardní doba studia, nebo studující současně jinou vysokou školu atd. Referenční počet studentů zase zohledňuje nárůst přepočteného počtu studentů oproti minulému roku a studentů cizinců, kteří dříve platili školné, které podle nového zákona nyní v určitých případech platit nemusí.

Částka, která připadne na celkový přepočtený počet studentů se vypočítá jako součin normativního počtu studentů veřejné vysoké školy a základního normativu. Normativní počet studentů se spočte jako součet součinů přepočteného počtu studentů jednotlivých fakult vysokých škol a jim příslušných koeficientů ekonomické náročnosti fakulty. Pro rozpočtové účely jsou fakulty roztrženy do šesti skupin podle oborové příslušnosti a s ohledem na ekonomickou náročnost studia. Základní normativ má koeficient 1, nejvyšší koeficient ekonomické náročnosti má hodnotu 3.5. Přesné hodnoty obsahuje tabulka 3.4.

Tabulka 3.4:

Koeficienty náročnosti pro jednotlivé obory vysokoškolského studia.

	Skupina fakult	Koeficient náročnosti
1	filozofické, právnické, teologické, ekonomické	1.00
2	pedagogické	1.20
3	technické, tělesné výchovy, sportu, informatiky	1.65
4	přírodov., zeměděl., farmaceut., architektury, soc.-zdravotní	2.25
5	lékařské, chemické, MFF, FJFI	2.80
6	veterinární, umělecké	3.50

Pramen: MŠMT ČR.

Základní normativ je částka v korunách, která vznikne podílem finančních prostředků vyčleněných na vzdělávací činnost a normativního počtu studentů všech vysokých škol (kromě uměleckých).

Odděleně se sleduje počet studentů-státních občanů ČR a studentů-cizinců, kteří si hradili sami část nákladů na studium (samoplátců). Zvlášť se počítá přepočtený počet studentů-státních občanů ČR a studentů-cizinců, bývalých samoplátců.

Tento komplikovaný postup je zvolen proto, že procentní nárůst přepočteného počtu studentů se týká celé vysoké školy a příspěvek se počítá po fakultách s různými koeficienty náročnosti. Popsaný postup je shodný s postupem použitým v minulém roce.

Zvlášť jsou upraveny prostředky pro umělecké vysoké školy. Umělecké vysoké školy jsou financovány tak, že procentní navýšení příspěvku uměleckým vysokým školám (oproti roku 1998) je stejné jako procentní navýšení součtu částky na vzdělávací činnost a částky připadající na nespecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj u ostatních vysokých škol.

Podrobný popis výpočtu přepočteného počtu studentů a dalších formulí uvádím v příloze.

Ukazatel B (institucionální nespecifikovaný výzkum a vývoj)

Část neinvestiční základní dotace připadající na institucionální podporu nespecifikovaného výzkumu a vývoje je vypočtena podle průměru následujících dílčích ukazatelů za poslední 2 kalendářní roky:

- a) prostředky získané veřejnou vysokou školou na řešení projektů výzkumu a vývoje,
- b) podíl habilitovaných učitelů na celkovém počtu akademických pracovníků veřejné vysoké školy,
- c) podíl absolventů doktorských studijních programů na celkovém počtu studentů.

Vysoké školy uměleckého směru zpravidla neparticipují na výzkumu a vývoji. Proto část podle ukazatele A a B neinvestiční základní dotace je pro ně rovna příspěvku na vzdělávací činnost v roce 1998, zvýšenému o stejné procento, jakým jsou proti roku 1998 navýšeny prostředky pro tuto část dotace u ostatních vysokých škol.

Podrobný popis výpočtu tohoto ukazatele uvádím v příloze, kde také doplním formule konkrétními čísly.

Ukazatel C (stipendia studentů doktorských studijních programů)

Tato část neinvestiční základní dotace vyjadřuje podporu rozvoji doktorského studia, a to součinem normativu 60 tis. Kč a počtu studentů-doktorandů, přičemž vysoká škola je zavázána takto vypočtenou částku formou stipendií skutečně vyplatit.

Ukazatel D (studenti, kteří nejsou státními občany ČR)

Tato část neinvestiční základní dotace vyjadřuje finanční podporu plnění závazků z mezinárodních smluv a realizaci projektů podle usnesení vlády¹⁸. Počítá se podle rozsahu vzdělávací činnosti vysoké školy, výše stipendia a skutečných počtů studujících, kteří nejsou českými státními občany.

Ukazatel E (nezbytné neinvestiční výdaje spojené s investiční výstavbou)

Tato část neinvestiční základní dotace je přiznávána podle schválených stavebních záměrů a průběhu investiční výstavby, zejména na neinvestiční vybavení dokončených staveb.

Ukazatel F (vzdělávací projekty, o jejichž podpoře rozhodne ministr)

Tuto část neinvestiční základní dotace přizná ministr na podporu projektů a aktivit, které přesahují rámec jedné vysoké školy nebo podporují evaluační, rozvojové a transformační záměry veřejné vysoké školy.

Ukazatel G (projekty Fondu rozvoje vysokých škol)

Tuto část neinvestiční základní dotace získávají ty veřejné vysoké školy, na kterých se budou řešit projekty úspěšné ve výběrovém řízení Fondu rozvoje vysokých škol. Jde o několikaletou praxí osvědčený způsob účelového financování rozvojových projektů především ve vzdělávací oblasti (nové obory studia) a v oblasti budování infrastruktury (výpočetní technika, knihovny, poradenství apod.).

Ukazatel H (likvidace havarijních situací a mimořádných událostí)

Tuto část neinvestiční základní dotace dostává škola na úhradu nepředpokládaných výdajů spojených s havarijními situacemi a mimořádnými událostmi, které mají značné důsledky pro plnění úkolů, pro které byly veřejné vysoké školy zřízeny, pokud veřejná vysoká škola prokáže, že na jejich úhradu nemohla použít vlastní zdroje.

Navýšení ukazatele oproti minulým rokům je dáno navýšením požadavků veřejných vysokých škol, což je způsobeno nedobrým stavem nemovitého majetku.

Část prostředků z této části dotace je určena na změkčení opatření, podle kterého není na odpisy poskytována zvláštní dotace, a kdy finanční prostředky dříve určené na odpisy jsou přiřazeny k základu pro vzdělávací činnost.

1.1.1.1. Neinvestiční doplňková dotace

Neinvestiční doplňková dotace je dotace na ubytování a stravování studentů a je rozdělena také normativním způsobem, to znamená, že částka vyčleněná pro tuto dotaci se rozděluje podle těchto ukazatelů:

- a) počet ubytovaných studentů,
- b) normativ na jednoho ubytovaného studenta (tj. 10 233 Kč pro rok 1999),
- c) počet vydaných hlavních jídel (kde vydané studené jídlo se do celkového počtu započítává koeficientem 0.4).
- d) normativ na jedno přepočtené jídlo (tj. 17.10 Kč pro rok 1999).

V roce 1999 je dotace rozepsána na základě údajů získaných šetřením za období listopad 1997 až říjen 1998 s přihlédnutím k nově otevíraným kapacitám.

Přesná čísla o rozpisu dotace běžných neinvestičních výdajů na činnost veřejných vysokých škol na rok 1999 jsou uvedena v příloze v tabulce P.5.

1.1.1.2. Investiční základní dotace

Výše investiční základní dotace je součtem těchto položek: dotace na investiční část projektů veřejné vysoké školy, úspěšných ve výběrovém řízení Fondu rozvoje vysokých škol, dotace na investiční část stavby a dotace na pořízení investičního majetku, jehož předmětem je opatření nebo technické zhodnocení strojů a zařízení, jehož součástí není stavba.

Do základní dotace se nezahrnují investiční prostředky na řešení projektů výzkumu a vývoje.

¹⁸ Jde o usnesení vlády č. 330/1992, 2/1994, 153/1995, 217/1995 a 343/1996.

1.1.1.3. Investiční doplňková dotace

Částka vyčleněná pro investiční doplňkovou dotaci se rozděluje na základě věcného a technického posouzení žádostí veřejných vysokých škol o dotace na stavby a na pořízení nebo technické zhodnocení strojů a zařízení jejich kolejí a menz (tyto žádosti musí být v souladu s Metodickými pokyny pro přípravu a pořizování investičního majetku a pro jeho financování v resortu MŠMT a schválenými stavebními záměry).

1.1.1.4. Prostředky na výzkum a vývoj

Prostředky poskytované na výzkum a vývoj jsou členěny na nspecifikované institucionální prostředky (rozdělují se podle již zmíněného ukazatele B), institucionální prostředky na výzkumné záměry a účelové prostředky na výzkum a vývoj.

Důležitým ukazatelem dotace jsou nspecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj na veřejných vysokých školách rozdělované podle úspěšnosti výzkumné a vývojové činnosti. Částka vyčleněná na tento účel je určena Radou vlády pro výzkum a vývoj. Část dotace připadající na institucionální podporu nspecifikovaného výzkumu a vývoje je vypočtena podle průměru již dříve uvedených dílčích ukazatelů (ukazatel B) za poslední 2 kalendářní roky, aby se utlumilo kolísání dotace jednotlivým školám způsobené kolísáním těchto ukazatelů. U grantů v roce 1998 se započítávají neinvestiční prostředky v plné výši, investiční prostředky pouze z 20%. Tím se odstraňuje zvýhodnění technických a přírodovědných oborů, kde se získávají často značné prostředky na nákup drahých přístrojů, jejichž cena nemusí být v přímé souvislosti s kvalitou výsledků vědecké práce.

Nspecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj jsou druhou základní položkou rozpisu dotace a měly by odrážet výsledky a kvalitu vědecké práce a tvůrčí činnosti.

Dalšími prostředky na výzkum a vývoj na vysokých školách jsou peníze na tzv. výzkumné záměry, tj. institucionální prostředky na výzkum a vývoj na veřejných vysokých školách. Pro vysoké školy je institucionální podpora záměrů novou a velmi významnou složkou zdrojů financování výzkumu a vývoje na vysokých školách a znamená určité vyrovnání relací vzhledem k Evropské unii. Na základě výzvy předložily vysoké školy celkem 318 výzkumných záměrů,

kteře jsou od počátku roku 1999 finančně podporovány z institucionálních prostředků ministerstva školství. Vykazování použití prostředků na záměry je oddělené od ostatních prostředků vysokých škol obdobně jako u účelových prostředků na výzkum a vývoj.

Účelové prostředky na výzkum a vývoj jsou v roce 1999 využívány zejména na podporu projektů, jejichž řešení přechází z minulých let (např. programy KONTAKT, COST, atd.). V roce 1998 Rada vlády pro výzkum a vývoj schválila vyhlášení výběrových řízení na projekty do programů mezinárodní spolupráce ve výzkumu a vývoji na rok 1999 (např. INGO atd.).

1.1.1.5. Shrnutí neinvestiční dotace

V následující tabulce 3.5 je shrnuta veškerá neinvestiční dotace na činnost veřejných vysokých škol na rok 1999. Shrnují se zde veškerá data uvedená v předchozích odstavcích, a to nspecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj (podle ukazatele B pro neinvestiční základní dotaci). V příloze je k tomu uvedena ještě tabulka P.4 a tabulka P.5, které obsahují tyto údaje: základní rozpis běžných neinvestičních výdajů -vzdělávací činnost, zahraniční studenti, studenti PGS (tj. neinvestiční základní dotace), koleje a menzy (tj. neinvestiční doplňková dotace).

Tabulka 3.5:

Souhrn neinvestiční dotace na činnost veřejných vysokých škol na rok 1999 v tisících Kč.

VŠ	běžné neinvestiční výdaje celkem (tabulka P.5 v příloze)	nespecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj (tabulka P.4 v příloze)	základní rozdělení dotací celkem
UK	1 734 693	272 928	2 007 620
MU	669 829	72 090	741 920
UP	522 865	41 873	564 737
JU	265 715	29 755	295 470
ZU	386 675	17 666	404 341
UJEP	185 375	1 000	186 375
SU	119 538	4 845	124 383
OU	182 005	7 225	189 229
VFU	128 401	5 387	133 787
VŠP	135 978	1 194	137 172
VŠE	415 534	20 180	435 714
ČVUT	962 977	121 225	1 084 202
VUT	792 681	73 159	865 840

VŠCHT	304 535	87 319	391 854
UPAR	186 864	12 329	199 193
TUO	563 089	31 222	594 311
TUL	230 296	8 557	238 854
ČZU	318 061	20 155	338 215
MZLU	298 490	31 892	330 382
AMU	141 736	-	141 736
AVU	35 994	-	35 994
VŠUP	47 252	-	47 252
JAMU	66 107	-	66 107
Celkem	8 694 690	860 000	9 554 690

Pramen: MŠMT ČR.

1.1.Hospodaření vysokých škol a vysokoškolský zákon

Po rozboru stanovení výše státní dotace je podstatné, jak vysoká škola s prostředky hospodaří. Nyní tedy popíšu hospodaření veřejných vysokých škol, které je legislativně podloženo vysokoškolským zákonem. Budu tedy pomocí vysokoškolského zákona popisovat způsoby hospodaření vysokých škol u nás.

1.1.1.Základní informace o hospodaření vysokých škol

Ministerstvo školství vydává k finančnímu hospodaření veřejné vysoké školy některá důležitá doporučení.¹⁹

Veřejná vysoká škola zřizuje zejména tyto fondy: majetkové fondy (fond investičního majetku, fond oběžného majetku), finanční fondy (rezervní fond na krytí ztrát, fond reprodukce investičního majetku, stipendijní fond, fond odměn).

Zdrojem rezervního fondu na krytí ztrát je příděl z hospodářského výsledku po jeho zdanění. Prostředků fondu lze použít výhradně na krytí ztrát z výsledku hospodaření. Zdrojem fondu reprodukce investičního majetku je: příděl z hospodářského výsledku po jeho zdanění, účetní odpisy investičního majetku, dotace z veřejných rozpočtů, takto určená část dotace na nespécifikovaný výzkum a vývoj, dotace na institucionální financování dle výzkumných záměrů a na řešení projektů vědy a výzkumu (včetně zahraničních grantů), dar účelově určený na pořízení investičního majetku, výnos z prodeje a likvidace investičního majetku do výše zůstatkové hodnoty (to, co převyšuje zůstatkovou hodnotu, jsou ostatní výnosy), sdružení prostředků na společnou investiční činnost. Prostředků fondu lze použít: k financování investic,

k poskytování prostředků jiným osobám v rámci uzavřené smlouvy o sdružené investiční činnosti, k úhradě splátek investičních úvěrů a půjček, jako doplňkového zdroje financování oprav a udržování investičního majetku po zabezpečení investičních potřeb veřejné vysoké školy (účtuje se do výnosů veřejné vysoké školy).

Zdroji stipendijního fondu jsou příděl z hospodářského výsledku po zdanění a poplatky za studium (s výjimkou poplatků za studium, stanovených studentům-cizincům, kteří studují ve studijním programu pro cizince v cizím jazyce). Prostředků fondu lze použít k výplatám stipendií podle stipendijního řádu. Zdrojem stipendijního fondu nejsou prostředky poskytnuté veřejné vysoké škole na stipendia v rámci dotace ze státního rozpočtu; tyto prostředky jsou předmětem ročního vypořádání se státním rozpočtem.

Zdrojem fondu odměn je příděl z hospodářského výsledku veřejné vysoké školy. Prostředky fondu lze použít v souladu s vnitřním mzdovým předpisem veřejné vysoké školy.

V rozdělení hospodářského výsledku do fondů přihlíží veřejná vysoká škola ke svým specifickým potřebám. Vysoká škola je oprávněna přijímat úvěry, návratné finanční výpomoci a půjčky na investice i na provozní výdaje, pokud z jejich přijetí nevzniknou nároky vůči státnímu rozpočtu a pokud je zajištěna jejich návratnost v rámci hospodaření vysoké školy. Stát neručí za závazky veřejné vysoké školy.

Veřejná vysoká škola nemůže nabývat jiné cenné papíry než cenné papíry vydané státem nebo cenné papíry, za jejichž splacení se stát zaručil. Úhrady plateb sankční povahy jsou součástí nákladů veřejné vysoké školy.

1.1.2.Podnikání veřejných vysokých škol

Vysokoškolský zákon v současnosti neumožňuje veřejným vysokým školám podnikat ve smyslu vstupu do společností, avšak některé vysoké školy považují za účelné tuto činnost provozovat. Rozeberu nejprve obecně situaci, která by nastala, kdyby zákon podnikání dovoloval, a uvedu také příklad několika univerzit, které již pokus o podnikání učinily. Poté uvedu také konkrétní návrh na změnu vysokoškolského zákona, jak ji koncem roku 1999

¹⁹ Podrobněji viz [23].

připravili poslanci Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Matějů, Bartoš a Pleva.

Stávající úprava vysokoškolského zákona znemožňuje veřejným vysokým školám vstupovat do společností, do nichž by vkládali především nehmotný kapitál (výsledky výzkumů, know-how apod.), přitom zákonodárci původně s možností účasti vysokých škol v obchodních společnostech pravděpodobně počítali,²⁰ protože zákon dává správní radě pravomoc takovému přistoupení povolovat.

Vstup veřejných vysokých škol do společností by umožnil zejména využití nehmotného majetku jako kapitálového vkladu do nově vznikajících obchodních společností – tzv. spin-off firmy. Výsledky vědy a výzkumu přispívají nejenom ke zkvalitnění výuky na vysokých školách, některé jsou rovněž využitelné v praxi. O jejich využitelnosti rozhoduje trh, kde se nová idea uplatní formou např. nového výrobku, služby či technologie. Pro uvedení výsledků výzkumu a vývoje na trh jsou často vysokoškolskými pracovníky či doktorandy zakládány nové technologicky orientované firmy, “spin-off” firmy (SOF, někdy se používá název “spin-out”). S ohledem na počáteční nedostatek finančních prostředků, což je patrné zejména v ČR, je výhodné, aby know-how vysokých škol bylo do firmy vloženo formou kapitálové účasti. V řadě zemí existují speciální státní programy, které podporují vznik takových firem. Jedním z nejuznávanějších programů na podporu rozvoje SOF je program University of Twente - program Temporary Entrepreneurial Placement.

Dále by bylo možné kapitalizovat služby, protože s ohledem na špatnou finanční situaci většiny začínajících technologicky orientovaných firem by tato kapitalizace poskytovaných služeb (např. umístění v inkubátoru, laboratorní měření, poradenství apod.) byla výhodná.²¹

²⁰ To dokládá znění § 15, odst. 1, písm. d) zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách: Správní rada veřejné vysoké školy vydává předchozí písemný souhlas k právním úkonům, kterými vysoká škola hodlá založit jinou právnickou osobu, a k peněžitým a nepeněžitým vkladům do těchto a jiných právnických osob. Podrobněji viz [13].

²¹ Ve druhé kapitole jsem se zmínila o netradičních zdrojích příjmů vysokých škol v Rakousku. Zdroji příjmů univerzit a vysokých uměleckých škol jsou kromě spolkového rozpočtu i příjmy z poplatků (1.5% finančních zdrojů) a příjmy z částečné právní způsobilosti (2.7% finančních zdrojů). Příjmy z částečné právní způsobilosti univerzit a vysokých uměleckých škol jsou příjmy z nadací, dary, příjmy za provedení vědecké práce v zakázce třetí osoby a příjmy ze zkušební a schvalovací činnosti. Mezi těmito prostředky dominují prostředky ze zakázek na provedení vědecké práce, jež jsou použity na provedení těchto

Kdyby vysoké školy neměly zakázáno vkládat do obchodních společností peněžité i nepeněžité vklady, mohly by také zakládat samostatné firmy, poskytující odborné služby. V řadě případů vznikají v zahraničí firmy, s majoritním podílem univerzit, které nabízejí průmyslovým podnikům rozsáhlé spektrum služeb, které by si podnik často neobjednal u vysoké školy. Jedná se zejména o služby, kde je potřeba vzít za výsledky řešení odpovídající záruky. Samostatná firma jednak může ručit vlastním majetkem, jednak se může proti případným špatným rozhodnutím pojistit. Nezanedbatelné je i to, že v případě soudního sporu nevystupuje přímo univerzita, což by bylo ze společenského hlediska výhodné pro obě strany. V tomto případě se může jednat jak o nepeněžní, tak peněžní vklady.

Také by bylo možné zakládat samostatná společná pracoviště s průmyslovými podniky. Založení samostatného právního subjektu by mohlo být, s ohledem na přehlednost financování, zaměstnání odborníků z různých institucí apod., nejvýhodnější formou spolupráce. Opět se může jednat jak o peněžní, tak nepeněžní vklady.

Další z možností podnikání univerzit by, pokud by to zákon dovoloval, bylo zřizování vědeckotechnologických parků, které se většinou zakládají jako akciová společnost.

Konkrétní příklad tohoto vědeckotechnologického parku u nás lze najít u třech moravských univerzit, které ale tímto porušují zákon. Vysoká škola báňská–Technická univerzita v Ostravě, Ostravská univerzita, Slezská univerzita v Opavě, město Ostrava a Agentura pro regionální rozvoj společně, jako pět akcionářů s počátečním vkladem 200 tisíc korun, založily již před dvěma lety vědeckotechnologický park. V té době se nový vysokoškolský zákon teprve připravoval a zákaz podnikání se v něm neočekával.

V tomto technologickém centru se za nízkou cenu pronajímají prostory vybavené počítači, tiskárnami a další technikou a tím se firmám snižují počáteční náklady. Studenti zde zase mohou získat zkušenosti z moderní výroby v praxi. Ministerstvo s ostravským parkem jedná o tom, aby svou akciovou společnost převedl na obecně prospěšnou společnost – neziskovou organizaci, jejíž fungování zákon umožňuje.

zakázek a dále umožňují provádět i vlastní výzkum na univerzitách a modernizovat přístrojové vybavení.

Podnikání veřejných vysokých škol má tedy určitě mnoho výhod. Lze tak především získat další peníze pro školu například na lepší pomůcky, vyšší platy pedagogů nebo pro studium doktorandů. Další výhodou je možnost praxe pro studenty nebo snazší začátek firem, které tak mohou začít za výhodnějších podmínek, i když po určité době musejí přejít na vyšší, běžné ceny, například za nájemné.

Nevýhody tohoto podnikání zdůrazňuje především ministerstvo školství, které upozorňuje na riskování s dříve státním majetkem v hodnotě 35 miliard. Upozorňuje také na nekalou konkurenci pro ostatní firmy, které na rozdíl od vysokých škol nedostávají státní dotace.

V zahraničí jsou takováto technologická centra, vědecké či technologické parky zcela běžné. Hlavní význam těchto parků je v rozvoji daného regionu, kde se na jejich budování a provozu podílejí kromě škol i místní banky, podnikatelské svazy a soukromníci. Tyto instituce jsou většinou zakládány jako akciové společnosti.²²

Poslanci Matějů (US), Bartoš (ODS) a Pleva (ODS) podali koncem roku 1999 návrh na změny ve vysokoškolském zákoně, které by mimo jiné výše zmíněné podnikání vysokých škol dovolovaly. Navrhovaná novela sledovala čtyři základní cíle:

1. otevřít akreditované studijní programy veřejných vysokých škol zájemcům o celoživotní vzdělávání,
2. umožnit veřejným vysokým školám vstupovat do společností, do nichž by vkládaly především nehmotný kapitál (výsledky výzkumů, know-how apod.),
3. přispět k prosazení větší objektivity a standardizace přijímacích řízení na vysokých školách posílením pravomocí vysoké školy na úkor fakulty,
4. zřetelněji vymezit základní stupně vysokoškolského vzdělání (bakalářský a magisterský).

²² Podle [5].

Výše popsaná změna vysokoškolského zákona, která souvisí s podnikáním vysokých škol, by se týkala § 20, který hovoří o hospodaření veřejné vysoké školy.²³

Z této změny vysokoškolského zákona nijak nevyplývají žádné jisté (určité) finanční prostředky pro vysokou školu. Je ale možné, že zakládání zprostředkovatelských firem nebo firem poskytujících odborné služby a jiných subjektů by mohlo být vysoké škole finančně prospěšné. Bylo by jistě zajímavé, kdyby vysoká škola měla možnost podnikat a zisk ze svého podnikání by použila pro své pedagogy a studenty, ke zlepšování výuky. Odpadl by tím problém školného, které by mohli studenti platit ve formě práce pro tento “podnik”. Takto poskytované služby by ale mohly vysokou školu přiblížit vyšším odborným školám, a to by zase mohlo být na škodu.

Zdá se, že by tato změna vysokoškolského zákona mohla usnadnit tvorbu vědeckých projektů. Tato novela by tedy byla mohla ulehčit situaci i výše zmíněným moravským vysokým školám, které v současnosti porušují zákon. Poslanci však koncem února 2000 tuto novelu zamítli.²⁴

²³ *Současné znění § 20, odst. 3:* Veřejná vysoká škola není oprávněna k převzetí ručení za peněžitý dluh jiné osoby a ke zřízení zástavního práva k nemovitosti ani k peněžitému nebo nepeněžitému vkladu do obchodní společnosti nebo družstva.

Navrhovaná změna § 20, odst. 3: V § 20, odst. 3 se slova “ani k peněžitému nebo nepeněžitému vkladu do obchodní společnosti nebo družstva” zrušují.

Navrhované znění § 20, odst. 3: Veřejná vysoká škola není oprávněna k převzetí ručení za peněžitý dluh jiné osoby a ke zřízení zástavního práva k nemovitosti. Podrobněji viz [7].

²⁴ Navrhovaná změna vysokoškolského zákona byla v 1. čtení 24. 2. 2000 na 22. schůzi PSP ČR zamítnuta.

2.Financování Univerzity Karlovy

V této i v další kapitole se budu věnovat již konkrétně jediné vysoké škole, a to Univerzitě Karlově v Praze.²⁵ Nejprve se budu zabývat financováním Univerzity Karlovy a na popis jejího hospodaření pak v dalších kapitolách navážu analýzou poplatků spojených se studiem, které se na této univerzitě vybírají.

2.1.Hospodaření Univerzity Karlovy

Ze Statutu Univerzity Karlovy v Praze vyplývá několik úvodních poznámek k hospodaření univerzity, konkrétně k rozpočtu a rozpočtovému provizóriu. Rozpočet univerzity obsahuje dílčí rozpočty fakult a dalších součástí. Dílčí rozpočty se sestavují jako vyrovnané. Při rozdělování příjmů univerzity se přihlíží zejména k dosaženým výsledkům vzdělávací činnosti, k dlouhodobému záměru univerzity a dlouhodobým záměrům fakult, k typu a finanční náročnosti akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání a k počtu studentů. Při rozdělování prostředků na vědu a výzkum se přihlíží k dosaženým výsledkům vědecké nebo výzkumné práce a její náročnosti.

Po 1. lednu se případně rozpočtové hospodaření až do schválení rozpočtu univerzity řídí rozpočtovým provizóriem, v jehož rámci lze uskutečnit měsíčně výdaje až do výše jedné dvanáctiny příjmů z dotace ze státního rozpočtu v minulém roce. Počátkem letošního roku 2000 tedy Univerzita Karlova hospodařila až do schválení rozpočtu podle tohoto rozpočtového provizória.

Pravidla hospodaření Univerzity Karlovy v Praze přesně popisují, jak je Univerzita Karlova napojena na státní rozpočet, tedy finanční vztahy se státním rozpočtem představují, stejně jako u jiných veřejných vysokých škol, dotace na krytí neinvestičních výdajů a investiční transfery.

Finančními prostředky k zajištění provozu Univerzity Karlovy, tedy příjmy UK, jsou dotace ze státního rozpočtu na krytí neinvestičních výdajů,

²⁵ Informace k této kapitole jsem čerpala především z [13], [18], [19], [20], [21], jak jsou uvedeny v seznamu literatury.

poplatky spojené se studiem, příjmy podle statutu UK (čl. 27, tj. úhrada

nákladů spojených se státní rigorózní zkouškou, která není součástí studia, čl. 34, tj. úhrada vybíraná za některé úkony od studentů, čl. 36, tj. úplaty za programy celoživotního vzdělávání), výnosy z majetku, jiné příjmy ze státního rozpočtu, ze státních fondů, z rozpočtů obcí a z dalších veřejných zdrojů, výnosy z doplňkové činnosti, příjmy z darů a příjmy vzniklé děděním, příjmy od nadací a nadačních fondů, sdružené finanční prostředky, prostředky finančních fondů UK, úvěry a půjčky, příjmy za ubytování, příjmy za stravování a ostatní příjmy.

Finanční prostředky k zajištění investiční činnosti UK jsou individuální nebo systémové transfery ze státního rozpočtu, příjmy ze státních fondů, z rozpočtů obcí a z dalších veřejných zdrojů, prostředky z vlastních zdrojů fondu reprodukce investičního majetku, sdružené finanční prostředky, úvěry a půjčky, finanční dary účelově určené na investice a ostatní příjmy.

2.2. Hospodaření Univerzity Karlovy a nový vysokoškolský zákon

Rok 1999 byl pro vysoké školy, a tedy i pro Univerzitu Karlovu, významný mimo jiné tím, že to byl první rok, kdy se v plné míře projeví dopady vyplývající z nabytí účinnosti nového vysokoškolského zákona.

Uvedu nyní nejdůležitější změny, které se týkají oblasti hospodaření Univerzity Karlovy. Nabytím účinnosti zákona o vysokých školách se Univerzita Karlova v Praze stala od 1. 1. 1999 veřejnou vysokou školou, a to jako jeden právní subjekt. Přestávají platit obecně závazné právní předpisy pro oblast příspěvkové sféry (jako vyhláška o hospodaření rozpočtových a příspěvkových organizací, nařízení vlády ČR o platových poměrech zaměstnanců, vyhláška o správě národního majetku a řada dalších). Všechny tyto dříve platné právní normy jsou nahrazeny vnitřními předpisy univerzity, které byly schváleny Akademickým senátem UK.

Právo hospodaření se státním majetkem bylo nahrazeno vlastnictvím majetku veřejné vysoké školy se všemi právními důsledky. Státní příspěvek na činnost vysokých škol je nahrazen institutem státní dotace. Tato dotace se, stejně jako u všech ostatních veřejných vysokých škol, jak jsem již uvedla v minulé kapitole, člení na základní neinvestiční dotaci na uskutečňování akreditovaných studijních programů, doplňkovou neinvestiční dotaci na činnost kolejí a menz, investiční dotaci a dotaci na institucionální podporu výzkumu a

vývoje. Základem pro poskytnutí všech typů dotací jsou uzavřené dotační smlouvy mezi univerzitou a MŠMT ČR.

V dotaci nejsou zakotveny žádné limity mzdových prostředků a je tedy plně v pravomoci univerzity, jak si při sestavování vyrovnaného rozpočtu vyčlení prostředky na mzdy a příslušné odvody sociálního a zdravotního pojištění.

Důležitý je i fakt, že univerzita sice přestala být státní organizací, avšak nadále zůstala příjemcem státní dotace. Tato situace vyžaduje vybudovat účinný vnitřní kontrolní systém, který zajistí dohled nad dodržováním ustanovení zákona o státním rozpočtu a rozpočtových pravidlech republiky, a to zejména ve vztahu k užití a následnému vypořádání státních dotací. Také je třeba zajistit kontrolu tvorby a využití vlastních zdrojů financování veřejné vysoké školy, které plně podléhají režimu daňových zákonů. V souvislosti s tím, že veřejná vysoká škola je příjemcem státní dotace, avšak již není státní organizací, bude jistě zintenzivněna činnost NKÚ a příslušných finančních úřadů při prověrkách hospodaření veřejných vysokých škol. Účinný vnitřní kontrolní systém je proto důležitým předpokladem pro předcházení případných sankcí z titulu pochybení při využívání státních dotací a na druhé straně by tento systém mohl napomoci k optimalizaci daňových povinností.

Legislativní změny a úpravy v postavení vysoké školy řadí Univerzitu Karlovu do kategorie veřejně prospěšných organizací. Konkretizace těchto změn a úprav je návazně determinována zejména ekonomickým prostředím, ve kterém se vysoká škola nachází. Prostor pro chování vysoké školy v tomto prostředí je značně variabilní a je vymezen jejími ekonomickými možnostmi a potřebami. Rámec a struktura vymezující konkretizaci prostoru jsou dány rozpočtem. Vysoká škola hospodář tedy podle rozpočtu nákladů a výnosů, který sestavuje na období kalendářního roku jako vyrovnaný. Po skončení roku provede vypořádání se státním rozpočtem a předloží je ve stanovených termínech ministerstvu.

Univerzita Karlova v Praze sestavuje celkový rozpočet a jednotlivé fakulty a součásti univerzity sestavují dílčí rozpočty podle shodných pravidel. Základním pravidlem je zásada vyrovnanosti rozpočtu na období příslušného kalendářního roku. Nedodržení tohoto pravidla, ať co do vyrovnanosti, nebo nedodržení termínu odevzdání rozpočtu, je důvodem ke krácení dotace ze

státního rozpočtu na krytí neinvestičních výdajů o 50% (obdoba dosavadního příspěvku na provoz).

Druhým pravidlem je sestavení rozpočtu v jeho příjmové i výdajové složce podle ekonomických možností a potřeb fakulty, při dodržení výše zmíněné zásady vyrovnanosti rozpočtu. Vzhledem k tomu, že fakultní rozpočet je tvořen množinou ekonomických možností a potřeb jednotlivých kateder a pracovišť, katedry a pracoviště sestavují svůj dílčí rozpočet. Rozpočet sestavuje katedra ve výdajové části na základě nákladových limitů vycházejících ze skutečnosti čerpání nákladů v roce 1998 a v příjmové z odpovídající části dotace ze státního rozpočtu na krytí neinvestičních potřeb a z vlastních příjmů.

Návrhy rozpočtů kateder a pracovišť schvaluje děkan fakulty. Čerpání schválených rozpočtů bude podle jednotlivých pracovišť sledovat referát střediskového hospodaření, který bude rovněž předávat příslušné informace na jednotlivé katedry a pracoviště. V souvislosti s ukončením právní subjektivity fakulty budou souhrnné informace za fakultu měsíčně předávány na rektorát k průběžné kontrole hospodaření fakulty.

2.3. Rozpis státní dotace pro Univerzitu Karlovu

V této kapitole uvedu základní pojmy a vztahy, které se vážou ke stanovování státní dotace pro Univerzitu Karlovu. Také uvedu i přesná čísla, která vycházejí z rozpisu státní dotace, jak jsem ho popsala v minulé kapitole. V příloze, která se týká především třetí kapitoly, jsou podrobně rozebrány principy stanovení státní dotace veřejným vysokým školám, které se samozřejmě vztahují i na Univerzitu Karlovu. V tabulkách P 2a, P 2b, P 2c jsou všechna potřebná čísla pro výpočet ukazatelů při stanovování státní dotace, a to pro všechny fakulty Univerzity Karlovy zvlášť. V ostatních tabulkách jsou souhrnná data pro celou Univerzitu Karlovu.

Rozpis státní dotace na provoz fakult a součástí UK obsahuje pouze normativní část základní dotace a doplňkové dotace, neobsahuje dotace na investice, dotace na vzdělávací projekty, o jejichž podpoře rozhodne ministr, dotace na investice spojené s investiční výstavbou, projekty fondu rozvoje vysokých škol, dotace na likvidace havarijních situací a dále dotace na projekty výzkumu a vývoje a účelové prostředky výzkumu a vývoje.

Základními ukazateli dotace jsou normativní prostředky na vzdělávací činnost a nespecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj. Podle těchto ukazatelů se rozděluje 80% rozpočtu Univerzity Karlovy. Konstrukce normativů v roce 1998 a 1999 se liší pouze tím, že se v podmínkách UK poprvé aplikuje odečet části prostředků za překročení nárůstu přepočteného počtu studentů oproti roku 1998 o více než 3 % (tj. tedy konkrétně pro rok 1998 0.7 % za celou UK).

Nespecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj jsou druhou základní položkou rozpisu dotace a měly by odrážet výsledky a kvalitu vědecké práce a tvůrčí činnosti. Pro výpočet těchto prostředků stanovilo MŠMT ČR pro rok 1999 ukazatele, které jsem popsala v předchozí kapitole. Ke snížení kolísání příspěvku jednotlivým školám vlivem pohybu těchto ukazatelů se používá pro výpočet prostředků průměr ukazatelů za uplynulé dva roky. U grantů v roce 1998 se započítávají neinvestiční prostředky v plné výši, investiční prostředky pouze z 20%.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zaslalo základní a doplňkovou neinvestiční dotaci na činnost Univerzity Karlovy v Praze pro rok 1999 s výchozími ukazateli tak, jak je uvedeno v tabulce 4.1. Velmi podrobně je výpočet ukazatelů rozepsán v příloze, a to konkrétně pro jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy.

Tabulka 4.1:

Výchozí ukazatele dotace na provoz Univerzity Karlovy v Praze pro rok 1999.

Dotace	v tisících Kč
základní dotace	
na vzdělávací činnost	1 530 091
na nespecifik. instit. prostředky výzkum a vývoj	272 928
na stipendia PGS 1. pololetí	39 930
na zahraniční studenty 1. pololetí	16 574
doplňková dotace	
na ubytování a stravování studentů	148 097
dotace celkem	2 007 620

Pramen: MŠMT ČR.

Celková základní a doplňková neinvestiční dotace je v porovnání s rozepsaným příspěvkem neinvestičních prostředků roku 1998 vyšší o 12.2%, z čehož vzdělávací činnost vzrostla o 8.4%, nespecifikované institucionální prostředky na výzkum a vývoj vzrostly o 16.2% a doplňková dotace na koleje a menzy je nižší o 1.2% než rozpis roku 1998.

Pozitivním momentem výchozích ukazatelů je poměrně velký nárůst v obou rozhodujících normativech, avšak z tohoto nárůstu bude nutno zafinancovat očekávané zvýšení mezd včetně z toho vyplývajících odvodů.

1.Školné a poplatky spojené se studiem

V této kapitole nejprve teoreticky popíšu význam investic do lidského kapitálu, poté se budu věnovat školnému a poplatkům spojeným se studiem.

V současné době je v platnosti zákon o vysokých školách, který školné nezahrnuje, a zdá se tedy, že hovořit o školném přestává být na nějaký čas aktuální. Zaručeně však diskuse o tomto tématu neskončila. Pokusím se proto dále rozebrat problém školného a nastínit námět pro stanovování výše školného, který by mohl být podkladem i pro stanovení poplatků (např. školné pro “věčné studenty”), které tento zákon obsahuje. Podrobně jsem se tomuto tématu věnovala již ve své bakalářské práci a publikovala článek v Ekonomické revue Hospodářství²⁶.

1.1.Lidský kapitál

Uvedu nyní teoretický pohled na ohodnocení investic do vzdělání, a to pomocí myšlenek Gary S. Beckera²⁷, které se týkají vzdělání a lidského kapitálu, protože tyto úvahy jsou velmi blízké tématu financování vzdělání a placení školného, jež lze považovat za přímý náklad investic do lidského kapitálu. Pokusím se pouze o úvodní pohled na problematiku lidského kapitálu spíše jako myšlenku do budoucna, kam by bylo možné úvahy o školném posunout.

Becker byl za své názory, které uveřejnil v šedesátých letech, kritizován, protože kritikům se mimo jiné nelíbilo, že vzdělání je zařazeno mezi poptávkové a nabídkové statky a v analýze lidského kapitálu se zachází s lidmi jako se stroji nebo otroky. V současnosti se však již o lidském kapitálu hovoří zcela běžně a je akceptován nejen odborníky v sociálních vědách, ale i médií.

1.1.1.Investice do lidského kapitálu

Většina lidských aktivit směřuje k bezprostřednímu užítku, některé aktivity mají svůj význam i v budoucnosti. Znamená to tedy, že z aktivit může člověk získat jednak finanční, jednak psychické příjmy, a to v současnosti nebo

²⁶ Podrobněji viz [10] a [11].

²⁷ Podrobněji viz [2].

v budoucnosti. Například studium na vysoké škole znamená pro studenta budoucí psychické i peněžní příjmy.

Všechny lidské aktivity investují do lidského kapitálu. Teorie investic do lidského kapitálu studuje aktivity, které ovlivňují budoucí peněžní i psychické příjmy. Investice do lidského kapitálu se od sebe liší účinky na výtěžky i na spotřebu a liší se od sebe i různým objemem. Investice do lidského kapitálu zdokonalují dovednost člověka, zlepšují zprostředkovaně zdraví, a tím i následně zvyšují psychické i peněžní příjmy.

Za investice do lidského kapitálu je možné pokládat i účast na školení, výcviku, výukovém kurzu nebo i zdravotní péči v tom smyslu, že zlepšují zdraví nebo zvyšují výtěžky. Tedy výdaje na vzdělání, školení nebo zdravotní péči jsou investicemi do kapitálu. Jde o lidský kapitál, protože se týká znalostí, zvyků nebo zdraví člověka a každý člověk si nese svůj kapitál stále s sebou. Nejdůležitější investicí do lidského kapitálu je prohlubování vzdělání například formou školení nebo výcviku. Becker ukázal, že vzdělání na vysokých školách ve Spojených státech výrazně zvyšuje osobní příjem i po odečtení přímých (školné) i nepřímých (ušlý zisk) nákladů na vzdělávání. Záleží dále také na rodinném zázemí.

Z hlediska životní dráhy člověka by se investice do lidského kapitálu neměly odkládat. Zvyšující se délka lidského života je významným motivem sebevzdělávání. Sebevzdělávání je vhodnější v mladším věku, protože mladí berou vzdělávání jako dobrodružství, a také ekonomické důvody podněcují mladé k sebevzdělávání, protože čím dříve investují do lidského kapitálu, tím dříve mohou získávat výnosy z něj.

Nejjednodušší investicí do lidského kapitálu je výcvik na pracovišti. Taková investice znamená určitý náklad: cena času, hodnota výkonu školitelů, výuka, kterou poskytují spolupracovníci, použitý materiál apod. Výcvik na pracovišti lze rozlišit na všeobecný a speciální. Všeobecný výcvik přináší užitek všem firmám kromě té, která výcvik poskytla. Zde je podobnost s vysokoškolským vzděláním, ze kterého mají užitek také všechny firmy, avšak náklady nenesou studenti, nýbrž stát.²⁸

²⁸ Na nejjednodušší investici do lidského kapitálu - výcviku na pracovišti (on-the-job training) - se nejlépe objasňuje vliv lidského kapitálu na výtěžky, nezaměstnanost nebo jiné ekonomické proměnné. Všeobecný výcvik nepřináší firmě, která ho poskytla, žádný užitek, proto firmy poskytují všeobecný výcvik pouze, pokud nesou náklady ti, kteří výcvik absolvují.

Škola je vlastně instituce, která poskytuje výcvik (školení). Školu tedy můžeme definovat jako instituci specializující se na produkci školení. Vzdělávání ve škole je analogií ke všeobecnému výcviku, nikoli ke speciálnímu výcviku, protože kdyby škola poskytovala speciální výcvik, pak každý absolvent školy by se nemohl uplatnit jinde než ve škole.

1.1.2. Rizika investic do lidského kapitálu

Lidský kapitál je málo likvidní. Skutečné výnosy se liší od očekávaných výnosů, a to ze tří hlavních důvodů: nikdo nemá jistotu o délce svého života, nikdo si není jist svými schopnostmi a tyto pochybnosti o lidských schopnostech přinášejí nejistotu, a navíc musí člověk čelit nepředvídatelným událostem.

Financování investic do lidského kapitálu je obtížnější než u hmotného kapitálu, a to především proto, že investice do lidského kapitálu provázejí nejistota a nedostatek informací o šancích těchto investic.²⁹ Zdroje investic do lidského kapitálu jsou tedy možné tam, kde má investor velmi detailní informaci o konkrétním člověku, a to je například v rodině, kdy rodiče podporují své dítě, které studuje na vysoké škole.

Pokud student za vzdělání na vysoké škole neplatí, lze zde hledat podobnost se všeobecným a speciálním výcvikem ve firmách, kde se ale počítá s tím, že někdo, většinou firmy, tento výcvik platí. Vysokoškolák studiem investuje do svého lidského kapitálu a také jeho budoucí mzda bude vyšší, avšak vysoká škola z toho nezískává žádný užitek. Navíc budoucí zaměstnavatel vysokoškoláka nemusí za výcvik platit a rovnou získává vyškoleného zaměstnance. Tedy určitý typ školení zaměstnance vlastně zaplatí stát soukromé firmě prostřednictvím zaměstnance s vysokou školou.

Význam a ocenění lidského kapitálu vzhledem k jeho příjmu lze pak využít ke stanovování školného podle očekávané budoucí mzdy absolventa vysoké školy, jak jsem toto rozebrala ve své bakalářské práci.³⁰

Speciální výcvik nezmění produktivitu absolventů, pokud by přešli do jiné firmy, tj. je použitelný pouze ve firmě, která výcvik poskytla. Teoreticky nese všechny náklady speciálního výcviku firma. V praxi se ale přesouvá část nákladů, ale i výnosů, na pracovníka, aby tím byla snížena případná ztráta, kdyby zaměstnanec z firmy po absolvování speciálního výcviku odešel.

²⁹ U investic do speciálního výcviku je větší pravděpodobnost získání půjčky, protože i firma má zájem o vzdělané pracovníky, neboť tím získává větší reputaci.

³⁰ Podrobněji viz [10].

Význam těchto teoretických pohledů na lidský kapitál a investice do lidského kapitálu jsou v pozadí mého přístupu k analýze studia na vysoké škole. Při rozboru školného, který provedu v následující podkapitole, se snažím nalézt praktický význam a souvislost investic do lidského kapitálu a školného (jako přímého nákladu investic).

1.2.Školné na vysokých školách

Zamysleme se nejprve nad tím, co všechno by mohlo školné ovlivňovat, jaké výhody a nevýhody školné přináší. Vzdělání na vysoké škole by mělo být přístupné co největšímu počtu lidí na pokud možno nejvyšší úrovni. Pro zavedení školného se uvádějí tři základní opodstatnění: motivace, kvalita a spoluúčast.

Školné vede studenty k větší motivaci. Ten, kdo opravdu něco chce, je připraven nést část provozních nákladů. Úsilí, které student vynaloží na získání určité informace, se tak promítá do jejího skutečného osvojení a uplatnění v dalším životě. Samozřejmě také očekávaná mzda, tedy návratnost investic do vzdělání, může ovlivnit motivaci studenta. Význam těchto faktorů lze ale zpochybnit tím, že záleží na finančních možnostech studenta. Je-li pro někoho určitá částka nepodstatná (a možná proto nemotivující), pak pro jiného může být neúnosná.

Školné podporuje evaluaci, což znamená, že ten, kdo získává něco způsobem, který je spojen s náklady, sám více dbá na kvalitu produktu. Student se tedy automaticky brání nehodnotným výkonům ve výuce. Namítat zde lze, že student možná mívá na kvalitu výuky jen malý vliv. Vliv studentů se však projevuje tam, kde o to studenti usilují, a po zavedení školného by se jistě ještě zvýšil.

Školné zvyšuje participaci, tedy spoluúčast. Větší podíl většího počtu vysokoškolsky vzdělaných lidí znamená větší účast této skupiny občanů na nákladech vzdělání, z kterého mají viditelný užitek. Předpokládáme totiž, že absolvent vysoké školy bude placen lépe než ostatní, a proto by měl mít spoluúčast na nákladech. Je nutno samozřejmě poznamenat, že vysokoškolák nese náklady spojené se vzděláním i bez zavedení školného. K těmto nákladům patří i ušlý výdělek. Zavedení školného představuje však mnohem zřetelnější spoluúčast na nákladech.

Význam školného spočívá mimo jiné v tom, že finančně ulehčuje těm sociálním vrstvám, které tyto náklady bez jeho zavedení nesou, aniž mají zájem na vysokoškolském studiu. To je také dobrý protiargument pro sociálně orientované strany, které z principu odmítají školné kvůli finančnímu zatížení studenta. Při zavedení školného by občané bez vysokoškolského vzdělání, tedy většina občanů, teoreticky mohla ušetřit na daních.

Zdůvodnění školného spočívá tedy mimo jiné v tom, že na terciárním vzdělávání se podílí jen část celkové populace. Díky vzrůstající hodnotě vzdělání na trhu práce (nižší nezaměstnanost, vyšší výdělky) i ve společnosti jako celku tak rostou tzv. individuální zisky ze vzdělání, které se vyrovnávají se zisky společenskými (tj. vyšší produktivita práce vzdělaných lidí vede k větší konkurenceschopnosti ekonomiky). Nelze proto u terciárního vzdělávání zcela uplatnit hledisko povinnosti státu poskytovat vzdělání na společenské náklady pro všechny zájemce, jak je to obvyklé v evropských kulturách u vzdělání primárního a sekundárního.

1.2.1. Stanovení výše školného

Je jasné, že školné musí být vždy sociálně únosné a nesmí limitovat nadané a nemajetné. Je třeba najít co nejlepší a nejprůhlednější způsob jeho stanovení. Jeden způsob se odvíjí od životního minima, druhý od podílu na celkových nákladech, které dotuje stát (a to v průměru 50 tisíc Kč ročně na jednoho studenta). Myslím si, že by bylo možné zohlednit také budoucí mzdu, tedy návratnost investic do vzdělání. Tedy pokud je očekávaná mzda v oboru nadprůměrná, mělo by být školné za studia tohoto oboru také nadprůměrné.

Rozbor diferenciací mezd podle oboru vysokoškolského studia mne přivedl na jeden možný způsob, jak výši školného (eventuálně poplatků) odvodit s ohledem na finanční i materiální návratnost studia toho kterého oboru, výši školného ovlivňují i jiné aspekty, například náklady školy, inflace apod. Z analýzy mezd podle jednotlivých oborů, jak jsem ji provedla ve své bakalářské práci³¹, vyplývá, že největší “návratnost” vzdělání a také nejlepší promítnutí vzdělání do mzdy je u oborů společenskovedních, především u ekonomů a právníků. Naopak nejnevýhodnější je studium medicíny, které je z hlediska mzdy

³¹ Podrobněji viz [10].

velmi neperspektivní. Je mišlím všeobecně známé, že mzda se liší také podle toho, kdo je zaměstnavatelem. Státní zaměstnanci mají většinou nižší mzdy než jejich kolegové v soukromém sektoru. V soukromém sektoru najdou snáze uplatnění odborníci ve vědách právnických a ekonomických než v lékařských.

Při stanovování výše dotace jednotlivým vysokým školám se školy rozdělují do skupin podle oborové příslušnosti fakult a s ohledem na ekonomickou náročnost studia. Podle této náročnosti se jednotlivým fakultám přiřazuje koeficient náročnosti od 1.00 do 3.50, jak ukazuje tabulka 3.4 ve třetí kapitole. Nejméně ekonomicky náročná jsou studia filozofie, práv, teologie a ekonomie. Naopak nejnákladnější jsou obory veterinární a umělecké, fakulty těchto nákladných oborů pak dostávají finanční příspěvek 3.5 krát vyšší než obory nejméně nákladné.

V kapitole 2.7.1 jsem porovнала nákladnost jednotlivých vysokoškolských oborů v některých evropských zemích, nyní se k tomuto souhrnu v krátkosti vrátím a do přehledu zahrnu i Českou republiku (viz tabulka 5.1).

Tabulka 5.1:

Srovnání rozdělení oborů vysokoškolského studia v evropských zemích a ČR.

Skupiny oborů	Velká Británie	Belgie (univerzity)	Belgie (neuniver.)	Nizozemí	Švédsko	ČR
ekonomie, sociální vědy, humanitní, teologie, práva	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
pedagogické	-	-	-	-	-	1.20
stavitelství, matematika, informatika, kurzy aplik. jazykovědy, jednocyklové k. průmysl. věd, těles. vých.	1.50	2.00	1.20	1.50	2.40	1.65
preklinická medicína, přírod. vědy, inženýrské obory, dvoucyklové k. prům. věd, zeměděl., soc.–zdravotní	2.00	3.00	1.40	1.50	2.40	2.25
klinická medicína, veterinární vědy, zdravotnické obory, chemické, MFF, FJFI	4.50	3.00	1.60	1.50	4.10	2.80
obory umělecké, (veterinární)	-	-	-	1.00	6.40	3.50

Pramen: MŠMT a [3].

Rozdělení oborů podle nákladnosti se u nás výrazně neliší od většiny evropských rozdělení. Výjimku tvoří obory tělesné výchovy a sportu, které se v ČR řadí spíše k méně nákladným oborům ale v jiných zemích tyto obory

odlišené nejsou. Matematické a fyzikální obory jsou u nás na rozdíl od jiných evropských zemí považovány za více nákladné. Obecně lze říci, že jsou u nás obory rozděleny do více skupin, než tomu bývá u většiny evropských systémů a nejbližší se naše rozdělení podobá Švédsku, kde je ale dělení ještě mnohem podrobnější. Tato důkladnost sice zaručuje jistou spravedlnost jednotlivým oborům, avšak podle mého názoru je tím ubráno na přehlednosti a jednoduchosti.

Podobně jako se oborům přiřazuje koeficient nákladnosti studia, bylo by možné seřadit obory podle očekávané budoucí mzdy. Ve své bakalářské práci jsem podrobně rozebrala diferenciaci mezd vysokoškoláků a přesně jsem na základě těchto dat vyčíslila určitou orientační finanční návratnost vzdělání. Po porovnání návratnosti investic do vysokoškolského vzdělání jsem seřadila jednotlivé obory podle očekávané budoucí mzdy tak, že nejnižší mzdu lze předpokládat u absolventů lékařských, chemických, matematicko-fyzikálních a pedagogických fakult, lépe na tom budou absolventi fakult informatiky, technických, tělesné výchovy a sportu a ještě o něco lépe si budou vydělávat přírodovědci, farmaceuti a architekti. Až pětkrát lépe lze ohodnotit budoucí mzdu filosofů, právníků a ekonomů oproti například lékařům. V následující tabulce 5.2 uvádím pouze orientační čísla a koeficienty pro zohlednění budoucí mzdy. Tato tabulka totiž vychází z dat z roku 1997 a není proto již aktuální. Avšak základní rysy pro nastínění mého přístupu ke stanovení školného splňuje.

Tabulka 5.2:

Rozdělení fakult podle budoucí mzdy.

Skupina fakult	Měsíční mzda	Poměr	Koeficient oček. mzdy
lékařské, chemické, pedagogické, MFF, FJFI	16 326	1.00	1.00
technické, tělesné výchovy, sportu, informatiky	19 430	1.25	1.25
přírodov., zeměděl., farmaceut., architektury	20 677	1.30	1.80
filozofické, právnické, ekonomické	23 917	1.50	5.50
veterinární, umělecké			

Pramen: Vlastní výpočty.³²

³² Analýza byla provedena za 1. čtvrtletí roku 1997. Podle měsíční mzdy, kterou jsem získala z databáze Trexima, určuji koeficient školného, který jsem spočetla jako poměr té které mzdy

Při srovnání obou rozdělení fakult, tj. podle koeficientu náročnosti a podle budoucí mzdy, je vidět, že například sociální vědy mají sice nejnižší náklady na vzdělání, ale zase nejvyšší očekávanou mzdu. Zohlednění obou koeficientů by znamenalo, že jeden koeficient by školné snížil a druhý zvýšil. Opačně je tomu u fakult lékařských, chemických a matematicko-fyzikální fakulty, tam je vyšší náklad a nižší očekávaná mzda, která by školné snížila. Náklady uměleckých a veterinárních oborů jsou značné. Je možné, že i budoucí mzda by byla vysoká, a pak by školné bylo na těchto školách nejvyšší. Koeficient, který by ovlivňoval výši školného fakulty, by samozřejmě nebyl konstantní, obměňoval by se v čase a také jeho výpočet by se neprováděl pouze z období jednoho roku, ale z období alespoň dvouletého.

Je samozřejmé, že moje rozdělení škol podle budoucí mzdy je pouze orientační a nemusí vypovídat o situaci v oboru přesně. Spíše jsem chtěla nastínit postup, který je možné použít při stanovování školného. Myslím si, že by globálně bylo vhodné stanovit určitý koeficient, kterým by se násobila základní sazba školného (ev. základ pro výpočet poplatků). Tím by se, velmi zhruba řečeno, zvýšilo školné pro právníky a snížilo školné pro mediky. Tento koeficient by se přiměřeně často obměňoval, a to podle stávající situace mezd v tom kterém oboru, protože věřím, že například současná situace ve zdravotnictví je dočasná a lékaři budou v budoucnu lépe ohodnoceni.³³

1.1.1. Důsledky školného

Zamysleme se nyní nad tím, že nastane hypotetická situace a školné bude zavedeno. Pak je třeba vzít v úvahu sociální hlediska. Je nezbytné, aby zavedení školného nebylo talentovaným studentům z nemajetných rodin brzdou v úmyslu studovat. Sociálně slabí studenti by měli mít nárok na podporu. Školné by mohlo být vratné, nebo zčásti vratné, ve formě stipendií výborně studujícím

a nejnižší mzdy. Potom jsem ještě přidala určitou váhu vyšší mzdě, a to tak, že jsem za každý tisíc nad 20 000 Kč připočetla 1 bod. Podrobněji viz [10].

³³ Příkladem stanovení školného v hypotetické situaci, kdy je školné zavedeno, by mohlo být školné pro budoucí lékaře a právníky. Představme si, že základní sazba školného by byla 10 000 Kč ročně a koeficient pro jednotlivé obory by byl kupříkladu součet obou popisovaných koeficientů. Pak pro budoucí právníky by bylo roční školné $6.5 * 10\,000$ Kč, tj. 65 000 Kč za rok a pro mediky $3.8 * 10\,000$ Kč, tj. 38 000 Kč za rok. Takto by bylo možné odstupňovat školné pro různé obory podle jejich nákladnosti i očekávané mzdy.

nebo sociálně velmi slabým studentům. Tím je zhruba formulováno, jak zabránit odlivu nemajetných talentovaných zájemců o studium. Většině studentů by pak mělo být umožněno získat výhodnou půjčku, kterou by spláceli po absolvování studií. Tyto půjčky by mohly poskytovat nejen banky, ale třeba i budoucí zaměstnavatelé.

Je možné, že by různá výše školného podle oboru vysokoškolského studia mohla mít jeden zajímavý, spíše negativní, důsledek. Pokud by totiž studenti vysokoškolských oborů s očekávanou vysokou budoucí mzdou platili výrazně vyšší školné, mohlo by teoreticky dojít ke snížení alokační role mezd při volbě budoucího povolání. Vysoké mzdy mohou totiž signalizovat velký nedostatek absolventů určitého oboru na trhu práce a měly by do tohoto oboru lákat vyšší počet nových studentů. Pokud by však tento signál narušilo vysoké školné, mohl by se tento motivační prvek zmenšit a do oborů, ve kterých je nedostatek odborníků a také vysoká mzda, by z důvodu vysokého školného nepřicházelo tolik absolventů vysokých škol, kolik by bylo potřeba.

1.1.2.Školné a kauce

Pokud by bylo školné zavedeno, mohl by se při jeho vybírání použít princip “kauce”. Studenti by při začátku studia složili zálohu, která by jim byla vrácena při výborném studiu. Podobnou myšlenku lze najít i v jiné oblasti ekonomie, a to u kontrolování práce zaměstnance. Nejprve popíšu v krátkosti model vybírání kauce u zaměstnanců, a pak tento popis použiji na školné.

Romer ve své kapitole o nezaměstnanosti rozebírá systém “bonding”.³⁴ Jde vlastně o rozšíření Shapiro-Stiglitzova modelu nedokonalého monitorování, kde je rozebírána možnost, kdy firmy kontrolují schopnosti pracovníka a poskytují tím svým pracovníkům podněty k uplatnění vyššího pracovního úsilí. Tím se snaží zamezit zahálení.

Rozšíření modelu o vybírání kauce (bonding) nahrazuje monitorování práce zaměstnance. Firma tedy vyžaduje od každého nového pracovníka složení určitého poplatku, který propadá ve prospěch firmy v případě, že pracovník je přistižen při zahálení. Pracovník tedy složí kauci, a pak pracuje za vyšší mzdu, než kdyby firma musela platit kontrolora a snížit tím plat pracovníka. Při

³⁴ Podrobněji viz [9].

dostatečně vysoké kauci jsou tak pracovníci vedeni k tomu, aby nezháleli. Zaměstnanec je tady motivován k dobré práci, protože mu hrozí nejen propuštění, ale i ztráta kauce.³⁵

Pokud by se tento princip použil ve školství, studenti by tak byli motivováni k dobrým výsledkům. U nás by se tímto způsobem mohlo pracovat například s poplatky spojenými se studiem a řešit tak časté prodlužování studia. Kdyby každý student složil kauci, která by se mu po dokončení studia ve standardní době vrátila, a naopak, která by zůstala škole, pokud by studoval déle, odpadla by administrativa s vyřizováním poplatků za prodloužení studia. Navíc například u studenta, který by studoval další studijní program, by tato kauce byla od začátku nevratná.

Tato kauce by samozřejmě vedla studenty nejen k motivaci k vlastnímu úsilí, ale i k tlaku na vylepšení studia ze strany školy a pedagogů.

Určitou podobnost s vybíráním zálohy lze najít u některých způsobů finanční podpory studentů, například v Nizozemí, jak jsem ji nastínila ve druhé kapitole. Nyní uvedu další podrobnosti, které se ke školnému vážou.

Pokud se zmiňuji u školného o možnosti studenta vzít si na školné půjčku, bylo by možné se v tomto směru inspirovat Nizozemím. V Nizozemí funguje totiž velmi zajímavý systém finanční podpory studentů, který zahrnuje i půjčky studentům. Tento systém finanční podpory vychází ze snahy stimulovat studenty k serióznímu studiu a zajistit jim určitou nezávislost. Jak jsem již zmínila v kapitole o financování vysokých škol v Evropě, má finanční podpora nizozemských studentů čtyři formy: základní a doplňkové stipendium, úročenou půjčku a dotaci na cestovné.

Základní stipendium je poskytováno všem studentům bez ohledu na příjem rodičů. Vzhledem k rostoucímu počtu studentů a prodlužování doby studia vznikly v Nizozemí programy, jejichž cílem je dobu studia zkrátit. Na základě jednoho z takovýchto programů se základní stipendium změnilo v úročenou půjčku, pokud student nezíská během každého školního roku alespoň 50% kreditů. Jiný program pro nově zapsané studenty zase přináší to,

³⁵ Tento případ (bonding) ovlivní Shapiro-Stiglitzův model tak, že nezaměstnanost je tím eliminována. Avšak nutno upozornit také na to, že model může být limitován nedokonalostí kapitálového trhu nebo i strachem pracovníků z falešného obvinění ze zahálení nebo podvádění.

že student získává úročenou půjčku, která je automaticky splacena, pokud získá v prvním ročníku předepsaný počet kreditů a absolvuje celé studium do šesti let.

Doplňkové stipendium závisí na rozdíl od základního stipendia na příjmu rodičů studenta. Stát nabízí studentům v rámci finanční podpory ještě úročenou půjčku, která má pokrýt jejich potřeby, které nejsou kryty základním nebo doplňkovým stipendiem.

Všem, kdo ukončili studium, je zaslán přehled o částce úročené půjčky, snižené o částku, která byla započtena jako základní nebo doplňkové stipendium nebo která již byla splacena. Na základě konečného salda se určí splátkový kalendář. Doba splácení má dvě fáze. První fáze trvá dva roky od ukončení studia a během této fáze není dlužník povinen půjčku splácet. Druhá fáze následuje po fázi první a trvá maximálně 15 let. Během ní musí být půjčka postupně splacena.

Pokud by i u nás dostávali studenti nějakou podobnou finanční podporu od státu, pak by se na základě nizozemského modelu mohly snadno vybírat poplatky za překročení standardní doby studia, respektive by tito studenti měli příslušně krácenou finanční podporu. I poplatky za další studijní program by mohly být řešeny podobně. Pouze u studentů-cizinců by se muselo vyřešit, zda by i tito studenti měli nárok na tuto podporu. Zde bychom se mohli inspirovat například Velkou Británií, kde školné za britské studenty a za studenty ze zemí EU platí stát.

Kdyby se na našich vysokých školách zavedlo školné, mohlo by být případně řešeno také formou půjčky, a to tak, že by se tato půjčka automaticky splatila nebo alespoň snížila u vzorných studentů podobně jako je tomu v Nizozemí.

1.2. Poplatky spojené se studiem

Na vysokých školách v České republice se podle vysokoškolského zákona neplatí školné, ale studenti platí pouze poplatky spojené se studiem, které vlastně lze považovat za určitou variantu školného. V následující kapitole podrobně popíšu poplatky spojené se studiem, nejprve tak, jak je upravuje zákon o vysokých školách, a pak jak jsou konkrétně stanoveny na Univerzitě Karlově v Praze.

1.2.1. Poplatky podle zákona o vysokých školách

Podle vysokoškolského zákona se stanovují poplatky za úkony spojené s přijímacím řízením, poplatky za studium, které je delší než standardní doba studia, poplatky za studium dalšího bakalářského nebo magisterského studia a poplatky za studijní program pro cizince v cizím jazyce.

Důležitým aspektem při stanovování výše poplatků spojených se studiem je tzv. základ. Základem pro stanovení poplatků spojených se studiem je 5% z průměrné částky připadající na jednoho studenta z celkových neinvestičních výdajů poskytnutých ministerstvem ze státního rozpočtu veřejným vysokým školám v kalendářním roce. Základ vyhlásí ministerstvo počátkem kalendářního roku a platí pro akademický rok započatý v tomto kalendářním roce. Pro výpočet základu slouží údaje za uplynulý kalendářní rok. Dne 14. 1. 1999 byl MŠMT vyhlášen základ pro stanovení poplatků spojených se studiem na akademický rok 1999/2000, a to ve výši 2 554 Kč, pro akademický rok 2000/2001 byl dne 10. 1. 2000 vyhlášen základ 2 643 Kč.

Poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením může veřejná vysoká škola stanovit nejvýše jako 20 % základu (tj. max. 510.80, resp. 528.60 Kč).

Studuje-li student déle, než je standardní doba studia zvětšená o jeden rok v bakalářském nebo magisterském studijním programu, stanoví mu veřejná vysoká škola poplatek za studium, který činí za každý další započatý měsíc studia nejméně jednu čtvrtinu základu (tj. min. 638.50 Kč, resp. 660.75 Kč měsíčně).

Studuje-li absolvent bakalářského nebo magisterského studijního programu v dalším bakalářském nebo magisterském studijním programu, stanoví mu veřejná vysoká škola poplatek za studium, který činí za jeden rok nejvýše základ. Toto však neplatí, studuje-li absolvent bakalářského studijního programu v navazujícím magisterském studijním programu či jde-li o souběh řádných studijních programů nepřesahující standardní dobu studia programu jednoho. (Tedy student, který studuje na téže nebo jiné vysoké škole v souběžných studijních programech po dobu, která nepřesahuje standardní dobu studia programu jednoho, poplatek za studium neplatí.)

Poplatek za studium pro cizince v cizím jazyce v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu se nemusí stanovovat podle základu, tj. nevztahují se na něj příslušné odstavce zákona.

Veřejná vysoká škola zveřejňuje výši poplatků spojených se studiem pro příští akademický rok před termínem pro podávání přihlášek ke studiu. Výši, formu placení a splatnost poplatků určí statut veřejné vysoké školy. Poplatky za studium s výjimkou poplatků za studijní program pro cizince v cizím jazyce jsou příjmem stipendijního fondu veřejné vysoké školy, rektor může tyto poplatky snížit, prominout nebo odložit termíny jejich splatnosti s přihlédnutím ke studijním výsledkům a sociální situaci studenta podle zásad uvedených ve statutu veřejné vysoké školy.

Vzhledem k tomu, že většina ustanovení nového zákona o vysokých školách nabyla účinnosti 1. ledna 1999, mohlo tento základ ministerstvo stanovit nejdříve 1. ledna 1999. To znamená, že student vysoké školy je případně povinen platit poplatky za studium nejdříve od školního roku 1999/2000. Kolik bude činit skutečná výše tohoto poplatku pak závisí na stanoveném základu a rozhodnutí veřejné vysoké školy, resp. akademického senátu této školy, který schvaluje její vnitřní předpisy.

1.2.2. Poplatky a cizinci

V souvislosti s přijetím nového zákona o vysokých školách došlo dnem 1. ledna 1999, kdy nabyla účinnosti převážná většina ustanovení tohoto zákona, ke změně právního postavení cizinců-studentů na veřejných vysokých školách. Podle citovaného nového zákona o vysokých školách platí obecná zásada, že se cizincům umožňuje studovat na veřejných vysokých školách za stejných podmínek, jako občanům České republiky. Tato obecná zásada rovného postavení cizince studujícího na veřejné vysoké škole v České republice se promítá do úpravy: přístupu ke studiu (tj. podmínek přijetí ke studiu), plnění studijních povinností vyplývajících ze studijního programu, poplatků spojených se studiem (poplatků za úkony spojené s přijímacím řízením, poplatků za studium), stipendií vyplácených veřejnou vysokou školou z prostředků vysoké školy nebo MŠMT a ubytování a stravování v účelových zařízeních veřejné vysoké školy.

Důležitou změnou tedy je, že cizinec musí hradit poplatky spojené se studiem (poplatky spojené s přijímacím řízením, poplatky za studium) ve stejné výši a za stejných podmínek jako ostatní studenti. Avšak pro stanovování

poplatků spojených se studiem pro cizince je podstatné rozlišení jednotlivých studijních programů, které mohou být podle nového zákona akreditovány jako:

1. studijní programy v českém jazyce určené pro všechny uchazeče,
2. studijní programy v českém jazyce a částečně v cizím jazyce určené pro všechny uchazeče,
3. studijní programy v cizím jazyce určené pro všechny uchazeče,
4. studijní programy paralelní, a to
 - v českém jazyce určené pro občany České republiky, případně cizince, kteří ovládají český jazyk,
 - v cizím jazyce určené pro cizince.

Při uskutečňování paralelního studijního programu pro cizince v cizím jazyce stanovuje cizincům veřejná vysoká škola v souladu s § 58 nového zákona poplatky spojené se studiem bez jakéhokoliv omezení. Studuje-li cizinec ve všech ostatních výše uvedených studijních programech, platí pak případně poplatky spojené se studiem za stejných podmínek, jako ostatní studenti veřejné vysoké školy.

Stanovení jakýchkoliv jiných úhrad za studium cizinců je v rozporu s citovaným novým zákonem a není ani v souladu s předpisy Evropské unie³⁶ a s Úmluvou o uznávání kvalifikací ve vysokém školství v evropském regionu (tzv. Lisabonská úmluva)³⁷.

Tyto zásady platí od 1. ledna 1999 pro všechny studenty-cizince s výjimkou těch cizinců, jejichž studium je určeno mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, nebo usnesením vlády České republiky.

Pro studium na Univerzitě Karlově tedy platí, že jestliže některá fakulta Univerzity Karlovy uskutečňuje studijní programy pro cizince v angličtině nebo v jiném světovém jazyce, stanoví mu poplatek za studium v bakalářském, magisterském nebo doktorském programu. Poplatek spojený se studiem studijního programu uskutečňovaného pro cizince v cizím jazyce činí podle Statutu UK nejvýše 25 000 USD za každý rok studia. Jestliže zahraniční

³⁶ Článek 6 Smlouvy ES zakazující obecně diskriminaci z důvodů státní příslušnosti. Rozsudek Evropského soudního dvora 293/83 Gavier versus City of Liège k případu, kdy Belgická univerzita požadovala na studentech z ostatních členských států zápisné, zatímco od domácích studentů nikoliv. Soud kvalifikoval toto jednání, že porušuje čl. 6 Smlouvy ES, neboť všichni zájemci musí mít rovný přístup ke kurzům a vzdělávání poskytovanému na vysokých školách ve všech členských státech.

uchazeč úspěšně prokáže znalost českého jazyka, jeho studium na Univerzitě Karlově konané v češtině je bezplatné.

1.2.3.Názory rektora Univerzity Karlovy na poplatky a školné

Nejpodrobněji se ve své práci zabývám Univerzitou Karlovou a také v této kapitole rozebírám poplatky spojené se studiem na této univerzitě. Zajímavé tedy jistě bude uvést nejprve některé názory a postoje rektora Univerzity Karlovy prof. Ivana Wilhelma, a to především názory, které má na zavedení školného a na význam školného pro univerzitu.³⁸

Rektor UK Wilhelm v zásadě není proti zavedení školného na vysokých školách, avšak toto školné by mělo být dostatečně vysoké, aby ho univerzita skutečně pocítila. Zároveň ale upozorňuje: “Náklady na studium medicíny na jednoho studenta dnes dosahují přibližně 75 000 korun ročně. Za šest let to je půl milionu. Neznám mnoho lidí, kteří by byli ochotni zaplatit půl milionu korun, aby mohli studovat...” Za menší částku, která už by měla pro vysokou školu nějaký reálný význam, pokládá rektor UK alespoň 15 - 20% z nákladů na studium, což by u výše zmíněných mediků znamenalo 75 000 – 100 000 Kč. A dále dodává: “Jenže to je na člověka také hodně. Ale když nám zaplatí tři tisíce korun ročně, tak to je nám v podstatě jedno. To univerzita ani nepocítí. Čili - bavíme-li se o poplatcích, mělo by jít o částku vyšší než deset tisíc korun ročně, a to - zdá se - je částka v našich poměrech příliš vysoká.”

Se zavedením školného je nutné současně rozběhnout i odpovídající systém půjček pro studenty, které by umožnily studentům platit vyšší školné. Podle rektora UK však takový systém není a není ani snaha ho připravit a dodává: “Mohla by fungovat studentská záložna a půjčovat na přijatelný úrok, ale k tomu je potřeba mít garance, a ty nemůže poskytovat škola. Je třeba dát si práci s hledáním nějakého systému. My neumíme zařídit, aby banky poskytovaly studentům půjčky, aby jim stát v této oblasti daňově či jinak ulevil. Ale pokud by stát chtěl, aby se za studium platilo, tak by to měl zařídit.” Rektor UK by tedy souhlasil se zavedením školného, a to dostatečně vysokého, aby mělo pro univerzitu nějaký reálný význam. Kromě nákladů za studia by student měl platit

³⁷ Čl. III.1 a čl. IV.6 Lisabonské úmluvy nepřipouštějící při přístupu ke studiu na vysoké škole jakoukoli diskriminaci.

³⁸ Podrobněji viz [4].

i za prestiž, kterou získáním diplomu na renomované a v zahraničí uznávané vysoké škole získá. Rektor UK navíc míní, že s vysokoškolským vzděláním získává student určitý kapitál, nikoli finanční, ale prestiž a zručnost, díky nimž je kdekoli a kdykoli lépe uplatnitelný a může z toho profitovat.

Rektor UK však nezmiňuje důležitý aspekt, který s placením školného jistě souvisí. Kromě toho, co student studiem na vysoké škole získává a za co by měl platit školné, nelze opomenout, že výše školného může mít vliv na motivaci studovat vysokou školu nebo studovat konkrétně některý obor, pokud by bylo školné různě vysoké pro jednotlivé obory. V případě, kdy by bylo školné příliš vysoké, mohlo by to nemajetné studenty od studia vysoké školy odradit.

1.2.4. Poplatky podle Statutu Univerzity Karlovy v Praze

Poplatky spojené se studiem na Univerzitě Karlově upravuje čl. 33 Statutu UK a příloha 6 tohoto Statutu. Výši poplatků, jejichž rozmezí určuje zmíněná příloha statutu, určuje děkan příslušné fakulty po vyjádření akademického senátu fakulty. Rektor může poplatky snížit, prominout nebo odložit termíny jejich splatnosti, a to na návrh děkana fakulty, na které je student zapsán v případě vynikajících studijních výsledků, absolvování studijního pobytu v délce nejméně jeden měsíc na jiné vysoké škole v zahraničí, v případě tíživé sociální situace nebo z jiných vážných důvodů.

Jednotlivé poplatky určuje příloha následovně. Poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením činí nejvýše 20 % základu (tj. max. 510.80 Kč pro školní rok 1999/2000 a 528.60 Kč pro školní rok 2000/2001), tedy přesně podle vysokoškolského zákona. Poplatky spojené se studiem jednotlivých bakalářských a magisterských studijních programů za studium delší než je standardní doba studia zvětšená o jeden rok činí nejméně jedenapůlnásobek a nejvýše trojnásobek základu za každý započatý semestr studia (tj. minimálně 3 831 Kč, resp. 3 964.50 Kč za semestr, maximálně 7 662 Kč, resp. 7 929 Kč za semestr). Poplatek za studium v dalším studijním programu činí nejvýše 50% základu za každý rok studia (tj. max. 1 277 Kč, resp. 1 321.50 Kč za rok). Poplatek spojený se studiem studijního programu uskutečňovaného pro cizince v cizím jazyce činí nejvýše 25 000 USD za každý rok studia.

Pro názornost jsou všechna výše zmíněná data shrnuta do následující tabulky 5.3 a lze zde porovnat to, jaké poplatky definuje vysokoškolský zákon a

jaké Statut UK, a také jak se tyto poplatky liší pro školní rok 1999/2000 a pro rok 2000/2001.

Tabulka 5.3:

Poplatky spojené se studiem.

Školní rok	1999/2000		2000/2001	
	VŠ zákon	Statut UK	VŠ zákon	Statut UK
základ	2 554	2 554	2 643	2 643
úkony spojené s přij. říz.	max. 510.80	max. 510.80	max. 528.60	max. 528.60
studium delší než standardní doba studia	min. 638.50 měsíčně	min. 3 831, max. 7 662 za semestr	min. 660.75 měsíčně	min. 3 964.50, max. 7 929 za semestr
stud. v dalš. progr. za rok	max. 2 554	max. 1 277	max. 2 643	max. 1 321.50

Pramen: [12], [13] a vlastní výpočty.

Z tabulky 5.3 je vidět, že poplatek spojený s přijímacím řízením stanovuje Statut UK pro oba školní roky zcela shodně s vysokoškolským zákonem. Minimální hodnota poplatku za studium delší než je standardní doba studia je pro akademický rok 1999/2000 podle Statutu UK také shodná s dolní hranicí podle zákona (638.50 Kč měsíčně je totéž jako 3 831 Kč za semestr, protože za semestr se počítá 6 měsíců). Horní hranice tohoto poplatku je na Univerzitě Karlově dvojnásobkem dolní meze. Podobně je to i s tímto poplatkem pro rok 2000/2001. Poplatek za další studijní program je podle vysokoškolského zákona stanoven maximálně na 2 554 Kč a podle Statutu UK je stanoven maximálně jako polovina této hodnoty. Toto platí pro oba výše zmíněné akademické roky. Každá fakulta Univerzity Karlovy si stanovuje výši poplatků samostatně, řídí se přitom Statutem UK. Pro školní rok 1999/2000 stanovily fakulty poplatky za překročení standardní doby studia, za další studijní program a poplatek za přijímací řízení tak, jak to popisuje následující tabulka 5.4.

Tabulka 5.4:

Poplatky spojené se studiem pro školní rok 1999/2000 na fakultách UK.

fakulta	za překročení stand. doby studia v Kč za semestr	další stud. program v Kč za rok	přij. řízení v Kč
	<i>min. 3 831, max. 7 662</i>	<i>max. 1 277</i>	<i>max. 510.80</i>
katolická teologická	5 000	1 200	400
evangelická teologická	4 000	zatím nestanoveno	500

husitská teologická	3 831	1 277	500
právnícká	7 600	1 200	500
1. lékařská	zatím nestanoveno	zatím nestanoveno	500
2. lékařská	5 000	1 200	500
3. lékařská	7 000	1 200	500
lékařská Plzeň	800 měsíčně	1 000	350
lékařská H. Králové	3 831	zatím nestanoveno	500, 400
farmaceut. HK	700 měsíčně	1 200	500
filosofická	3 830		500
přírodovědecká	7 500	1 200	380
matematicko-fyzikální	5 000	1 200	500
pedagogická	3 850	letos nestanoveno	500
sociálních věd	5 000	1 000	500
těl. výchovy a sportu	7 500	1 200	500

Pramen: Rektorát UK.

Nejvyšší poplatek za překročení standardní doby studia stanovila Právnícká fakulta UK, a to těsně pod maximální výši určenou Statutem UK – 7 600 Kč za semestr, naopak nejnižší poplatek za prodloužení studia vybírají, a to na hranici minima 3 831 Kč za semestr, tyto tři fakulty: husitská teologická, lékařská v Hradci Králové a filosofická. Poplatek za další studijní program stanovila nejvyšší (a podle Statutu UK i maximální) husitská teologická fakulta - 1 277 Kč za rok, ostatní fakulty vybírají podobné částky mezi 1 000 Kč a 1 200 Kč za rok. Poplatek za přijímací řízení stanovily jednotlivé fakulty většinou na 500 Kč, nejméně vybírá lékařská fakulta v Plzni, a to 350 Kč.³⁹

Pro srovnání uvedu ještě v tabulce 5.5 údaje o poplatcích spojených se studiem na některých jiných vysokých školách, konkrétně na Masarykově univerzitě v Brně, na Vysoké škole ekonomické v Praze, na Ostravské univerzitě a na Českém vysokém učení technickém v Praze.

Tabulka 5.5:

Poplatky za studium na vysoké škole pro školní rok 1999/2000.

Vysoká škola	Poplatek za překročení standard. d. studia
Masarykova Univerzita (Filosof. f.)	15 000 / rok
VŠE	1 000 / měs.
Ostravská Univerzita	8 500 / rok

³⁹ Pro rok 1999/2000 rektor UK poplatky za studium všem, kdo o to požádali prominul.

Pramen: [6].

1.1.1. Analýza poplatků

V této podkapitole provedu analýzu poplatků, ve které lze nalézt inspiraci pro nová pravidla určování poplatků, která by bylo možno použít v dalších letech.

Poplatek za překročení standardní doby studia sice neplatí všichni studenti a má být spíše pokutou za prodlužování studia, ale lze jej považovat vlastně za určitý druh školného. Pokusím se nyní rozebrat, zda fakulty při stanovování poplatků berou v potaz například to, jaká je očekávaná mzda jejich absolventů. Pokud totiž na fakultě, jejíž absolventi mají očekávanou budoucí mzdu vysokou, mají studenti platit vysoké poplatky, nebude to pro ně velká zátěž. Naopak pokud mají studenti platit vysoké poplatky na fakultě, jejíž absolventi mají nízkou očekávanou mzdu, může to pro ně znamenat určité problémy a dokonce i úvahy o ukončení studia bez řádného a úspěšného absolvování. Také ukážu, zda se fakulty při určování výše poplatků řídí nákladností oborů, tedy zda platí, že pro nákladné obory je stanoven vyšší poplatek a pro málo nákladné naopak. Využiji různé hodnoty poplatků za prodloužení studia a nikoliv poplatku za další studijní program, protože výše těchto poplatků se příliš neliší a jsou také vesměs symbolické (max. 1 277 Kč za rok).

Do následující tabulky 5.6 jsem ke každé fakultě kromě poplatků za prodloužení studia o semestr přidala jednak koeficient náročnosti (podle tabulky 3.4) a jednak koeficient očekávané mzdy (podle tabulky 5.2), který však bohužel neumím stanovit u teologických oborů.

Tabulka 5.6:

Poplatky spojené se studiem pro školní rok 1999/2000 na fakultách UK.

fakulta	za překročení stand. d. stud. v Kč za semestr	koeficient náročnosti	koeficient oček. mzdy
	<i>min. 3 831, max. 7 662</i>		
katolická teologická	5 000	1.00	-
evangelická teologická	4 000	1.00	-
husitská teologická	3 831	1.00	-

právnícká	7 600	1.00	5.50
1. lékařská	zatím nestanoveno	2.80	1.00
2. lékařská	5 000	2.80	1.00
3. lékařská	7 000	2.80	1.00
lékařská Plzeň	4 800	2.80	1.00
lékařská H. Králové	3 831	2.80	1.00
farmaceutická HK	4 200	2.25	1.80
filosofická	3 830	1.00	5.50
přírodovědecká	7 500	2.25	1.80
matematicko-fyzikální	5 000	2.80	1.00
pedagogická	3 850	1.20	1.00
sociálních věd	5 000	1.00	5.50
těl. výchovy a sportu	7 500	1.65	1.25

Pramen: Rektorát UK, MŠMT, vlastní výpočty.

Pokud by se hodnota poplatku řídila pouze koeficientem náročnosti, který byl při sestavování poplatků znám, pak by s rostoucím koeficientem náročnosti rostl poplatek. Kdyby neexistovala horní hranice pro poplatek, pak by při prostém a jediném zohlednění koeficientu náročnosti platilo, že pro libovolné dvě fakulty je poměr jejich poplatků roven poměru jejich koeficientů náročnosti. Podobně by platila rovnost poměru poplatků dvou fakult a poměru jejich koeficientů očekávané mzdy, pokud by se fakulty řídily pouze tímto koeficientem. Toto porovnání však kvůli stanovené horní hranici poplatku není možné.

Podle koeficientů náročnosti jsem do následující tabulky 5.7 spočítala poplatky pro jednotlivé fakulty stanovené pouze na základě koeficientu náročnosti s tím, že jsem nejméně nákladnému oboru přiřadila nejnižší možný poplatek a oboru s nejvyšším koeficientem náročnosti (tj. pro UK nejvýše 2.8) jsem doplnila nejvyšší možný poplatek, jak je stanoven Statutem UK.

Tabulka 5.7:

Poplatky spojené se studiem a význam náročnosti oborů.

fakulta	koeficient náročnosti	poplatek podle náročnosti	poplatek stanovený pro rok 1999/2000	procentní podíl P2 na P1	odchylka
		P1	P2		P1-P2
1. lékařská	2.80	7 662	zatím nestanoveno	-	-

2. lékařská	2.80	7 662	5 000	62.3%	2 662
3. lékařská	2.80	7 662	7 000	91.4%	662
lékařská Plzeň	2.80	7 662	4 800	62.6%	2 862
lékařská H. Králové	2.80	7 662	3 831	50.0%	3 831
matematicko-fyzikální	2.80	7 662	5 000	62.3%	2 662
farmaceutická HK	2.25	6 910	4 200	60.8%	2 710
přírodovědecká	2.25	6 910	7 500	108.5%	- 590
těl. výchovy a sportu	1.65	5 669	7 500	132.3%	- 1 831
pedagogická	1.20	4 451	3 850	86.5%	601
katolická teologická	1.00	3 831	5 000	130.5%	- 1 169
evangelická teologická	1.00	3 831	4 000	104.4%	- 169
husitská teologická	1.00	3 831	3 831	100.0%	0
právnícká	1.00	3 831	7 600	198.4%	- 3 769
filosofická	1.00	3 831	3 830	100.0%	1
sociálních věd	1.00	3 831	5 000	130.5%	- 1 169

Pramen: Rektorát UK, MŠMT, vlastní výpočty.

Tabulka 5.7 je seřazena podle nákladnosti jednotlivých fakult. Můžeme zde u všech fakult porovnat, do jaké míry jednotlivé fakulty uplatňují nákladnost oboru při stanovování poplatku, proto jsem do tabulky zařadila procentuální podíl poplatku stanoveného fakultou vůči poplatku, který by odpovídal pouze koeficientu náročnosti.

Ani jedna z fakult, které mají nejvyšší koeficient náročnosti, nevyužila možnosti stanovit poplatek v maximální výši. Nejvíce se této hranici blíží 3. lékařská fakulta, která vlastně nejvíce zohlednila nákladnost lékařského oboru. Naopak zcela obráceně se chovala lékařská fakulta v Hradci Králové, která stanovila nejnižší možný poplatek, ačkoliv měla možnost vzhledem k nákladnosti oboru stanovit poplatek až dvojnásobný. Na opačném konci tabulky jsou obory nejméně nákladné, kde fakulty filosofická a husitská teologická stanovily poplatek úměrný nákladnosti tohoto oboru. Naopak právnícká fakulta stanovila téměř nejvyšší možný poplatek, ačkoli nákladnost oboru by mohla vést ke stanovení až polovičního poplatku.

V tabulce 5.7 jsou v posledním sloupci uvedeny odchylky poplatků skutečně stanovených a poplatků stanovených podle nákladnosti oboru. Ke změření proměnlivosti odchylek jsem použila některé míry variability, které nyní

krátce shrnu v tabulce 5.8. Jsou to aritmetický průměr, rozptyl, směrodatná odchylka a variační koeficient.

Tabulka 5.8:

Míry variability odchylek z tabulky 5.7.

Míry variability	
průměr odchylek	486.3
rozptyl	4 153 634.3
směrodatná odchylka	2 038.0
variační koeficient	4.2

Pramen: Vlastní výpočty.

Průměr odchylek je 486.3, tedy nijak výrazně vysoký, avšak směrodatná odchylka je poměrně velká, což odpovídá tomu, že poplatky skutečně stanovené se velmi liší od poplatků mnou navržených. Variační koeficient je také značný, v procentech se dá přepsat jako 420%, což ukazuje na to, že uvedené odchylky jsou velmi diverzifikované.⁴⁰ Všechny uvedené statistické veličiny potvrzují, že mnou navržené poplatky jsou globálně velmi odlišné od reálně stanovených poplatků.

Je nutno poznamenat, že tento poplatek za prodloužení studia nemá nijak výrazně hradit náklady studia, protože náklady na výuku studenta jsou vždy vyšší než i ty nejvyšší poplatky. Poplatky tedy v žádném případě nekryjí veškeré náklady na studium. Znamená to tedy, že se fakulty při určování těchto poplatků pravděpodobně nákladností oborů neřídí. Je však možné, že při stanovování poplatku berou v potaz zájem studentů o obor nebo i budoucí finanční ohodnocení absolventů. Tomuto aspektu se tedy budu věnovat nyní. Podrobné údaje obsahuje následující tabulka 5.9.

Tabulka 5.9:

Poplatky spojené se studiem a význam očekávané mzdy.

fakulta	koeficient oček. mzdy	poplatek podle oček. mzdy	za překročení stand. d. stud. v Kč za semestr	procentní podíl P2	odchylka

⁴⁰ Variační koeficient je bezrozměrné číslo a jeho stonásobek udává variabilitu v procentech. Pro variační koeficient v rozmezí 0.25-0.3 je soubor dat považován za poměrně homogenní, naopak pro variační koeficient vyšší než 0.5 je soubor považován za velmi nesourodý.

				na P1	
		P1	P2		P1-P2
právnícká	5.50	7 662	7 600	99.2%	62
filosofická	5.50	7 662	3 830	50.0%	3 882
sociálních věd	5.50	7 662	5 000	65.3%	2 662
farmaceutická HK	1.80	6 116	4 200	68.7%	1 916
přírodovědecká	1.80	6 116	7 500	122.6%	- 1 384
těl. výchovy a sportu	1.25	4 620	7 500	162.3%	-2 880
1. lékařská	1.00	3 831	zatím nestanoveno	-	-
2. lékařská	1.00	3 831	5 000	130.5%	- 1 169
3. lékařská	1.00	3 831	7 000	182.7%	- 3 169
lékařská Plzeň	1.00	3 831	4 800	125.3%	- 969
lékařská H. Králové	1.00	3 831	3 831	100.0%	0
matematicko-fyzikální	1.00	3 831	5 000	130.5%	- 1 169
pedagogická	1.00	3 831	3 850	100.5%	- 19
katolická teologická	-	-	5 000	-	-
evangelická teologická	-	-	4 000	-	-
husitská teologická	-	-	3 831	-	-

Pramen: Rektorát UK, MŠMT, vlastní výpočty.

V tabulce 5.9 jsou uvedeny poplatky podle očekávané mzdy, které jsem spočítala pro jednotlivé obory pro případ, že se fakulta řídí pouze koeficienty očekávané mzdy, které jsem jednotlivým oborům přiřadila na základě budoucí očekávané mzdy absolventů (jak je to popsáno v kapitole 5.2.1). Tabulka 5.9 je seřazena od nejvyššího koeficientu očekávané mzdy po nejnižší a obsahuje také procentuální podíl poplatku stanoveného příslušnou fakultou a poplatku stanoveného pouze podle koeficientu očekávané mzdy. Do tabulky jsem dopočítala také odchylku obou poplatků.

Nejvyšší poplatek vzhledem k očekávané mzdě mají možnost stanovit fakulty právnícká, filosofická a sociálních věd. Této možnosti využila fakulta právnícká, naopak filosofická fakulta stanovila poplatek poloviční. Zcela opačně se chová 3. lékařská fakulta, která stanovila téměř nejvyšší poplatek, ačkoli vzhledem k nízké očekávané mzdě v tomto oboru by tento poplatek měl být nejnižší možný. Zcela v souladu s nízkou očekávanou mzdou je stanoven nejnižší poplatek u lékařské fakulty v Hradci Králové a také u fakulty pedagogické.

Nyní se ještě vrátím k odchylkám poplatků uvedených v tabulce 5.9 a změřím jejich proměnlivost. Všechny údaje jsem shrnula do tabulky 5.10.

Tabulka 5.10:

Míry variability odchylek z tabulky 5.9.

Míry variability	
průměr odchylek	- 190.6
rozptyl	4 077 863.7
směrodatná odchylka	2 019.4
variační koeficient	- 10.6

Pramen: Vlastní výpočty.

Průměr odchylek je poměrně malý, a to -190.6 , tedy absolutně dokonce i nižší než u předchozího souboru odchylek. Směrodatná odchylka je vysoká, podobně jako u minulého souboru dat, tedy poplatky skutečně stanovené se velmi liší od poplatků navržených na základě očekávané mzdy. Ve srovnání s odchylkami v tabulce 5.7 je však směrodatná odchylka menší, to tedy znamená, že nově stanovené poplatky podle očekávané mzdy se od poplatků stanovených UK liší méně než je tomu u poplatků podle nákladnosti. Lze tedy konstatovat, že fakulty se vlastně spíše řídily očekávanou mzdou než nákladností oboru. Variační koeficient je také velmi vysoký, v absolutní hodnotě dokonce vyšší než u odchylek poplatků stanovených podle nákladnosti oboru, a tedy uvedené odchylky jsou značně nesourodé. Opět se ukázalo, že v souhrnu se poplatky stanovené fakultami velmi liší od poplatků navržených podle koeficientu očekávané mzdy.

Domnívám se, že při stanovování poplatků by se měly vzít v úvahu s jistými vahami oba koeficienty, koeficient náročnosti a koeficient očekávané mzdy, a samozřejmě nejen tyto aspekty. Oba koeficienty by bylo nutno s určitou vahou použít dohromady, aby byla ve výsledném poplatku zahrnuta nákladnost oboru i očekávaná mzda absolventa, a doplnit i další hlediska (například atraktivnost oboru apod.). Zatím je možno konstatovat, že z hlediska nákladů odpovídá výpočet poplatků nejlépe u 3. lékařské fakulty, u filosofické a husitské teologické fakulty. Kdyby se vzal v úvahu pouze koeficient očekávané mzdy, nejlépe by tomuto aspektu vyhovovaly poplatky na fakultě právnické, lékařské v Hradci Králové a pedagogické.

Z výše uvedeného rozboru vyplynulo, že fakulty se při stanovování poplatků neřídí ani nákladností, ani očekávanou mzdou oboru. Fakulty se snaží

využít poplatků především k vyšší motivaci studentů ke studiu ve standardní době, avšak nevyužívají poplatků jako dalšího zdroje příjmů. Pokusím se tedy popsat hypotetickou situaci, kdy by fakulty s určitými vahami zohlednily oba koeficienty, a podle toho stanovím pro jednotlivé fakulty poplatek za studium delší než je standardní doba studia. Na základě skutečných počtů studentů, kteří mají platit poplatky v akademickém roce 1999/2000, vypočtu rozdíl v příjmech z poplatků stanovených fakultou a poplatků mnou navržených.

Zohledním nyní oba koeficienty, kterým se ve své práci věnuji, a to poměrem 1:1. Podle údajů z tabulky 5.7 a z tabulky 5.9 vypočtu nový poplatek, který zohlední se stejnou vahou nákladnost studia a očekávanou mzdu absolventa. Tyto nově stanovené poplatky jsou shrnuty v tabulce 5.11.

V tabulce je uveden počet studentů ve studijních programech, kteří si požádali o prominutí poplatků spojených se studiem, a to jednak za studium delší než je standardní doba studia, a jednak za studium v dalším studijním programu. Bohužel nemám údaje o počtech studentů platících pouze poplatky za studium delší než je standardní doba studia, kterým se ve svém rozboru věnuji, avšak myslím, že lze pracovat i s tímto údajem. Všem žádostem o prominutí těchto poplatků bylo pro akademický rok 1999/2000 vyhověno. Pro srovnání jsem do tabulky zahrnula i počty všech studentů ve studijních programech na jednotlivých fakultách UK⁴¹. Na základě těchto vstupních dat jsem spočetla pro jednotlivé fakulty i za celou UK dohromady zisk z poplatků jednak skutečně stanovených a jednak nově stanovených se zohledněním obou koeficientů. Vše je uvedeno v následující tabulce 5.11.

Tabulka 5.11:

Finanční efekt poplatků spojených se studiem.

fakulta	počet studentů ve studij. progr.	počet studentů platících poplatky	poplatek nově stanovený v Kč	poplatek stanovený pro rok 1999/2000 v Kč	celkový zisk z nových poplatků v Kč	celkový zisk z poplatků stanov. pro rok 1999/2000 v Kč
	sl. 2	sl. 3	sl. 4	sl. 5	sl. 3 * sl. 4	sl. 3 * sl. 5
farmaceutická HK	1 115	4	6 513.0	4 200	26 052	16 800
přírodovědecká	3 238	145	6 513.0	7 500	944 385	1 087 500

⁴¹ Jde o počty studentů ve studijních programech k 31. 10. 1999. Uvedené počty studentů v jednotlivých studijních programech se neshodují s počtem fyzických osob studujících na UK, neboť někteří studenti studují více studijních programů.

1. lékařská	3 072	0	5 746.5	-	0	0
2. lékařská	1 092	13	5 746.5	5 000	74 705	65 000
3. lékařská	1 120	0	5 746.5	7 000	0	0
lékařská H. Králové	1 356	7	5 746.5	3 831	40 226	26 817
lékařská Plzeň	1 363	3	5 746.5	4 800	17 240	14 400
matematicko-fyzikální	2 509	130	5 746.5	5 000	747 045	650 000
filosofická	7 040	306	5 746.5	3 830	1 758 429	1 171 980
právnícká	4 140	97	5 746.5	7 600	557 411	737 200
sociálních věd	2 443	86	5 746.5	5 000	494 199	430 000
těl. výchovy a sportu	2 054	49	5 144.5	7 500	252 081	367 500
pedagogická	4 309	94	4 141.0	3 850	389 254	361 900
evangelická teologická	463	13	-	4 000	-	52 000
husitská teologická	645	2	-	3 831	-	7 662
katolická teologická	620	0	-	5 000	-	0
Celkem					5 301 027	4 929 097

Pramen: Rektorát UK, vlastní výpočty.

Porovnáním celkového finančního efektu poplatků stanovených na UK (kdyby nebyly prominuty) a celkového finančního efektu nově stanovených poplatků vyplynulo, že nově stanovené poplatky by Univerzitě Karlově přinesly vyšší finanční prostředky. Rozdíl obou hodnot je 371 930 Kč, což je 7.6% zisku, který by UK z poplatků pro školní rok 1999/2000 mohla vykázat. Pokud by tedy fakulty stanovovaly poplatky pouze podle nákladnosti oboru a podle očekávané mzdy oboru, pak by vzhledem ke v současnosti platným výším poplatků mohly vybrat o 7.6% více finančních prostředků. Pokud by tedy fakulty zohledňovaly také finanční aspekt poplatků, bylo by lépe stanovovat poplatky podle tohoto způsobu, který jsem navrhl.

1.Závěr

Ve své práci jsem rozebrala systémy financování vysokých škol, a to jak v České republice, tak v různých zemích Evropské unie. Pokusila jsem se navíc (nejen s využitím těchto rozborů) analyzovat poplatky spojené se studiem, a to konkrétně poplatky na Univerzitě Karlově. Poplatky spojené se studiem jsou totiž zcela novým prvkem ve financování vysokých škol u nás.

Shrňme stručně, co vyplývá z mých rozborů systémů financování vysokých škol v různých zemích. Z hlediska efektivnosti vysokoškolského systému vyhovuje systém založený na formulovém financování, který je uplatňován například ve Velké Británii. I při omezených veřejných zdrojích má tento způsob financování velké výhody, například zvyšování výkonnosti a efektivnosti vysoké školy, spravedlivé a průhledné určení velikosti příspěvku, podpora rychlého dokončování kursů studenty, protože jinak jsou škole při překročení doby studia omezeny finance, a také finanční samostatnost vysoké školy. Z porovnání jednotlivých evropských systémů financování vyplynulo, že školné se neplatí ve Švédsku a v Rakousku a naopak je vybíráno v Belgii, v Nizozemí a ve Velké Británii (zde je však za studenty z Velké Británie a ze zemí Evropské unie platí stát). Ve většině zemí, kterým jsem se v této kapitole věnovala, je studentům poskytována rozsáhlá a rozmanitá finanční pomoc.

V souvislosti s hospodařením vysokých škol jsem se dotkla problému podnikání vysokých škol. V současné době vysokoškolský zákon v České republice neumožňuje veřejným vysokým školám podnikat, tedy vstupovat do společností, do nichž by vkládaly především nehmotný kapitál (výsledky výzkumů, know-how) jako v jiných zemích (např. v Rakousku jsou jedním z finančních zdrojů příjmy za provedení vědecké práce). Konkrétní zajímavý příklad takového podnikání vysoké školy v České republice, a zároveň tedy v současnosti i příklad porušování zákona, lze nalézt u třech moravských univerzit, Vysoké školy báňské–Technické univerzity v Ostravě, Ostravské univerzity a Slezské univerzity v Opavě, které založily již před dvěma lety vědeckotechnologický park. Snaha některých poslanců o změnu vysokoškolského zákona, která by umožňovala podnikání vysokých škol, však byla počátkem letošního roku zamítnuta a konkrétně osud tohoto vědeckotechnologického parku je tak zatím stále nejistý.

Dále jsem se ve své práci věnovala významu lidského kapitálu, zejména ve spojitosti se školným a s poplatky za studia, které jsou vlastně přímým nákladem investic do lidského kapitálu. Po obecných úvahách o školném a jeho významu jsem pro případ, že bude školné zavedeno, navrhla pro jeho vybírání použít princip “kauce”, kterou by studenti při začátku studia složili a která by jim byla vrácena jedině při výborném studiu, podobně jako je tomu u půjček, které poskytuje studentům stát v Nizozemí. Tento princip by bylo možné u nás použít i v souvislosti s poplatky spojenými se studiem, které by se vlastně platily tím způsobem, že by student, který má hradit poplatky nedostal zpět kauci v původní výši, ale vrátila by se mu snížena o příslušný poplatek. Bezprostředně by tedy mnou navržený princip “kauce” byl aplikovatelný, protože poplatky vyplývají z platného nového vysokoškolského zákona.

Ve své práci jsem zevrubně analyzovala poplatky spojené se studiem, jak jsou stanoveny na jednotlivých fakultách Univerzity Karlovy, a rozebírala jsem aspekty, které mohou výši poplatků ovlivnit. Poplatky spojené se studiem se podle nového vysokoškolského zákona vybírají prvně od letošního školního roku 1999/2000. Zatím není zcela jasné, který motiv u poplatků budou jednotlivé fakulty uplatňovat, zda upřednostní finanční efekt poplatků nebo spíše motivaci k rychlému ukončení studia, a také jak budou výši poplatků stanovovat, zda podle nákladnosti oboru nebo podle budoucího příjmu absolventa oboru a nebo podle zcela jiných aspektů.

Provedla jsem velmi podrobnou analýzu poplatků za studium delší než je standardní doba studia na Univerzitě Karlově, a to ze dvou hledisek - podle nákladnosti oboru a podle očekávané mzdy absolventa oboru. Ukázalo se, že vysoký poplatek za studium oboru, který je nákladný, tedy zohlednění nákladnosti oboru při stanovování poplatku uplatnila pouze 3. lékařská fakulta. Poplatek přiměřený nízké nákladnosti oboru stanovily fakulty filosofická a husitská teologická. Naopak fakulta právnická, která má nejvyšší náklady, stanovila poplatek nejvyšší možný. Z analýzy poplatků z hlediska očekávané mzdy absolventa vyplynulo, že tomuto aspektu vyhovují fakulta právnická s vysokým poplatkem a fakulty lékařská v Hradci Králové a pedagogická s nejnižším poplatkem, který koresponduje s nízkou očekávanou mzdou absolventů těchto oborů. Celkově lze učinit jediný závěr, že totiž vysoké školy

poplatky nestanovovaly ani podle nákladnosti oboru ani podle očekávané mzdy absolventa oboru.

Ze svých úvah a rozborů jsem dospěla k jednomu jasnému závěru, že nejlépe by bylo stanovovat poplatky s využitím obou koeficientů zároveň nebo ještě lépe s využitím i dalších aspektů jako je například zájem o obor nebo jiná další atraktivnost oboru. Takovým aspektům by bylo nutno přiřadit určité váhy, což však vyžaduje podrobnější rozbor, ke kterému by bylo třeba použít další podrobná data. Pokusila jsem se aplikovat oba koeficienty najednou, stanovila jsem poměr 1:1 a vypočítala příslušné hypotetické poplatky. Na základě těchto imaginárních poplatků jsem zjišťovala, jaký finanční efekt by mnou navržené poplatky měly oproti poplatkům reálně stanoveným. Snažila jsem se poukázat na to, že poplatky by neměly mít jen význam motivační ve smyslu rychlého studia, ale také ekonomický ve smyslu dalšího zdroje příjmů. Ukázala jsem, že poplatky stanovené pro akademický rok 1999/2000 přinášejí nižší finanční efekt než poplatky stanovené podle obou koeficientů, a to o 7.6%.

Záleží tedy na tom, jaký motiv fakulta při stanovování poplatků sleduje a podle jakých kritérií jednotlivé poplatky stanovuje. Zatím nelze z důvodu malého časového odstavu přesně říci, jaký efekt poplatky mají, zda například vyšší poplatek snižuje počty déle studujících studentů nebo zda třeba studentů z fakult, kde je vysoký poplatek a nízká očekávaná mzda ubude. Je jasné, že až získám data v následujících letech, budu mít informace, z nichž bude možno učinit kvalitnější závěry. Právě tento časový odstup přinese určitě lepší nadhled.

Příloha

Principy stanovení státní dotace veřejným vysokým školám 1999

Neinvestiční základní dotace

Následující tabulka P.1 přináší základní přehled o způsobu stanovování dotace, tj. přehled jednotlivých ukazatelů a jednotlivých položek normativní a nenormativní části rozpočtu na rok 1999.

Tabulka P.1:

Bilance rozdělení dotací veřejným vysokým školám na rok 1999.

	upravený objektivizovaný rozpis 1998	návrh rozpisu 1999	index 99/98	% rozpisu 1999
	(v tis. Kč)	(v tis. Kč)		
Ukazatel A normativní – vzdělávací činnost	6 076 321	7 357 070	1.211	77.96
Ukazatel A – umělecké vysoké školy	251 381	275 879	1.097	2.92
Ukazatel A – zahraniční spolupráce	15 071	16 552	1.098	0.18
Odpisy	800 000	0	0.000	0.00
Koleje a menzy	780 000	0	0.000	0.00
Ukazatel C – stipendia studentů doktorských stud. prog.	247 200	300 000	1.214	3.18
Ukazatel D – studenti, kteří nejsou státními občany ČR	46 000	50 000	1.087	0.53
Ukazatel E – nezbytné NIV spojené s investiční výstavbou	85 000	185 000	2.176	1.96
Ukazatel F – vzdělávací projekty, o jejichž podpoře rozhodne ministr:				
Fond vzdělávací politiky	28 000	30 000	1.071	0.32
Fond vzdělávací politiky II	50 637	25 000	0.494	0.26
Fond celorezortních aktivit	51 988	51 629	0.993	0.55
Ukazatel G - projekty Fondu rozvoje vysokých škol	80 000	80 000	1.000	0.85
Ukazatel H - likvidace havarijních situací a mimořádných událostí	84 000	286 130	3.406	3.03
Pořízení knihovny UK (650. výročí)	25 000	0	0.000	0.00
Neinvestiční doplňková dotace na ubytování a stravování studentů	0	780 000		8.27
Celkem	8 620 598	9 437 260	1.095	100.00

Pramen: MŠMT ČR.

Ukazatel A (vzdělávací činnost)

Tato část neinvestiční základní dotace se odvozuje od rozsahu vzdělávací činnosti vysoké školy. Při výpočtu celkové dotace na vzdělávací činnost se postupuje tak, že se nejprve standardním způsobem (tj. způsobem, kde se prostředky za fakultu získají vynásobením přepočteného počtu studentů koeficientem náročnosti a základním normativem, prostředky pro vysokou školu

se získají sečtením prostředků za fakulty, popř. další součásti vysoké školy) stanoví částka, která by připadala na celkový přepočtený počet studentů. Od této částky se odečte částka, která připadla na studenty, jejichž přepočtený počet překračuje referenční počet studentů.

Přepočtený počet studentů je stanoven takto:

- nově přijatí studenti (N) jsou započtení s koeficientem ($1 - (p / 200)$), kde **p** je procento studentů, kteří v minulém roce ukončili studium prvního ročníku,
- zvláštní studenti (Z) (studující déle, než je standardní doba studia, nebo ti, kteří již získali titul a pokračují ve studiu např. v jiném oboru (nikoli doktorandské studium), nebo studují současně na jiné VŠ) jsou započtení s koeficientem **0.7**,
- ostatní studenti (O) jsou započtení s koeficientem **1**.

Výsledný vzorec pro výpočet přepočteného počtu studentů lze napsat takto: $PPS = N * (1 - (p/200)) + Z * 0.7 + O$. Do přepočteného počtu se zahrne pouze nárůst, který nepřekročí hranici tří procent vůči minulému roku.⁴²

Od částky, která by připadla na přepočtený počet studentů, se odečte částka, která připadla na studenty, jejichž přepočtený počet překračuje referenční počet studentů podle vztahu $D99 * VKNŠ * Nz$, kde:

- **D99** je rozdíl mezi přepočteným počtem studentů a referenčním počtem ve finančním roce 1999, kde referenční počet je součet přepočteného počtu studentů-cizinců, bývalých samoplátců a přepočteného počtu studentů (státních občanů ČR) z roku 1998 vynásobený koeficientem 1.03,
- **Nz** je základní normativ na rok 1999 (normativ pro koeficient 1, tj. 24 704 Kč bez odpisů, 28 148 včetně odpisů),
- **VKNŠ** je vážený koeficient náročnosti školy, který je vypočten podle vztahu:

$$VKNŠ = \frac{\sum (PPS_f * k_f)}{\sum PPS_f}$$

⁴² Základními vstupními údaji jsou počty studentů vykazované v zahajovacím statistickém výkazu V11-01 k 31. 10. 1998. Vstupní data se získávají prostřednictvím Ústavu pro informace ve vzdělávání. Jde o počty rozpočtových studentů, což jsou občané ČR a cizinci, studující za stejných podmínek, jako občané ČR. Rozpočtovými studenty nejsou studenti, kteří mají přerušeno studium, studenti-občané ČR, jejichž studium je hrazeno z prostředků jiné rozpočtové kapitoly, a studenti-cizinci, kteří studují v paralelním studijním programu určeném pro cizince v cizím jazyce a platí poplatky spojené se studiem.

a **PPSf** je přepočtený počet studentů fakulty ve finančním roce 1998, **kf** je normativní koeficient fakulty (tzv. koeficient náročnosti) a Σ značí součet přes všechny fakulty UK.

Nyní je výše popsany postup výpočtů při stanovování výše dotace na vzdělávací činnost na rok 1999 detailně ilustrován v tabulkách P 2a, P 2b, P 2c, které postupně obsahují všechny jednotlivé ukazatele, a to konkrétně pro jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Tabulka P.2a:

Vstupní data pro normativní výpočet dotace na vzdělávací činnost UK na rok 1999 (studenti českého státního občanství).

$$\text{PPSf} = N \cdot (1 - (p/200)) + Z \cdot 0.7 + O$$

fakulta	skup.	počet studentů k 31.10.1998				nově přijatí	z toho	p propad %	přepočtený počet studentů 1999	poč.stud k 31.10. 1997 celkem	nárůst poč. stud. 1998/1997 %
		nově přijatí	zvláštní	ostatní	celkem	k 31.10. 1997	pokračují				
UK		N	Z	O		A	B	(A-B) ----- 0,01*A	PPSf		
1. lékařská	5	536	17	1 939	2 492	540	492	8.9	2 463.1	2 450	1.7
3. lékařská	5	241	79	642	962	226	200	11.5	924.4	864	11.3
2. lékařská	5	187	32	624	843	175	144	17.7	816.8	792	6.4
lékařská Plzeň	5	208	85	686	979	244	200	18.0	934.7	1 014	-3.5
lékařská H. Králové	5	182	56	876	1 114	198	195	1.5	1 095.8	1 067	4.4
farmaceut. H.Král.	4	201	33	765	999	195	184	5.6	983.4	960	4.1
filozofická	1	1 023	1 022	4 216	6 261	1 343	1 318	1.9	5 944.9	6 154	1.7
právnícká	1	587	377	2 901	3 865	638	608	4.7	3 738.1	3 920	-1.4
sociálních věd	1	453	32	1 413	1 898	510	440	13.7	1 857.3	1 731	9.6
katolická teologická	1	114	2	344	460	124	104	16.1	450.2	523	-12.0
evangel. teologická	1	76	8	233	317	66	56	15.2	308.8	291	8.9
husitská teologická	1	123	0	333	456	127	121	4.7	453.1	372	22.6
přírodovědecká	4	672	127	2 226	3 025	528	422	20.1	2 919.4	2 651	14.1
matemat.-fyzikální	5	579	150	1 491	2 220	498	273	45.2	2 044.2	2 246	-1.2
pedagogická	2	969	225	2 817	4 011	1 052	919	12.6	3 882.2	3 760	6.7
těl. vých. a sportu	3	396	45	1 283	1 724	458	449	2.0	1 706.6	1 671	3.2
CERGE	1	0	0	21	21	0	0	0.0	21.0	26	-19.2
IZV	1	288	54	316	658	260	225	13.5	622.4	621	6.0
Celkem:		6 835	2 344	23 126	32 305	7 182	6 350		31 166.7	31 113	3.8

Pramen: MŠMT ČR.

Tabulka P.2b:

Vstupní data pro normativní výpočet dotace na vzdělávací činnost UK na rok 1999 (studenti–cizinci).

fakulta	skup.	počet studentů k 31.10. 1998				nově přijatí k 31.10. 1997	z toho pokračují	p propad %	přepočtený počet studentů 1999
		nově přijatí	zvláštní	ostatní	celkem				
UK		N	Z	O		A	B	(A-B) / 0,01*A	PPSf
1. lékařská	5	65	2	35	102	17	14	17.6	95.7
3. lékařská	5	0	0	0	0	37	31	16.2	0.0
2. lékařská	5	4	0	0	4	35	27	22.9	3.5
lékařská Plzeň	5	14	0	138	152	0	0	0.0	152.0
lékařská Hradec Králové	5	10	1	42	53	1	1	0.0	52.7
farmaceutická H.Králové	4	4	0	6	10	7	6	14.3	9.7
filozofická	1	19	10	114	143	27	25	7.4	139.3
právnícká	1	37	8	116	161	21	18	14.3	156.0
sociálních věd	1	39	2	51	92	26	24	7.7	89.9
katolická teologická	1	0	1	15	16	5	5	0.0	15.7
evangelická teologická	1	2	0	43	45	1	1	0.0	45.0
husitská teologická	1	0	0	3	3	0	0	0.0	3.0
přírodovědecká	4	2	2	13	17	2	2	0.0	16.4
matematicko-fyzikální	5	6	2	86	94	22	12	45.5	92.0
pedagogická	2	4	0	6	10	2	2	0.0	10.0
tělesné výchovy a sportu	3	19	0	20	39	23	22	4.3	38.6
CERGE	1	0	0	46	46	0	0	0.0	46.0
IZV	1	0	0	0	0	3	0	100.0	0.0
Celkem:		225	28	734	987	229	190		965.5

Pramen: MŠMT ČR.

Tabulka P.2c:

Odečet dotace na vzdělávací činnost při překročení tříprocentního nárůstu přepočteného počtu studentů ve finančním roce 1999 oproti roku 1998.

D₉₉ * VKNŠ * N_z

fakulta	skup.	koef. nároč.	přepočtený počet studentů	referenční počet studentů	přepočtený počet stud. (Češi, cizinci) 1999	rozdíl sl.5 - sl.4	PPS _f *k _f sl.3 * sl.2	PPS _f *k _f / PPS _f sl.7 / sl.3	D ₉₉ *VKNŠ*N _z	
									1998	1999
UK	1	2	3	4	5	6	7	8	9	9
1. lékařská	5	2.80	2 387.8		2 558.7		6 686.0			
3. lékařská	5	2.80	845.3		924.4		2 366.8			
2. lékařská	5	2.80	768.0		820.4		2 150.4			
lékařská Plzeň	5	2.80	984.5		1 086.7		2 756.5			
lékařská H. Králové	5	2.80	1 045.8		1 148.5		2 928.3			
farmaceutická H.K.	4	2.25	955.8		993.1		2 150.6			
filozofická	1	1.00	5 803.8		6 084.2		5 803.8			
právnícká	1	1.00	3 851.3		3 894.1		3 851.3			
sociálních věd	1	1.00	1 693.1		1 947.2		1 693.1			
katol. teologická	1	1.00	519.1		465.9		519.1			
evangel. teologická	1	1.00	289.3		353.8		289.3			
husitská teologická	1	1.00	372.0		456.1		372.0			
přírodovědecká	4	2.25	2 563.4		2 935.8		5 767.6			
matem.-fyzikální	5	2.80	2 090.4		2 136.2		5 853.1			
pedagogická	2	1.20	3 709.6		3 892.2		4 451.5			
těl. vých. a sportu	3	1.65	1 649.3		1 745.2		2 721.4			
CERGE	1	1.00	26.0		67.0		26.0			

IZV	1	1.00	582.7	30 137.3*1.03 +965.5	622.4	32006.9- 32132,2	582.7			
Celkem:			30 137.3	32 006.9	32 132.2	125.3	50 969.6	1.7	5 965	5 236

Pramen: MŠMT ČR.

Z následující tabulky P.3 je vidět výsledná dotace na vzdělávání celkem podle jednotlivých normativů, tedy s odpisy i bez odpisů. K výpočtu zopakují potřebná čísla:

Počet normativních studentů celkem = 268 434.8.

Normativ pro rok 1999 = 24 704.32 (bez odpisů), = 28 147.66 (s odpisy).

Tabulka P.3

Dotace na vzdělávací činnost vysokých škol v roce 1999 po odečtu.

	normativy					
	24 704.32			28 147.66		
VŠ v tis. Kč	vzdělávací činnost 1999	odečet	VČ 1999 po odečtu	vzdělávací činnost 1999	odečet	VČ 1999 po odečtu
UK	1 348 149	5 236	1 342 913	1 536 057	5 965	1 530 091
MU	560 879	32 090	528 789	639 055	36 563	602 493
UP	414 705		414 705	472 507		472 507
JU	218 781	10 382	208 400	249 275	11 829	237 447
ZU	308 296	6 757	301 538	351 267	7 699	343 568
UJEP	148 027		148 027	168 659		168 659
SU	96 375	4 118	92 256	109 807	4 692	105 115
OU	159 405		159 405	181 624		181 624
VFU	111 321		111 321	126 838		126 838
VŠP	122 188	5 600	116 588	139 218	6 380	132 838
VŠE	334 404	8 987	325 417	381 014	10 240	370 774
ČVUT	729 737	23 524	706 213	831 449	26 802	804 647
VUT	604 033	14 005	590 028	688 224	15 957	672 267
VŠCHT	192 674	6 082	186 592	219 530	6 930	212 600
UPAR	145 892		145 892	166 227		166 227
TUO	467 558	28 572	438 986	532 727	32 554	500 173
TUL	181 651	10 919	170 732	206 969	12 441	194 529
ČZU	261 509	18 160	243 349	297 959	20 691	277 268
MZLU	225 917		225 917	257 405		257 405
AMU						
AVU						
VŠUP						
JAMU						
Celkem	6 631 500	174 430	6 457 070	7 555 813	198 743	7 357 070

Pramen: MŠMT ČR.

Ukazatel B (institucionální nespecifikovaný výzkum a vývoj)

Podíl dané školy (resp. fakulty) na celkových nespecifikovaných institucionálních prostředcích (IP) se vypočte ze vzorce:

$$IP = G * (1 + a * H + b * D) * k, \text{ kde}$$

- **G** je výše finančních prostředků získaných jako granty v letech 1997 a 1998,
- **H** je podíl habilitovaných pedagogů na celkovém počtu pedagogů dané školy, přičemž profesori jsou započtení s dvojnásobnou vahou,
- **a** je stanoveno tak, aby $a * H$ bylo nejvýš 1,
- **D** je podíl absolventů doktorandského studia na celkovém počtu studentů dané školy,
- **b** je stanoveno tak, aby $b * D$ bylo nejvýš 0.1,
- **k** je stanoveno tak, aby součet IP pro všechny školy (resp. fakulty a součásti) byl roven celkové částce vyčleněné na tento účel (resp. pro UK v Praze).

Tento postup a k tomu potřebné údaje pro výpočet nespecifikovaných institucionálních prostředků na výzkum a vývoj je detailně ilustrován v následující tabulce P.4, a to pro všechny veřejné vysoké školy.

Tabulka P.4

Výpočet nespecifikovaných institucionálních prostředků na výzkum a vývoj na rok 1999.

vš	granty G	a*H	b*D	$G*(1+aH+bD)$	koeficient k	nespecifikované institucionální prostředky na VaV 1999
UK	479 045	0.84411	0.04919	906 977	0.30092	272 928
MU	125 985	0.86175	0.03980	239 567	0.30092	72 090
UP	81 048	0.69374	0.02314	139 149	0.30092	41 873
JU	62 217	0.58390	0.00538	98 880	0.30092	29 755
ZU	36 180	0.60963	0.01299	58 706	0.30092	17 666
UJEP	2 098	0.58386	0.00000	3 323	0.30092	1 000
SU	9 780	0.64636	0.00000	16 101	0.30092	4 845
OU	13 809	0.73866	0.00000	24 008	0.30092	7 225
VFU	9 906	0.78352	0.02363	17 902	0.30092	5 387
VŠP	2 706	0.46647	0.00000	3 968	0.30092	1 194
VŠE	35 399	0.87884	0.01558	67 060	0.30092	20 180
ČVUT	206 789	0.92627	0.02184	402 847	0.30092	121 225
VUT	128 851	0.86458	0.02222	243 116	0.30092	73 159
VŠCHT	148 246	0.85739	0.10000	290 174	0.30092	87 319
UPAR	21 962	0.83957	0.02602	40 972	0.30092	12 329
TUO	58 463	0.74907	0.02562	103 754	0.30092	31 222
TUL	17 144	0.65336	0.00544	28 438	0.30092	8 557
ČZU	33 995	0.93554	0.03465	66 976	0.30092	20 155
MZLU	51 395	1.00000	0.06209	105 982	0.30092	31 892
Celkem:	1 525 017			2 857 902		860 000

Pramen: MŠMT ČR.

Přesná čísla o rozpisu dotace běžných neinvestičních výdajů na činnost veřejných vysokých škol na rok 1999 udává následující tabulka P.5 (s využitím tabulky P.3, která je také součástí přílohy).

Tabulka P.5:

Rozpis dotace běžných neinvestičních výdajů na činnost veřejných vysokých škol na rok 1999 v tis. Kč.

VŠ	vzdělávací činnost 1999	umělecké VŠ 1999	koleje a menzy	zahr. studenti 1. pol.	stip. PGS 1. pol.	základní rozpis běžných NIV
UK	1 530 091		148 097	16 574	39 930	1 734 693
MU	602 493		51 063	1 784	14 490	669 829
UP	472 507		42 914	1 293	6 150	522 865
JU	237 447		24 919	139	3 210	265 715
ZU	343 568		39 114	304	3 690	386 675
UJEP	168 659		16 716	0	0	185 375
SU	105 115		14 102	21	300	119 538
OU	181 624		0	21	360	182 005
VFU	126 838		0	483	1 080	128 401
VŠP	132 838		3 054	26	60	135 978
VŠE	370 774		40 041	1 719	3 000	415 534
ČVUT	804 647		82 746	5 367	23 580	962 977
VUT	672 267		90 414	1 051	15 600	792 681
VŠCHT	212 600		53 095	941	7 860	304 535
UPAR	166 227		16 810	107	3 720	186 864
TUO	500 173		55 288	518	7 110	563 089
TUL	194 529		31 912	1 215	2 640	230 296
ČZU	277 268		29 366	2 622	4 950	318 061
MZLU	257 405		35 061	894	5 130	298 490
AMU		131 545	1 719	956	300	141 736
AVU		35 864	0	130	0	35 994
VŠUP		45 881	1 126	245	0	47 252
JAMU		62 589	2 425	973	120	66 107
Celkem	7 357 070	275 879	779 981	37 383	143 280	8 694 690

Pramen: MŠMT ČR.

V následující tabulce P.6 uvádím pro doplnění rozpisu dotací přehled celkových dotací poskytnutých veřejným vysokým školám v roce 1999. Jsou zde údaje převzaté ze smluv uzavřených podle Zásad pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 1999, proto se některá čísla z tabulky 3.5 v práci liší od čísel v následující tabulce P.6.

Tabulka P.6:

Přehled dotací poskytnutých veřejným vysokým školám v roce 1999.

Dotace poskytnuté VŠ v roce 1999 (v tis. Kč)			
VŠ	Investiční dotace celkem	Neinvestiční dotace celkem	Dotace celkem
UK	273 809	1 912 569	2 186 378
MU	108 964	739 977	848 941
UP	96 009	568 059	664 068
JU	69 909	282 768	352 677
ZU	36 839	408 896	445 735
UJEP	4 343	199 489	203 832
SU	4 079	124 110	128 189
OU	15 369	192 498	207 867
VFU	98 115	175 614	273 729
VŠP	610	140 253	140 863
VŠE	26 245	438 720	464 965
ČVUT	142 226	1 071 696	1 213 922
VUT	144 300	849 363	993 663
VŠCHT	1 518	318 687	320 205
UPAR	24 356	199 570	223 926
VŠB-TUO	45 105	586 455	631 560
TUL	55 212	244 466	299 678
ČZU	23 339	355 249	378 588
MZLU	78 017	338 378	416 395
AMU	909	163 066	163 975
AVU	2 920	43 661	46 581
VŠUP	878	53 600	54 478
JAMU	12 760	77 894	90 654
CELKEM	1 265 831	9 485 038	10 750 869

Pramen: MŠMT ČR.

Seznam literatury

- [1] Antoš, M.: Nový vysokoškolský zákon a rozpočet. Učitel'ské listy 9. 11. 1998.
- [2] Becker, Gary S.: Human Capital. Third Edition. London, The University of Chicago Press Ltd. 1993.
- [3] Financování vysokých škol v zemích Evropské unie. Praha, VŠE 1997.
- [4] Holecová, S., Kruml, M.: Fyzik v rektorském taláru. Magazín Dnes + TV (2000), č. 4.
- [5] Holecová, S., Lesková, I.: Podnikání univerzit narazilo na zákony. Mladá fronta Dnes 21. 3. 2000.
- [6] Martínek, E.: Prodloužení studia se může prodražit. Lidové noviny 20. 10. 1999.
- [7] Návrh na změnu zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách poslanců PSP ČR Matějů, Bartoše a Plevy (www.psp.cz/sqw/tiskt.sqw?O=3&CT=464&CT1=0).
- [8] OECD Education at a Glance. OECD Indicators. Paris, OECD 1996.
- [9] Romer, D.: Advanced Macroeconomics. London, Mc Graw – Hill 1996.
- [10] Segethová, J.: Diferenciace příjmů v České republice (význam faktoru vzdělání a školné). (Bakalářská práce.) Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd 1997.
- [11] Segethová, J.: Diferenciace mezd jako faktor pro výpočet poplatků spojených se studiem. Ekonomická revue Hospodářství (1999), č.4, 20 – 23.
- [12] Vnitřní předpisy Univerzity Karlovy v Praze. Praha, Nakladatelství Karolinum 1999.
- [13] Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách). Sbírka zákonů České republiky částka 39. Praha, Ministerstvo spravedlnosti ČR 1998.
- [14] Zpráva vlády o stavu české společnosti. Hospodářské noviny 5. 3. 1999.

Mezinárodní dokumenty

- [15] Podkladová zpráva pro mimořádné zasedání Výboru pro vzdělávání OECD v Praze ve dnech 26. a 27. dubna 1999.
- [16] Společná deklaráce o harmonizaci architektury evropského vysokoškolského systému, podepsaná ministry Francie, Německa, Itálie a Spojeného království v Paříži na Sorbonně 25. května 1998.
- [17] Zpráva o národní politice ve vzdělávání – Česká republika. 1996.

Dokumenty Univerzity Karlovy

- [18] Rozbor hospodaření Univerzity Karlovy za rok 1998.
- [19] Rozpis státní dotace na provoz Univerzity Karlovy v Praze pro rok 1999.
- [20] Statut Univerzity Karlovy v Praze. 1999.
- [21] Vlastní návrh rozpisu státní dotace na provoz fakult a součástí UK v Praze pro rok 1999.

Materiály Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

- [22] Hlavní cíle vzdělávací politiky vlády ČR Koncepce resortu MŠMT do roku 2002.
- [23] Metodická pomůcka MŠMT (čj. 27 846/98-33-I) k ustanovením vnitřních předpisů veřejné vysoké školy o hospodaření s prostředky poskytnutými ze státního rozpočtu České republiky a o finančním hospodaření.
- [24] Veřejné vysoké školy a výzkum a vývoj v rozpočtu roku 1999.
- [25] Základní principy stanovení výše neinvestiční dotace veřejným vysokým školám 1999.
- [26] Zásady pro poskytování dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 1999.